

diyanet

Aylık Dergi | Eylül 2020 | Sayı: 357

CAMİ VE İLİM

■ Asrın saadette İlim ve Talim Merkezi Olarak Mescid-i Nebevi

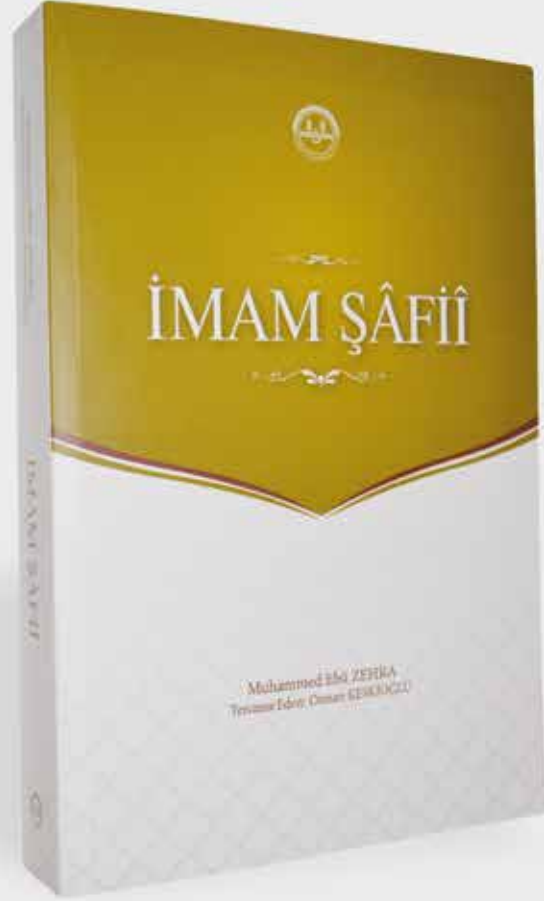
■ Şehrin Kalbi Camiler

■ Peygamber Efendimizin Hicret Yolculuğu

■ Dijital Kültürün Dijital Müşterileri

■ Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma ile Hicret Üzerine Söyleşi

YAYINLARIMIZ

İmam Şâfiî'nin hayatı ve görüşleri hakkında bilgi sahibi olacağınız bu kitap, kısa fakat açık bir surette onun itikat meseleleri hakkındaki görüşlerini ve bundan sonra onun asıl büyük eseri yani fıkha olan hizmetini konu edinmektedir.

www.yayinsatis.diyaret.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

İslam medeniyeti, doğduğu günden itibaren cami ve medrese gibi iki önemli mekânın omuzlarında yükselmiştir. Sevgili Peygamberimiz, insanların bilincini inşa ederken mescidi bir mektep olarak kullanmıştır. Ashab-ı Suffe örneğinde olduğu üzere mescitler hem ibadet edilen hem ilim tahsil edilen mekânlar olarak öne çıkmıştır. Mescidin bu hususiyeti, sadece Suffe ehliyle sınırlı değildi. Mescid-i Nebevi genç, yaşlı, kadın erkek, toplumun hemen her kesiminden insanın toplandığı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilim ve irşadından istifade ettiği bir mekândı.

Mescid-i Nebevi'deki bu uygulama sonraki yıllarda da devam etmiş, İslamiyet'in dalga dalga yayıldığı, başka kültürler ve coğrafyalarla tanıştığı yüzyıllarda neredeyse bir ilkeye dönüşmüştür. Camilerin hemen bitişiklerinde mektep ve medreseler inşa ediliyor, iki yapı maddi ve manevi olarak birbirini tamamlıyordu. Ebu Hanife'den İmam Malik'e, İmam Şafii'den İbn Rüşd'e kadar pek çok âlim burarlarda oluşturulan ders halkalarında tedrisatlarını sürdürmüşlerdir. Yaşadıkları çağları aydınlatan Kindi, Harizmi, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd, Biruni, Akşemseddin ve Uluğ Bey gibi Müslüman bilginler birbirini tamamlayan bu mekânlarda yetişiyor, dinî ve dünyevi bilgilerini harmanlayarak dünya tarihinde eşî görülmedik bir aydınlanmanın mümessili olabiliyordu.

Camiler tarih boyunca İslam'ın yayılmasında, insanların kitleler hâlinde eğitilmesinde önemli bir fonksiyon icra etmişlerdir. Günde beş vakit okunan ezanlar müminleri bir araya getirir, ortak bir şuurun etrafında toplar, tevhit bilincinin daima ayakta kalmasını sağlar. Bugün de mescitler dünyanın her yerinde Müslümanların bir araya geldiği, meselelerini istişare ettiği ve dinî bilgilerini tazelediği yerler olma hususiyetini devam ettirmektedir. Cuma günleri verilen vaazlar ve okunan hutbeler başta olmak üzere her gün milyonlarca insan camileri doldurmakta, dinî bilgilerini tazelemekte, hayatın gürültüsü içinde yorgun düşen gönüllerini onarmaktadırlar.

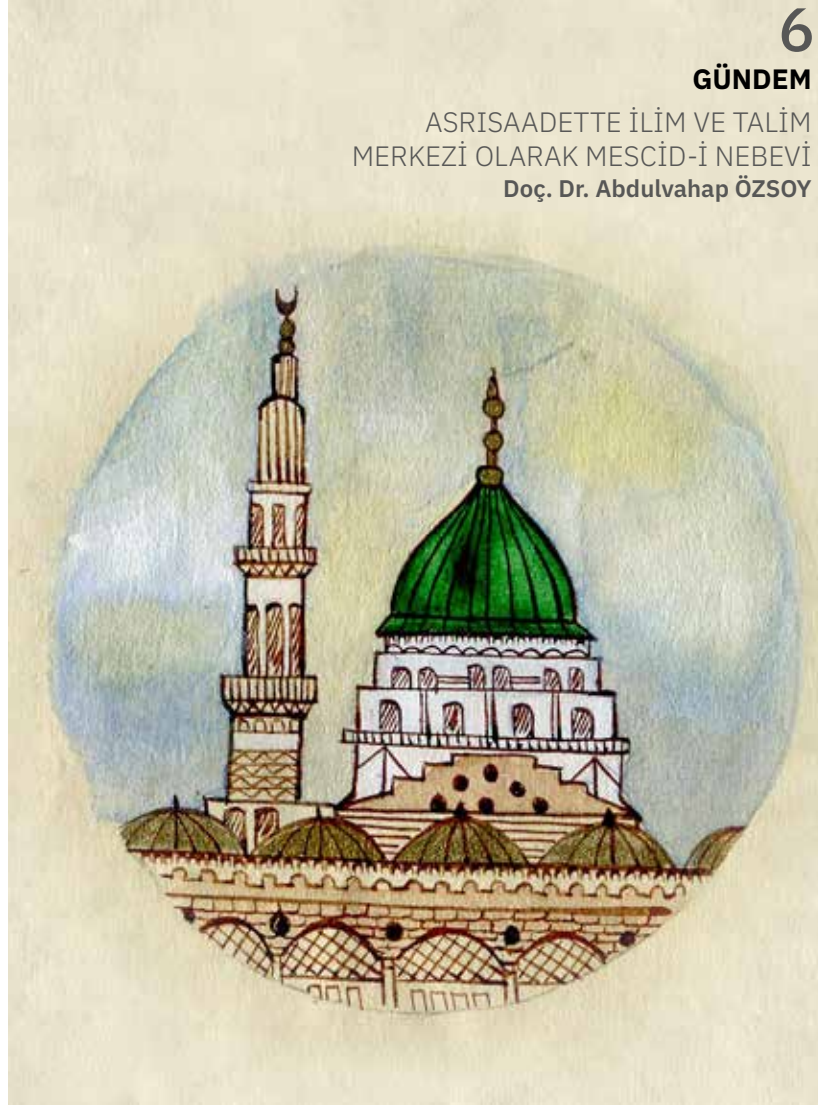
Her yıl Ekim ayının ilk haftasında Diyanet İşleri Başkanlığımız ve müftülüklerimiz tarafından çeşitli etkinliklerle kutlanan Camiler ve Din Görevlileri Haftası'nın bu yılki teması Cami ve İlim. Diyanet Dergisi olarak bu çerçevede hazırladığımız dosyamıza Doç. Dr. Abdulvahap Özsoy, "Asrısaadette İlim ve Talim Merkezi Olarak Mescid-i Nebevi"; Mahmut Kayış, "İslam Medeniyetinde Camiler"; Cemalettin Gezgiç, "Şehrin Kalbi Camiler"; Nagihan Koç, "En Samimi Sevginin Şahidi Camiler" başlıklı yazılarıyla katkıda bulundu. Ayrıca Hicrî yeni seneyi idrak ettiğimiz bu ayda Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) ve güzide ashabının hicretini konu alan yazılara da yer verdik dergimizde. Söyleşi konuğumuz ise İslam Tarihi alanında önemli çalışmalarıyla tanıdığımız kıymetli hocamız Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma.

Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere. İyi okumalar.

Dr. Fatih KURT

TAKDİM

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

ASRISAADETTE İLİM VE TALİM
MERKEZİ OLARAK MESCİD-İ NEBEVİ
Doç. Dr. Abdulvahap ÖZSOY

18 GÜNDEM

EN SAMİMİ SEVGİNİN ŞAHİDİ
CAMİLER
Nagihan KOÇ

22 SÖYLEŞİ

PROF. DR. İHSAN
SÜREYYA SIRMA: “HİCRET,
İNANANLARIN ORTAK
KADERİDİR.”
Mahir KILINÇ

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

PEYGAMBER EFENDİMİZİN
HİCRET YOLCULUĞU
Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN

30 DİN DÜŞÜNCE YORUM

İLK MUHACİRLER:
HABEŞİSTAN’A HİCRET
Prof. Dr. Adem APAK

33 DİN DÜŞÜNCE YORUM

MODERN ZAMAN
MUHACİRLERİ
Dr. Bayram DEMİRTAŞ

36 VAHYİN AYDINLIĞINDA

DİNÎ HAYATIN ÜÇ BOYUTU:
DAVRANIŞ, DUYGU VE BİLGİ
Dr. Abdülkadir ERKUT

38 HADİSLERİN IŞIĞINDA

TEKFİR: İMAN LİSTESİNDEN
SİLME CÜRETKÂRLIĞI
Halil KILIÇ

40 DİYANET ARŞİVİ

MÜZEYE ÇEVİRİLMEDEN ÖNCE
AYASOFYA’NIN HAYRAT
HADEMESİ
Dr. Mehmet BULUT

44 BÜYÜTEÇ

DİJİTAL KÜLTÜRÜN DİJİTAL
MÜŞTERİLERİ
Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

48 EN GÜZEL İSİMLER

ZARARI DA FAYDAYI DA
YARATAN DÂRR-NÂFİ’
Fatma BAYRAM

50 ADANMIŞ ÖMÜRLER

İLİM YOLUNDA BİR ÖMÜR:
RIZA ÇÖLLÜOĞLU
Bünyamin ALBAYRAK
Ahmet ÜNAL

52 LİSAN-I KALP

HİKMET: MÜMİNİN YİTİĞİ
Dr. Lamia LEVENT ABUL

54 BUNU KONUŞALIM

BESİM BERİSHA: “TÜRKİYE’DE
UNUTULMAYACAK ANILAR
BİRİKTİRDİK.”
Mahir KILINÇ

56 DİN VE HAYAT

YENİ NESİL BÜYÜCÜLÜK VE
BOZULAN GERÇEKLİK ALGIMIZ
Halil İbrahim ZENGİN

59 KÜLTÜR SANAT

EDEBİYAT
VARLIKLA KURDUĞUMUZ İLİŞKİ
Mehmet KAHRAMAN

62 KAFAMA TAKILANLAR

SINIRLI SUÇA EBEDÎ CEZA
ADİL Mİ?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

64 ÖNCÜ ŞAHSİYETLER

DOĞU İLE BATI ARASINDA:
MUHAMMED İKBAL
Koray ŞERBETÇİ

68 GEÇMİŞ ZAMANIN

İZİNDE
HAYME ANA’NIN EVLATLARI
ULU HAKAN’I NASIL KORUDU?
Nermin TAYLAN

70 ADAB-I MUAŞERET

EVLERİMİZİN HAKKI
Ayşe Nur ÖZKAN

72 HATIRA DEFTERİ

GENÇLERLE BİR GÜN
Nurettin KÜÇÜK

74 DİYANETE SORALIM

76 TEBDİL-İ MEKÂN

BABÜRLÜ DEVLETİ
BAŞKENTLERİNDEN
AGRA VE TAC MAHAL
F. Hilâl FERŞATOĞLU

80 KİTAPLIK

GENÇLERLE HAYATA DAİR
Hilal KOÇ HANCI

10 GÜNDEM

İSLAM MEDENİYETİNDE
CAMİLER
Mahmut KAYIŞ

14 GÜNDEM

ŞEHRİN KALBİ CAMİLER
Cemalettin GEZGİÇ

diyanet 357

Aylık Dergi | Eylül 2020

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Elif ARSLAN

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Dr. Fatih KURT
Dr. Elif ARSLAN
Abdülkadir İŞCAN
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ

Editör
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Yayın Koordinatörleri
Emin GÜRDAMUR
Mustafa BERK
Meryem BALTACI
Mahir KILINÇ

Görsel Koordinatör
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım

Aren Tanıtım
www.arentanitim.com.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt içi yıllık: 72.00
Yurt dışı yıllık: ABD: 30 ABD Doları
AB Ülkeleri: 30 Euro
Avustralya: 50 Avustralya Doları
İsveç ve Danimarka: 250 Kron
İsviçre: 45 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme
Müdürlüğü’nün T.C. Ziraat Bankası, Ankara
Kurumsal Şube IBAN: TR94 00010017 4505 9943
0850 41 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun
fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını
bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin
Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletmesi
Müdürlüğüne gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt içi: İl Müftülükleri, İlçe
Müftülükleri - Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yerel, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

Çağlayan A.Ş.
Sarıçay yolu No:7 Gazimir/İZMİR
Tel: 0232 274 22 15

Basım Tarihi: 29.08.2020

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar
yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu
yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri
Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan
yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı
saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her
tür türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

CAMİ VE İLİM

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

İslam medeniyeti cami merkezli bir medeniyettir. Kur'an-ı Kerim'de, yeryüzünde inşa edilen ilk mescit olarak Kâbe'den bahsedilen ayeti kerime, aynı zamanda insanoğlu için hayatın başlangıcıyla caminin tarihinin kesiştiği gerçeğini beyan ederek önemli bir hakikate ve büyük bir hikmete dikkat çekmektedir. Nübüvvetin son ve evrensel temsilcisi Peygamber efendimiz de Mekke'de İslam'ın tebliğ merkezi, müminlerin sığınağı ve mescit olarak Erkam'ın evini belirlemiş, Medine'ye hicret ettiğinde ise ilk işlerden birisi olarak Mescid-i Nebi'yi inşa etmiştir.

Mescid-i Nebi ihtiyaçların karşılandığı, sorunların çözüme kavuş-

turulduğu, kimsesizlerin himaye edildiği, bireysel ve sosyal düzlemde her türlü mesele ile ilgili istişarelerin yapıldığı, kararların alındığı bir merkez olarak görev ifa etmiştir. Bütün bu fonksiyonlarıyla beraber Mescid-i Nebi'nin en önemli işlevi, edep, adap, ilim ve irfanın aşılandığı bir mektep oluşudur. İnsanlığın güzide nesli sahabe topluluğu bu mescitten yetişmiştir. İslam'ı öğrenmek için gelen kişi ve gruplara Peygamber efendimiz dini bu mescitte öğretmiş (Buhârî, İlim, 6.), uygun zaman dilimlerinde ashaba orada dersler vermiş, (Buhârî, İlim, 11.) soruları mescitte cevaplamıştır. Dolayısıyla bizzat Peygamber efendimizin uygulamalarıyla mescit ve camiler her düzeyde ilmi faaliyetlerin yapıldığı önemli bir bilgi ve tefekkür merkezi olmuştur. Peygamber efendimiz bir gün mescide girdiğinde bir kısmı tilavet ve dua ile, bir kısmı ise ilimle meşgul olan iki topluluk görünce, her iki grubun da hayırlı bir işle meşgul olduğunu ifade ettikten sonra "Ben muallim olarak gönderildim." buyurarak ilimle meşgul olanların yanına oturmuştur. (İbn Mâce, Sünen, 17.) Söz konusu rivayet ve uygulamalar mescitlerin ilim merkezi oluşunu ibadet mekânı olmasından daha güçlü hale getirmektedir.

Bu bağlamda önemli bir örnek de Mescid-i Nebi'nin bir bölümünde ikamet eden ve sürekli ilimle meşgul olan Ashab-ı suffe'dir.

Peygamber efendimizin her daim yanında bulunan, ona sorular sorarak pek çok meselenin vuzuha kavuşmasına vesile olan söz konusu toplulukla beraber Mescid-i Nebî zamanla sistemli bir eğitim-öğretim müessesine dönüşmüştür. Nitekim Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Mes'ud başta olmak üzere fıkıh, tefsir, hadis gibi ilim dallarında önemli isimler olarak öne çıkan birçok sahabî de Suffe'den yetişmiştir. Diğer yandan Mescid-i Nebi'de Peygamber efendimizin eğitim-öğretim amacıyla düzenlediği meclislere erkeklerin yanı sıra kadınlar da yoğun olarak katılmışlardır. Hatta kadınlar Peygamber efendimizden mescitte ilim öğrenmek için kendilerine özel bir gün tahsis etmesini istemişler, Allah Rasulü de özel bir gün belirleyip vaaz ve nasihat ederek onların eğitimleriyle meşgul olmuştur. (Buhârî, İlim, 35; Müslim, Birr, 152.) Böylece asr-ı saadetten beri mescit ve camiler sadece ibadet mekânı olarak düşünülmemiş, bilgi, hikmet ve irfan merkezleri olarak varlığını devam ettirmiştir. Medrese ve mescit bir bütün olarak düşünülmüş, kelam ve fıkıh gibi İslam düşüncesinin önde gelen disiplinlerinin önemli ekolleri mescit merkezli oluşmuştur. Bu bağlamda İmam-ı Malik, Mescid-i Nebi'de başladığı ve sürdürdüğü derslerle büyük bir düşünce inşa etmiştir. Tefsir, kelam, fıkıh gibi temel İslam bilimlerinin kurucu şahsiyetleri arasında yer alan

Hasan-ı Basrî hayatını Basra Camii'nde ilim ve irşada adanmıştır. Başta İmam-ı Azam Ebu Hanife ve İmam Şâfi olmak üzere pek çok âlim, camileri ilim meclisi haline getirmişlerdir. İslam tarihinin büyük medreseleri mescitlerin etrafında kurulmuş, cami ve üniversite iç içe gelişmiştir. Bu bağlamda Afrika'nın en büyük ve örnek camisi olan Fas'taki Karaviyyîn Camii ile beraber kurulan Karaviyyîn Üniversitesi insanlık tarihinin köklü eğitim merkezlerinden birisi olmuştur. Aynı şekilde Tunus'ta Zeytuniye Üniversitesi, Bağdat'ta Mansur Camii, İstanbul'da Süleymaniye Camii ve Külliyesi, cami ve ilim birliğinin akademik boyut kazanan şaheser örneklerinden sadece birkaçıdır.

İslam inancı ve düşüncesinde cami ve üniversitenin bütüncül bir bakış içerisinde ele alınması oldukça önemli, özgün ve hayati bir yaklaşımdır. Böylece Müslümanlar, ibadet ile ilmi beraber düşünmüşler, ilimle ilişkilerini; ibadet anlayışı, kulluk bilinci, sorumluluk duygusu ve güzel ahlak ekseninde kurup geliştirmişlerdir. İlmin bizatihi kendisini muhterem kabul edip her alanda insanlığa faydalı olacak çalışmalar yapmayı kulluk sorumluluğu kabul ederek kısa sürede din, matematik, tıp, felsefe, fizik, kimya, astronomi gibi ilmin bütün dallarında büyük bir müktesebat oluşturmuşlar, binlerce eser telif etmişler ve tarihe yön veren buluşlar gerçekleştirmişlerdir. Yine aynı bakışın tabii sonucu olarak Müslümanlar, ilmi; hayatın içinde ve sosyal gerçekliklerden koparmadan, çağının meselelerini dikkate alan bir yaklaşımla ele almışlar, bilgiyi güç devşirmek için değil, insanlığın huzuru için kullanmışlardır.

Peygamber efendimize ilk gelen 'Alak suresi ayetlerinin, "oku" emri bağlamında Yaratan'dan, insanın yaratılışından, bilgi ve kaleminden bahsetmesi; insanı, evreni ve gayeyi doğru anlama açısından ihmal edilemez hayati bir ufuktur. Aynı şekilde Kur'an-ı Hâkim'in, insanın varlığı ve hayat serüvenini izah eden, tabiatı ve evreni tefekküre yönelten, hayatın gayesi, ahiret ve varoluşun hikmetini beyan eden, akletme, tefekkür, tedebbür ve tezekkürü vurgulayan ayetleri; ilim, ibadet ve güzel ahlak bütünlüğü ile sağlam bir inanç, şuur ve kişilik oluşturmaktadır.

Diğer yandan Müslümanlar, ilmi; hiçbir dönemde bugünkü manada İslami olan/olmayan şeklinde tasnif etmemişler, tüm ilim dallarını aynı gaye içerisinde yorumlayarak varoluşun hakikat ve hikmetini anlama ve insanlığa faydalı olma yaklaşımıyla ele almışlardır. Bu inançla 7. yüzyıldan Rönesans'a kadar yaklaşık 7 asırlık bir zaman zarfında, bilimin bütün alanlarında insanlığın ufkunu aydınlatmış; teorik ve pratik boyutta ilmin öncüsü olmuşlardır.

Ne var ki, 18. yüzyıldan itibaren, Batı merkezli bir yaklaşımla insanın hakikatle ilişkisi yeniden belirlenmeye çalışılmış, özellikle bilgi alanında Yaratıcıyı ve aşkın boyutu öteleyen parçacı bir yönelim öne çıkmış ve bu yaklaşım, dünyanın her yerini az veya çok etkilemiştir. Bugün, küresel olarak yaşanan birçok sorun ve krizin temelinde, işte Batı merkezli gelişen bu bilim anlayışının insana, evrene ve hayata bakışındaki bencillik ve insanın Allah'la ilişkisi bağlamında oluşturduğu marazî ve paradoksal yaklaşım vardır.

19. yüzyıldan itibaren İslam dünyasındaki coğrafi değişiklikler, yaşanan siyasi, sosyal, kültürel

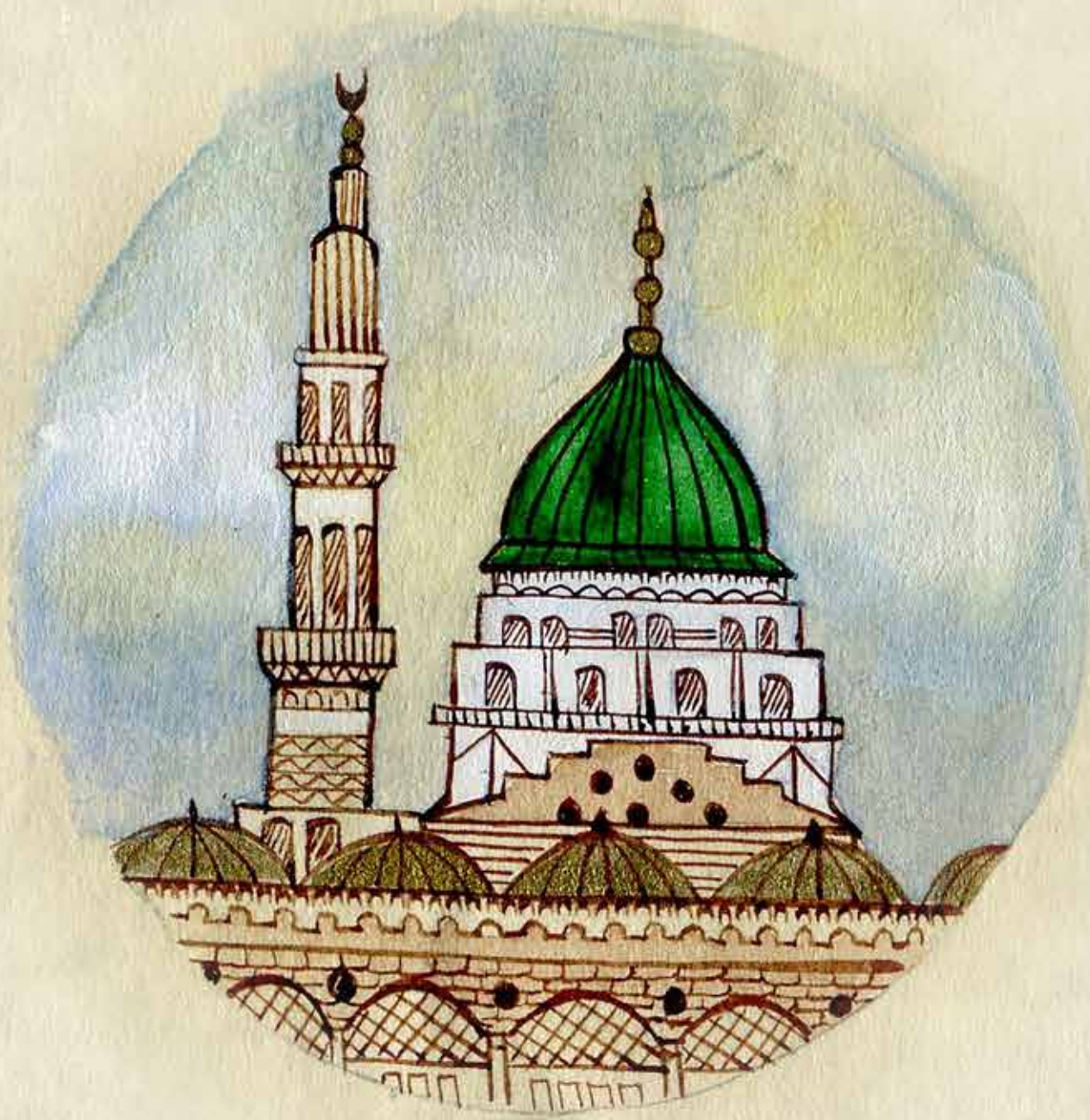
travmalar, bütün alanları etkilemekle beraber, en fazla eğitim ve özelde de din eğitimi alanını etkilemiştir. Bu bağlamda her İslam ülkesi kendi özelinde; müesseseler, müfredatlar, yaklaşım ve uygulama biçimleri oluşturmuştur. Esasında bugün tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşayan İslam dünyası için önemli ve öncelikli mesele, son iki asırdır yaşanan bu değişimler içinde bütün boyutlarıyla bilgi ve ilim dünyası ile kurulan iletişim ve etkileşimin şekli, metodu ve niteliği hususunda ciddi ve kapsamlı bir tefekkür, muhasebe ve özeleştirî yapma ihtiyacıdır. Bu bağlamda yaygın eğitim faaliyetlerinden akademik çalışmalara kadar ilmin tüm alanları açısından, camilerimiz ve eğitim müesseselerimiz arasında gaye, pratik ve ufuk bağlamında ortak bir bilincin inşa edilmesi oldukça önemlidir.

Bu vesileyle ifade etmek isterim ki, bugün ülkemizdeki seksen bini aşkın camimizin her biri aynı zamanda bir ilim ve eğitim müessesesi, irşat ve irfan merkezi olarak görülmelidir. Başta hutbelerimiz olmak üzere vaazlar, cami dersleri, akaid, fıkıh, tefsir, hadis sohbetleri, camilerde Kur'an öğretimi ve benzeri çalışmalar, tarih boyunca olduğu gibi cami ve mescitlerimizin asli fonksiyonlarından birisi olarak kabul edilmelidir. Peygamber efendimiz zamanında olduğu gibi kadınlar, gençler, çocuklar ve toplumun tüm katmanları ve bireyleri aynı imkân ve rahatlıkla camilerimizdeki vaaz, sohbet ve cami derslerine katılmalıdır. Din görevlisi hocalarımız ve aziz milletimizin her ferdi bu bilinçle mescit ve camilerimizi sahih dinî bilginin muhkem kaleleri, üstün insanlık nizamının öğretildiği ahlak mektepleri olarak görmeli ve iyi değerlendirmelidir. ■

ASRISAADETTE İLİM VE TALİM MERKEZİ OLARAK MESCID-İ NEBEVİ

Doç. Dr. Abdulvahap ÖZSOY

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'an-ı Kerim'de ilme işaret eden 750 civarında ayet bulunmaktadır. Bu ayetlere bütüncül olarak bakıldığında zaman zaman ve farklı kalıplarla her ne kadar insanlar tarafından elde edilen bilgilere işaret edilse de ilim kelimesi isim olarak kullanıldığında zannın zıttı, her türlü şüpheden arınmış, sağlam ve kesin bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak buradaki ilmin sağlamlığını ve kesinliğini sağlayan kaynak, bizzat vahyin kendisidir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Kutluer, "İlim", DİA, İstanbul, 2000, XXII, 109-114; Musa Bilgiz, Kur'an'da Bilgi, İstanbul, 2003.) Aslında ilim kelimesi Arap dilinde daha geniş bir anlam alanına sahiptir. Fakat Kur'an-ı Kerim bu geniş muhtevayı daraltmıştır. Böylece Yüce Kitabımız ilim kelimesinin semantiğini değiştirmiş, ilme, kendi sistematığı içinde yeni bir mana yüklemiştir. Buna göre ilim, kaynağı itibarıyla ilahî olan kesin ve sağlam bilgi anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in ilim anlayışının da Kur'an-ı Kerim'in ilme vermiş olduğu bu mana etrafında şekillendiği görülmektedir. (Bkz. Mehmet Emin Eren, Hadis Edebiyatında Kitabu'l-ilm'ler ve İlim Kelimesinin Kavramsal Tahlili, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006, s. 59 vd.)

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in ilim öğrenme ve öğretme ile ilgili tasarruflarının ana çerçevesini, Cenab-ı Hakk tarafından kendisine yüklenen tebliğ görevi çerçevesinde ilahi kaynaklı bilgilerin oluşturduğunu

**Allah Teâlâ
ilahi hakikatleri
insanlara
ulaştırmak için
sadece sözel/
sözlü bildirimler
göndermemiş,
bu ilmi
insanlara
uygulamalı
olarak anlatan
muallimler/
peygamberler
de göndermiştir.**

söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada peygamberlerin görevlerinin insanların akılları ile elde edemeyecekleri bu mahiyetteki, yani vahiyle bilinebilecek hususları insanlara aktarmak olduğunu da hatırlamak gerekmektedir. Allah azze ve celle insanın bu dünyada hayatiyetini devam ettirebilmesi için gerekli donanımları ona bahşetmek suretiyle dünyadaki bilimsel ve teknik gelişmeleri insana havale etmiştir. Ancak dünya meşgalesi sebebiyle varoluş gayesini unuttuğu için de hatırlatma/zikir amacıyla peygamberler göndermiş ve bu peygamberler bilim ve

teknikğin konusunu teşkil eden hususları talim için değil; insan-ı noğlunun aklını kullanarak ulaşamayacağı bilgileri sunmak ve hatırlatmada bulunmak için gönderilmişlerdir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisini bir muallim olarak tavsif ettiği meşhur hadisteki muallimlik özelliği herhangi teknik bir bilgiyi insanlara aktaran öğretici olarak değil, kendisine Rabbinden aktarılan kesin, zan ve şüpheden uzak bu ilahi hakikatlerin talimini ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in bu taliminin sadece teorik bir bilgi aktarımı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu talim uygulama merkezli bir talimdir. Selef âlimleri tarafından Nuh'un gemisi olarak anlatılan sünnet ise işte bu uygulamalı talim neticesinde ortaya çıkmıştır.

Öte yandan Cenab-ı Hakk'ın insanlara bildirmek istediği ve peygamberleri vasıtasıyla ulaştırdığı vahiy merkezli bu ilim, tarihin hiçbir döneminde sadece teorik bir öğretim şeklinde karşımıza çıkmamaktadır. Zira Allah Teâlâ ilahi hakikatleri insanlara ulaştırmak için sadece sözel/sözlü bildirimler göndermemiş, bu ilmi insanlara uygulamalı olarak anlatan muallimler/peygamberler de göndermiştir. Peygamberler tarihine bakıldığında peygamberlerin çoğunun yeni bir şariat veya kutsal kitap getirmediğini görebilmekteyiz. Diğer bir ifade ile kendilerine kitap verilmeden peygamberler söz konusu iken peygamber olmadan kitap gönderimi vuku bulmamıştır.

Bunun sebebi ise Allah azze ve celle tarafından yapılan bu bilgilendirmenin uygulama merkezli bir talim olmasından kaynaklanmaktadır. İşte Hz. Peygamber de peygamberler halkasının sonuncusu, hate-mu'l-enbiya olarak insanlara yaparak, yaşayarak öğrenebilecekleri bir ilim aktarmış ve bu talim faaliyeti için hayatın her alanını bir okul olarak dizayn etmiştir. Çünkü İslam dini hayatta profan/dinin müdahil olmadığı hiçbir alan bırakmamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu durum cahiliye Arapları tarafından ilk defa karşılaşılan bir din anlayışını yansıtmaktadır. Zira Müslümanlarla alay etmek için Müşrikler, Selman-ı Farisi'ye (r.a.): “Dostunuzun size her şeyi; tuvalette ihtiyaç gidermeyi bile öğrettiğini görüyoruz.” demişlerdir. Selman (r.a.) da “Evet.” diye cevap vermiş ve Hz. Peygamber'in bu konudaki talimine dair bilgileri aktarmıştır. (Muslim, Taharet, 57.) İşte bu uygulamalı talim faaliyetinin herkese ayrı ayrı yapılmasının imkansızlığı sebebiyle Hz. Peygamber Mescid-i Nebevi'yi sahabe-i kiramın hayatının merkezine yerleştirmeye çalışmıştır. Kaynaklarda yer alan hadis rivayetlerinin gerçekleştiği mekânlara bakıldığında Mescid-i Nebevi'nin ağırlığı görülecektir. Hz. Peygamber hayatın her alanıyla ilgili tasarruflarını Mescid-i Nebevi'de gerçekleştirme gayreti içinde-dir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Ağırman, Hz. Peygamber Devrinde Mescid ve Fonksiyonları, Ravza yayınları, İstanbul, 2010.)

İlk olarak kendi yaşam alanını Mescid-i Nebevi'nin müstemlatı içinde belirlemiştir. Hücre-i saâdet diye ifade edilen Efendimizin evinin kapısı Mescid'e açılmaktadır. Hz. Peygamber sadece namaz gibi ibadetleri değil, devlet işlerinin tümünü buradan idare etmiştir. Orduların dizaynından yabancı elçilerin karşılanmasına, şiir okuma yarışmalarından düğün merasimlerine, eğlence amaçlı gösterilerden yargılamalara, suçluların hapsinden vaaz u nasihate kadar hayatın her alanıyla ilgili faaliyetlerin Mescid-i Nebevi'de gerçekleştirilmesinin arka planında yatan inceleğin işte bu uygulamalı talim faaliyeti olduğu söylenebilir.

İslam medeniyetinin inşa etmiş olduğu şehirlerin çekirdeğini camiler oluşturmuştur. Bir yerleşim yeri belirlendikten sonra ilk olarak cami inşa edilmiş ve toplumun ihtiyaç duyacağı diğer meskenlerin konumları buna göre belirlenmiştir.

Hz. Peygamber'in sünnetinin muhtevasını da oluşturan bu talim faaliyeti teorik bilgilerin ezberlenmesi şeklinde olmayıp modern eğitim bilimleri alanının yaparak, yaşayarak öğrenme diye ifade ettiği ve en kalıcı öğrenme faaliyeti olarak karşımıza çıkan bir mahiyete sahiptir. İşte bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber'in sünneti en ayrıntılı hususlarıyla birlikte sahabe-i kiram tarafından öğrenilmiş, yaşanmış ve yaşanarak muhafaza edilerek orijinal bir şekilde sonraki nesillere aktarılmıştır.

Hz. Peygamber'in asrısaaadetteki bu yaklaşımı neticesinde İslam medeniyetinin inşa etmiş olduğu şehirlerin çekirdeğini camiler oluşturmuştur. Bir yerleşim yeri belirlendikten sonra ilk olarak cami inşa edilmiş ve toplumun ihtiyaç duyacağı diğer meskenlerin konumları buna göre belirlenmiştir. Bu yaklaşımın temelini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Yesrib'e hicretten sonra ilk iş olarak Kur'an-ı Kerim'de “ilk günden takvâ üzerine kurulan mescid” ifadesiyle (Tevbe, 9/108.) değinilen Mescid-i Nebevi'yi inşa etmesi oluşturmaktadır.

Efendimiz (s.a.s.) 12 Rebiülevvel (24 Eylül 622) Cuma günü Medine'ye girdiğinde devesi Kasvâ'nın salıverilmesini ve onun çöktüğü yere en yakın evde ikamet edeceğini ifade etmiş, bu sırada Hz. Nûh'a öğretilen, “Rabbim! Beni mübarek bir menzile kondur. Şüphesiz konaklatanların en hayırlısı sensin.” duasını (Mü'minûn, 23/29.) tekrarladığı rivayet edilmiştir.

Kasvâ'nın Mâlik b. Neccâr oğullarının evlerinin önünde hurma kurutulan bir düzlükte çökmesi üzerine Resulullah buraya en yakın evin sahibi Ebu Eyyub el-Ensari'ye misafir olmuştu. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Es'ad b. Zûrâre, Muâz b. Afrâ ve Ebu Eyyub el-Ensari'den birinin himayesinde bulunduğu nakledilen Sehl ve Süheyl adlarında iki yetim çocuğa ait olan bu arsayı mescit yapmak üzere sahiplerinden bedelini ödeyerek satın aldığı aktarılmaktadır. (Buhari, “Menâ-kibü'l-ensâr”, 45; Belâzûrî, Fütûh, s. 6.) Rebiülevvel ayında (Eylül 622) inşasına başlanan Mescid-i Nebevi, şevval ayında (Nisan 623) yaklaşık 6 aylık bir zaman diliminde tamamlanmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Sabri Küçükbaşcı, Nebi Bozkurt, “Mescid-i Nebevi”, DİA, Ankara, 2004, XXIV, 281-290.)

Daha önceden Yesrib olan bu belde Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevi'yi inşa etmesiyle birlikte Medine'ye dönüşmüştür.

Medine ismi ise günümüzde kullanılan medeniyet ile doğrudan irtibatlıdır. Medine olmadan medeniyet olmaz. İşte bu sebeple İslam medeniyeti cami merkezli bir medeniyet olarak tavsif edilebilir. Cami/mescitlerin günde beş vakit sadece namaz kılmak amacıyla oluşturulan mekânlar olarak düşünülmesi modern dünya sistematiğinde ortaya çıkmış nevezuhur bir durumdur. Özellikle sanayi devriminden sonra insan yaşamı çok köklü değişikliklere maruz kalmıştır. Sanayileşmeyle birlikte daha önceki dönemlerdeki çalışma ve

Camiler asrısaaadetten itibaren birer yaşam alanı hâline getirilerek İslam'ın nesiller boyu uygulamalı olarak aktarımı görevini de yerine getirmiş, sürekli eğitim merkezleri olarak toplumların devamlılığını sağlama konusunda hayati fonksiyonlar icra etmiştir.

yaşam düzeni değişmiş, yeni şehirler bu gelişmeler çerçevesinde inşa edilmiştir. Müslümanlar modern şehirlerin dizaynında etkin olabilecek bir konumda bulunamadıkları için edilgen bir pozisyonda mevcut yapıyı kabullenmek durumunda kalmışlardır. Bu durum ise cami merkezli bir yaşam tarzını ortadan kaldırmış camilerimiz tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar atıl hâle gelmiştir. Bu sebeple bizlere düşen camileri tekrar hayatımızın merkezine yerleştirecek projeler geliştirmektir. Tarihi camilerimize bakıldığında örneğin uzun zamandır ibadet etmeye hasret kaldığımız ve Allah azze ve celle'nin lütfu ile yeniden ibadete açılan Ayasofya-i Kebir Camii'ne bakıldığında İslam medeniyetinin cami tasavvuru net olarak görülecektir. Çünkü aslında bir kilise olarak inşa edilen bu mabet Fatih Sultan Mehmet Han tarafından camiye çevrilince bir külliye dönüşürülmüştür ve sadece bir mabet olarak bırakılmamıştır. Fatih Sultan Mehmet Han bu

mabedi camiye çevirince ilk iş olarak yanına bir medrese inşa ettirmiştir. Bu tavır İslam medeniyetinde cami ve ilim birlikteliğini/ayrılmazlığını gösteren en bariz örneklerden biridir. Daha sonra cami çevresine aşevleri, sıbyan mektepleri, dünyanın en nadide yazma eserlerinin yer aldığı kütüphaneler, çeşmeler, sebiller, türbeler, hamamlar vs. inşa edilerek önceden sadece bir kilise olan yapı Osmanlı döneminde hayatın kaynağı hâline getirilmiştir. (Bkz. Semavi Eyice, “Ayasofya”, DİA, İstanbul, 1991, IV, 206-210.)

Böylece camiler asrısaaadetten itibaren birer yaşam alanı hâline getirilerek İslam'ın nesiller boyu uygulamalı olarak aktarımı görevini de yerine getirmiş, sürekli eğitim merkezleri olarak toplumların devamlılığını sağlama konusunda hayati fonksiyonlar icra etmiştir. Bugün bizlere düşen en önemli görev yeniden cami merkezli bir hayat düzenine geçiş sağlama hususunda elimizden gelen gayreti sağlamak olmalıdır.■

İSLAM MEDENİYETİNDE CAMİLER

Mahmut KAYIŞ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

İslam medeniyetinde camiler ve mescitler, Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanından günümüze kadar hayatın ve toplumsal yaşamın merkezi olmuştur. Camiler ve mescitler diğer toplumsal fonksiyonlarının yanı sıra asrısaa- detten günümüze kadar birer eğitim ve öğretim kurumu olma vasfını da taşımışlardır. Bu manada, Müslümanların ilk eğitim ve öğretim kurumunun camiler ve mescitler olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'de inşa ettiği Mescid-i Nebevi ile başlayan bu süreç, fethedilen veya İslam'ı kabul eden bölgelerde yapılan camiler ve mescitlerle devam etmiştir. Özellikle cuma namazı kılınan cami ve mescitler, hem bir ibadet mekânı hem de İslam'ın anlatılıp öğretilmesi için birer eğitim ve öğretim kurumu olarak büyük hizmetler ifa etmişlerdir.

Camilerin etkin bir ilim ve eğitim kurumu olma vasıflarını İslam'ın ilk dönemlerinde müşahade etmekteyiz. Zira tabiun devri büyük âlimlerinden Ebu Müslim, bir gün Humus Mescidine girdiğini, orada aralarında otuz iki sahabinin de bulunduğu bir ders halkası gördüğünü haber vermekte, devamla şunları aktarmaktadır: "...Bunların içinde gözleri sürmeli, ön dişleri parıldayan, dizlerini dikip elleriyle kavuşturarak oturmuş genç birisi vardı. Bir konuda ihtilaf ettikleri zaman ona soruyorlar ve onun söylediklerinde karar kılıyorlardı. 'Bu kim?' diye sordum; 'Muaz b. Cebel' dediler. (Ebu Yusuf Yakub b. Süfyan b. Cüvvân el-Fesevî, el-Ma'rife 've't-tarih, Beyrut: müessesetü'r-risale, 1981,

2/185; Ahmed b. Hanbel, V, 328.) İbn Cevzi ise hicri on yedinci yılın olaylarından söz ederken Kufe'deki Büyük Cami'de yüz fıkıh halkasının varlığından bahsetmektedir. (Ebu'l-Ferec, Muhammed b. Cevzi, el-Muntazam fi Tarihi'l-Umem ve'l-Muluk, Beyrut: Daru'l kütübi'l ilmiyye, 1992, 4/221.)

Şam'ın İslam ordularınca fethedilmesiyle inşa edilen Emevi Camii, yapıldığı ilk günden itibaren İslam dünyasının en önemli ilim merkezleri arasında yer almış, yüzyıllar boyunca da bu vasfını devam ettirmiştir. Bu şaheser cami, her daim âlimlerin ve ilim sahiplerinin uğrak yeri ve ilmî faaliyetlerini sürdürdüğü bir mekân olmuştur. (İbn-i Asakîr, Ebü'l-Kâsım, Târîhu Medîneti Dimaşk, Daru'l-fıkr, 1995, 26/163; İbn Batuta, Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, er-Rihle, Daru's-şarki'l-arabi, 1/71.) Meşhur seyyah İbn Batuta Şam'a gitmiş ve orada Emevi Camii'ni ziyaret etmiştir. İbn Batuta, Emevi Camii'nden şehrin en önemli ilim merkezi olarak bahsetmekte ve orada gördüğü pek çok ders halkası hakkında ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. Camide ilim tahsil eden talebelere ve ders veren müderrislere geniş imkânlar tahsis edildiğine de yer veren İbn Batuta, bu bağlamda bazı ders halkalarına özel vakıflar tahsis edildiğini belirtmiştir.

Ayrıca İbn Batuta, kütüphanelerin ve medreselerin ilk örnekleri diyebileceğimiz bazı yapılardan (zaviye) bahsetmektedir. Zira onun aktardıklarından camide kitap istinsahı, ders çalışmak ya da dinlenmek için ilim taliplerine ayrılmış çok sayıda

zaviye bulunduğu anlaşılmaktadır. (İbn Batuta, er-Rihle, 71-72.) Bu zaviyeler zamanla medreseye dönüşmüştür. Tarihçi Nu‘aymî, İbn Şeddâd’dan nakille Emevi Camii’nde halka veya zaviyeden zamanla dönüşmüş altı medrese olduğundan bahsetmektedir. (Abdülkâdir b. Muhammed en-Nuaymî, ed-Dâris fî târihi’l-medâris, Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l Cedîd, 1981, 1/438-439.)

Mısır’ın fethinden hemen sonra inşa edilen Amr b. el-As Camii de İslam’ın nurunu ve ilmin ışığını yeryüzüne yayan camilerin başında gelmektedir. Bina edildiği günden itibaren İmam Şâfiî ve Taberi gibi büyük fakihlerin ders okuttuğu bu cami, günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Yine Mısır’daki İbn Tolun Camii de özellikle Tolunoğulları döneminde İslam medeniyet tarihinde ders halkalarıyla, müderris ve talebeleriyle meşhur olmuştur. (İbn Cübeyr, Muhammed b. Cübeyr el-Kinânî el-Belensî, er-Rihle, Beyrut: Dar-u Beyrut, 26-27.) Ayrıca Ezher Camii de ilim halkalarının bulunduğu ders yapılan yerler arasındaydı. Mısır camilerinin bir başka özelliği de bazılarında oldukça büyük kütüphanelerin mevcut olmasıydı.

Bağdat’ın fethinden sonra inşa edilen Mansur Camii, Abbasiler döneminde ilmin merkezi olan camilerden birisiydi. Abbasiler döneminde Bağdat’ın en büyük camisi olma özelliğini koruyan bu camide pek çok ilim halkaları mevcuttu. Abbasiler dönemi Bağdat’ındaki cuma namazı kılınan camilerden birisi olan Rufasa Camii de önemli ilim merkezlerindendi. (“Bağdat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 4/425-433.) Abbasilere başkent olduğu dönemde Bağdat camilerinin çoğunda çeşitli ko-

nularda dersler verilirdi. Bu sebeple camilerdeki bu dersler için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu camilere hoca tayini “Nakîbü’n-nükabâ” veya “Nakîbü’l-Hâşimiyyîn” denilen resmî bir görevli tarafından yapılırdı. Bu görevli aynı zamanda derslerin sükûnet içinde geçmesini sağlamakla da görevliydi. (Cami, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 7/46-56.)

İslam tarihine yön vermiş müçtehit imamlar hep camilerde ders alarak yetişmiş, talebelerini de yine camide ders halkaları oluşturarak yetiştirmişlerdi. Nitekim Ebu Hanife’nin kendi mescidinde, İmam Malik’in Mescidi Nebevi’de ve İmam Şâfiî’nin Kahire’de Amr b. As Camii’nde, Ahmed b. Hanbel’in Bağdat camilerinde ve İbn Rüşd’ün de Kurtuba mescitlerinde ders verdiği bilinmektedir.

Bugün Tunus sınırları içinde kalan Kayrevan Ulu Camii de İslam medeniyetinde önemli ilim merkezlerinden birisiydi. Öyle ki burada bütün mezhep ve fırka

mensuplarının katılabildiği münazara meclisleri yapılırdı. Bunun yanı sıra Kudüs’teki el-Aksa ve Kubbetü’s-Sahra camileri tarih boyunca önemli birer eğitim müessesesi olarak hizmet vermişlerdir. Ünlü Maliki fakih Ebu Bekir İbnü’l Arabi, Mescid-i Aksa’da yapılan ilmî münazaralardan detaylı olarak bahseder. (İbnü’l Arabi, Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, Ahkâmu’l-Kur’an, Beyrut: Daru’l kütübi’l-ilmîyye, 2003, 1/61-62.) İslam medeniyetini Avrupa kıtasına taşıyan Endülüs camileri de birer ilim merkeziydi. Özellikle Kurtuba, Gırnata camileri zamanın önemli ilim merkezleri arasında yer almaktaydı.

İslam tarihine yön vermiş müçtehit imamlar hep camilerde ders alarak yetişmiş, talebelerini de yine camide ders halkaları oluşturarak yetiştirmişlerdi. Nitekim Ebu Hanife’nin kendi mescidinde, İmam Malik’in Mescidi Nebevi’de ve İmam Şâfiî’nin Kahire’de Amr b. As Camii’nde, Ahmed b. Hanbel’in Bağdat camilerinde ve İbn Rüşd’ün de Kurtuba mescitlerinde ders verdiği bilinmektedir. Ayrıca tefsir, hadis, tarih, mantık, matematik, cebir, tıp alanlarında oldukça bilgi sahibi olan Taberi, gününün bir kısmını eser yazmaya, bir kısmını mescitte ders vermeye ayırırdı. (Cami, DİA, 7/46-56.)

Camilerin bir ilim merkezi olması hâli medreselerin ortaya çıkmasından sonra da devam etmiştir. Medreselerin teşekülünden sonra tarih sahnesine çıkan Osmanlılarda da camilerin eğitim ve öğretimde kullanılması geleneği devam ettirilmiştir. Özellikle büyük

selatin camileri, hadis dersleri ve kıraat dersleri için birer merkez olarak kullanılmıştır. Ayrıca medreselerde okuyan öğrenciler, medresede belirli dersleri gördükten sonra genel dersleri camilerde takip etmekteydiler. Camilerde halka açık olarak verilen bu dersler için XVII. yüzyıldan itibaren dersiâmların tayin edildiği bilinmektedir. (Cami, DİA, 7/46-56.) Osmanlı’nın son dönemine kadar halka açık dersler veren bu tecrübeli müderrislere dersiâmlık maaşı verilirdi. (Dersiâm, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 9/185-186.) Şehir, kasaba ve köy gibi ilkokul (sıbyan mektebi) bulunmayan yerlerde, camilerin çocukların eğitimi için okul olarak kullanılması da çok yaygındı.

Osmanlı döneminde cami merkezli ilmî faaliyetlerden bir diğeri ise cami görevlileri tarafından gerçekleştirilen eğitimlerdi. Bu ilmî faaliyet veya eğitim, namaz sure ve dualarının usulüne uygun olarak okunması, yapılmış ezberlerin sağlamlaştırılması, gerekli dinî bilgilerin Türkçe ilmihal (Mızraklı İlmihal vb.) kitaplarından ya da “Nûru’l-İzah” ve “Halebi Sağır” gibi Arapça kitaplardan okunması ve açıklanmasını kapsıyordu.

Bunun yanı sıra, Osmanlı camilerinde hat meşki gibi uygulamalı ilmî faaliyetler de yapılmaktaydı. Hatta bazı camiler geleneksel olarak yerleşmiş hat dersleriyle meşhur olmuştu. Mesela Nuruosmaniye ve Amasya Beyazıt gibi bazı camilerde hat meşk edilirdi. Bu dersler bazen camiye bir kapı ile açılan bitişik odalarda yapılırdı. (Cami, DİA, 7/46-56.)

Osmanlı dönemi camilerinde ilmî faaliyetleri tamamlayıcı önemli unsurlardan birisi de camilerde kütüphane yapma geleneğiydi. Bu durum, camilerin ilmî bir merkez olma vasıflarını güçlendirmiştir. Müderrislere, cami derslerini takip eden talebelere ve namaz vakitleri arasında boş vakti olan cemaate bu kütüphanelerin çok katkıları olmuştur. Bu gelişimin sonunda Osmanlı’da, merkezinde cami olan büyük külliyeler ortaya çıkmıştır. İstanbul’da Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan Ayasofya ve Fatih külliyesi ile Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulmuş olan Süleymaniye külliyesi bunun örnekleridir. Aslında cami ve mescitlerin ilmî eserlerin muhafazası ve âlimlerin istifadesine sunulması yönündeki fonksiyonları, İslam’ın ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Zira bazı bölgelerde müellifler, şehir veya mahalle camilerine, isteyenlerin okuması için eserlerinin birer nüshasını bağışlamayı âdet edinmişlerdi. Bu eserler “hizâne” denilen dolaplarda muhafaza edilir, bazen de caminin bir köşesinde kütüphane şeklinde düzenlenirdi. (Cami, DİA, 7/46-56.)

Camilerimizde asrısaaadetten medreselerin ortaya çıkışına oradan da günümüze kadar hutbe ve vaazların dışında ilmî bir faaliyet olarak hemen hemen bütün ilimlerin okutulduğu anlaşılmaktadır. Camilerde okutulan derslerin başlıcaları Kur’an, dil (nahiv, sarf ve belâğat), tefsir, hadis, fıkıh ve kelam ilimleri olmuştur. Bunların yanı sıra tıp, tarih, astronomi gibi ilimler de okutulmuştur.

Görüldüğü üzere çağrının ilk gününden itibaren camiler ve mescitler, bir eğitim kurumu ve okul olma vasıflarını hep devam ettirmişlerdir. İslam’ın ulaştığı beldelelere ilk önce camiler yapılmış, bu camiler de İslam’ın ve ilmin taşıyıcıları olmuşlardır. Ecdadımızın bu camilerin zahirini taşla bina; ruhunu ibadet ve ilimle imar ederken Allah Resulü’nden bize nakledilen şu hadiseyi örnek aldıklarını düşünüyoruz: “Bir gün evinden çıkıp mescide giden Hz. Peygamber (s.a.s.), orada halka olmuş iki toplulukla karşılaşmıştı. Bu halkaların birisinde bulunan kişiler, Kur’an okuyor ve Allah’a dua ediyorlardı. Diğer halkada olan kişiler ise ilim öğreniyor ve öğretiyorlardı. Allah Resulü Efendimiz bu manzara karşısında şöyle buyurdular: “Her biri hayır üzeredir. Şunlar Kur’an okuyor ve Allah’a dua ediyorlar; Allah dilerse onlara verir, dilerse vermez. Bunlar ise ilim öğreniyor ve ilim öğretiyorlar. Ben de muallim olarak gönderildim.” buyurdu ve onların hal-kasına katıldı. (İbn Mâce, Sünnet, 17; Dârimî, Mukaddime, 32.)

Sonuç olarak İslam medeniyetinde ilmin, eğitim ve öğretimin ana merkezi camilerdir. Daha sonra ortaya çıkan medrese gibi eğitim kurumları camilerden doğmuştur. Bu sebeple camilerin ilmî anlamda merkez olma vasfını yeniden ortaya çıkarmak veya devam ettirmek bütün Müslümanların görevidir. Zira Müslüman için cami, bir ibadet mekânı olduğu kadar aynı zamanda eğitim aldığı bir okuldur. ■

ŞEHRİN KALBI CAMİLER

Cemalettin GEZGİÇ

DİB Cami Hizmetleri Daire Başkanı

Yeryüzü mescittir

Allah Resulü kendisini bir mualim olarak tarif etmiştir. (İbn Mace, Mukaddime, 17.) Hz. Peygamber'in ilk vahye muhatap olduğu günden vefatına kadar kendisine gelen vahyin hakikatlerini ashabına öğretme gayreti, bizim için üzerinde en çok düşünülmesi gereken örneği olsa gerektir.

Efendimiz her fırsatta ve her ortamda bu vazifeyi bihakkin ifa etmiştir. Peygamberliğinin ilk dönemlerinde Erkam bin Ebi'l-Erkam'ın evinde başlayan bu öğretim faaliyetini, Medine döneminde Mescid-i Nebi merkezli olarak her ortamda vefatına kadar sürdürmüştür. Mescid-i Nebi'nin hemen arka

duvarında bulunan ve genç sahabilerin İslam'ı öğrenmek ve barınmak için kaldıkları "Suffe", cami ve ilim faaliyetlerinin aynı fiziki mekanda icra edildikleri ilk kurumsal örnektir. Orada Efendimizin tedrisinden geçen sahabiler, Efendimiz'den sonra onun bu örneğinden ve gösterdiği ufuktan hareketle cami

kubbesi altında mabet ile medreseyi; ilimle ibadeti birleştirmişler ve bu temeller üzerine yeryüzünün en kutlu medeniyetini inşa etmişlerdir.

Esasen Mescid-i Nebi ekseninde başlayan yapılanma ile kurumsal bir yapının ve formun başlangıcı olan cami ve ilim halkaları Efendimizin bütün

yeryüzünü Müslümanlar için mescit olarak tarif etmesiyle bir mekan ve kurumsal yapıya bağlı kalmadan her mekan ve ortamın Müslümanlar için ibadet ve ilim mekanı olduğu ufkunu da bize tayin etmiştir. Bununla beraber hayatın akışı ve ihtiyaçlar gerek camiye gerekse ilim faaliyetlerine uygun mekânları

ihdas ettirmiş ve zamanın şartlarına göre bu yapılar kurumsallaşmıştır. Bu kurumsallaşma sürecinde cami her daim İslam toplumunun merkezinde, medrese de hemen onun yanı başında yerini almıştır.

İslam tarihinin ilk yüzyıllarında bu şuurla hareket eden Müslümanlar, cami ve "camia"-yı (üniversite) birbirinden ayrı görmemiş ve bütün büyük ilim merkezlerini caminin külliyesi içerisinde toplamış ve muhteşem bir ilmî inkişafın ve coğrafi genişlemenin de etkisiyle tüm dünyaya örneklik teşkil edecek ve çağlara ışık tutacak büyük bir medeniyetin öncüleri olmuşlardır.

Önceleri sıbyan mektebinden medresesine, rasathanesinden kütüphanesine, şifahanesinden aşhanesine kadar ihtiyaç duyulan tüm sosyal kurumları çevresinde toplayan ve tüm müstemilatıyla tam bir külliye ve yaşam merkezi olan camilerimiz, toplumsal hayata yön veren merkezler oldular. Üzülerek ifade etmeliyiz ki tarihin seyri içerisinde cami ve camianın birbirinden ayrılmasıyla başlayan süreçte; önce ilim, dinî ve fenni ilimler diye tasnif edilmiş ve fenni ilimler cami bünyesinden uzaklaştırılmış, bilahare yaşadığımız yüzyıla gelindiğinde cami yalın bir mescit hüviyetine indirgenmiştir. Oysa cami toplayan demektir ve tarih boyu tüm hayati ihtiyaçları; iman, ibadet, ilim ve ahlak temelleri etrafında toplamıştır.

Modernite çıkmazı

Mescid-i Nebi'den başlayarak şehrin ve hayatın merkezinde olan cami, içeride oluşturduğu inanç ve ahlaki öğretisi

ile dışarıdaki hayata rengini ver-mekteydi. Bugün ise insanlar camiye geliyorlar, bir inanç ve akideye bir fikir sistemine sahip oluyorlar ama dışarıda aşkın ola-nı öteleyen seküler ve bambaş-ka bir hayat yaşamak zorunda kalıyorlar. Bu ise insanın dinle ve mabetle ilişkisinde çelişkiler yaşamasına ve insanın huzurunu yitirmesine sebebiyet veriyor.

Adına modernite denilen bu an-layış tüm insanlara tek tip bir hayat dayatmaktadır. İnanç, dü-şünce ve davranışları tektipleştir-irken tüketim alışkanlıklarından yaşam standartlarına neyi, nasıl yapacağımızdan, nasıl kazanıp nerede harcayacağımıza kadar her şeye bizim adımıza karar vermektedir. Bugün batı kültü-ründen neşet eden bu popüler zihniyet, bize kendince makbul bir hayat tarzını dayatıyor, pro-paganda ediyor, inandırıyor ve aksi yol tutanı marjinalleşmek-le itham ediyor. Kadim olanı yok sayarken yeni yaşam tarzını âdetâ bir din gibi algılatıyor. İn-sanın acelecilik zaafından ha-reketle mükâfat ve cezayı dün-yada vaat ediyor ve insana tüm duyguları ve hazları bu dünyada yaşamayı salık veriyor.

Oysa İslam, yaratana rağmen insana yaşam standardı da-yatan tanrısallara tavır almayı öğreterek ve sadece Allah'ı ilah kabul etmeyi özgürlük olarak nitelendirerek onu hakikat yol-culuğuna çıkarıyor. İçerisinde O'ndan başkasına ibadet edil-meyecek mescitlerden hare-ketle insanın hayatını tanzim ediyor. Hakikat kaynağı olan kitap ve o hakikatin rehberi peygamber ile somut bir ya-şam modeli ortaya koyuyor ve ona huzurun ve ebedî kurtulu-

şun yolunu gösteriyor. Allah'tan başkasına boyun bükmemenin verdiği güven duygusunu ve bu geçici heveslerin ve fani hayatın ötesinde ebedî bir hayatın ve aşkın bir hakikatin varlığını ona hatırlatıyor. İşte bu yaşam mo-delinin merkezinde iman var, ilim var, ibadet var ve ahlak var. Bu yaşam merkezinin ortasında ilim, ibadet ve hikmeti aynı kub-be altında toplayan cami var.

Bizim medeniyetimizde haya-tın merkezinde tüm temel ya-şamsal ihtiyaçları bünyesinde toplayan cami vardır. Bu ma-nada cami âdetâ şehrin kalbi ve enerji merkezi gibidir. Cami kalbin vücuttaki tüm kanı bün-yesinde toplaması gibi ritmik bir rutinle beş vakit ve her vakit insanı ve hayatı kendisinde top-lar, temizler, arındırır ve şehrin kılcallarına geri yollar. Ruhlara enerji verir ve sürekli bir sos-

yalleşme, huzur ve dayanışma ortamı üretir. Tevhidi öğretir, vahdeti öğretir, bir ve beraber olmayı, kardeşliği öğretir.

Kabul etmeliyiz ki bugün de-ği-şen koşullar nedeniyle camile-rimiz tarihî fonksiyonlarından bir hayli uzaklaştılar. İfade etmeye çalıştığımız modern hayat ya-şam standartlarımızı, toplumsal ilişkilerimizi, mabetle ilişkileri-mizi ve öğrenme biçimlerimizi değiştirdi. Bizim değerlerimizi ve mimari anlayışımızı esas al-mayan çarpık kentsel yapılaş-ma içerisinde şehrin sülûetine damgasını vuran ve sosyalitenin merkezinde olan camilerimiz, bir keşmekeşin içinde kaybol-maya yüz tuttular. Bireyselleş-me ise ibadet eden insanların dahi camiyle ilişkisini zayıflattı. Tüm bu olumsuz tabloya ra-ğ-men camilerimiz tarihî misyon-ları ve potansiyelleriyle topluma ve hayata ruh üflemek için bizim gayretlerimizi bekliyor.

Diyanet İşleri Başkanlığının te-mel misyonu cami ve mescitleri yönetmek ve dinî hayata reh-berlik etmektir. Bu çerçevede Başkanlığımız camilerimizin asli fonksiyonlarını kazanma-ları için tüm personeliyle birlikte çok büyük gayretler ve özverili çalışmalar ortaya koymaktadır. Tabi ki caminin dışında cereyan eden hayata da dokunmak ve tüm insanlara İslam'ın hakikat-lerini ulaştırmak için yine cami merkezli ama cami dışı faaliyet-ler olarak zikredebileceğimiz ve toplumun tüm kesimlerini ku-şatan çok önemli çalışmalar ya-pılmaktadır. Bizim bu yazımızda değinmek istediğimiz husus daha ziyade cami içi faaliyetler etrafında zikredeceğimiz bilgi-ler olacaktır.

Bugün 90 bini aşkın camimizde başta hutbe, vaaz ve irşat hiz-metleri olmak üzere; sohbetler ve cami dersleri kapsamında yaygın ve yetişkin din eğiti-mi ile topluma dinî ve ahlaki erdemlerin kazandırılmasını amaçlayan yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Belki de tüm bu çalışmaların en önemlisi yaz ta-tillerinde ilk ve ortaöğrenim öğ-rencilerimize yönelik camilerde düzenlenen yaz kurslarıdır. Bu faaliyet kuşkusuz geleceğimiz olan yavrularımızın körpe di-mağlarına en doğru ve gerekli bilgileri ulaştırmak açısından hayati öneme sahiptir.

Toplumumuzun tüm kesimleri-ne dinimizin temel hakikatleri-ni en etkili, doğru ve yaygın bir şekilde ulaştırmanın gayreti ile çalışan Diyanet İşleri Başkan-lığımız, her yıl ekim ayının ilk haftasında mutat olarak idrak edilen "Camiler ve Din Görevli-leri Haftası"nın ana temasını bu yıl, önemine binaen "Cami ve İlim" olarak belirlemiştir. Haf-ta dolayısı ile icra edilecek tüm faaliyetlerde kadim medeniye-timizde cami ve ilim merkezli

olarak yapılan çalışmaların yeri ve önemi göz önünde bulun-durularak camilerimizin ilim ve ibadet merkezi olduğuna dikkat çekilecek, camilerimizi yeniden dinî, ilmî ve toplumsal hayatın merkezine taşımanın önemine vurgu yapılarak camilerimizin tarihte yüklendikleri misyonu yeniden kazanmaları için far-kindalık oluşturulacaktır.

Bu yıl uzunca bir süredir hasret ve özlemle ibadete açılmasını beklediğimiz Ayasofya Camii'nin açılışı vesilesiyle hafta içeri-sinde "Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Sempozyumu" icra edilecek, pek kıymetli ilim adamının sunacağı tebliğlerde Ayasofya Camii özelinde tüm camileri-mizin ve oralarda icra edilen ilmî faaliyetlerin önemine vur-gu yapılacaktır. Ülkemizin tüm il ve ilçelerinde icra edilecek faaliyetlerle de aynı konu çeşit-li vesileler ve araçlar vasıtasıyla halkımıza anlatılacaktır. Bu yıl tüm dünyayı kuşatan Covid-19 pandemisi dolayısıyla geniş ka-tılımlı konferanslar ve etkinlikler yapma imkânı olmasa da radyo, tv ve sosyal medya mecraların-

da halkımızın bilgilendirilmesi-ne gayret edilecektir.

Sonuç olarak ifade etmeliyiz ki cami merkezli medeniyetimizin temelleri iman, ibadet, ilim ve ahlak kaideleri üzerine atılmış ve bu kaideler üzerinde yücel-miştir. Bunlar arasında hiçbir zaman bir ayırım gözetilme-miştir. Ne zaman ki bu kaideler zayıflamış, işte o zaman me-deniyet sarayımızın temelleri sarsılmıştır. Bu temelleri sağ-lamlaştırmaya ve yeniden me-deniyetimizi yükselterek tüm insanlığı kurtaracak yeni bir hayatı inşa etmeye mecburuz. Zira artık ifade etmeye çalıştığımız modern hayatın kuşatması altında bizim olmayan iğreti bir hayatı yaşamak zorunda ol-madığımızın idrakindeyiz. Bu kentler, bu yaşam tarzı bizim temel değerlerimiz üzerine ku-rulu değil biliyoruz. O yüzden insanlık, tarihinin en büyük buhranlarından birini yaşıyor ve o yüzden bunca hakikate susa-mışlık ve çaresizlik içinde kıvrı-nıyor. İnsanlığın düçar olduğu bunalımlardan kurtulması için mensubu olduğumuz hak dinin omuzlarımıza yüklediği sorum-luluğun farkındayız. Tüm in-sanlığa nefes aldıracak bu yeni hayatı cami ve ilim merkezli olarak yeniden bizim kurmamız gerektiğini ve şehirlerimize ruh üflememiz gerektiğini biliyoruz. Tüm insanlık ailesini huzura ka-vuşturacak ve onları dünya ve ahirette ebedî mutluluğa erdi-recek erdemlerle bütün dünya-yı buluşturmak zorundayız. Ca-miyi şehrin ve hayatın merkezi, cami içinde anlatılan hakikatle-ri de fikirlerimizin ve eylemleri-mizin merkezi yapabildiğimizde insan huzur bulacak dünya de-ğişecektir. ■

Cami kalbin vücuttaki tüm kanı bünyesinde toplaması gibi ritmik bir rutinle beş vakit insanı ve hayatı kendisinde toplar, temizler, arındırır ve şehrin kılcallarına geri yollar.

EN SAMİMİ SEVGİNİN ŞAHİDİ CAMİLER

Nagihan KOÇ

Sakarya Uzman Vaizi

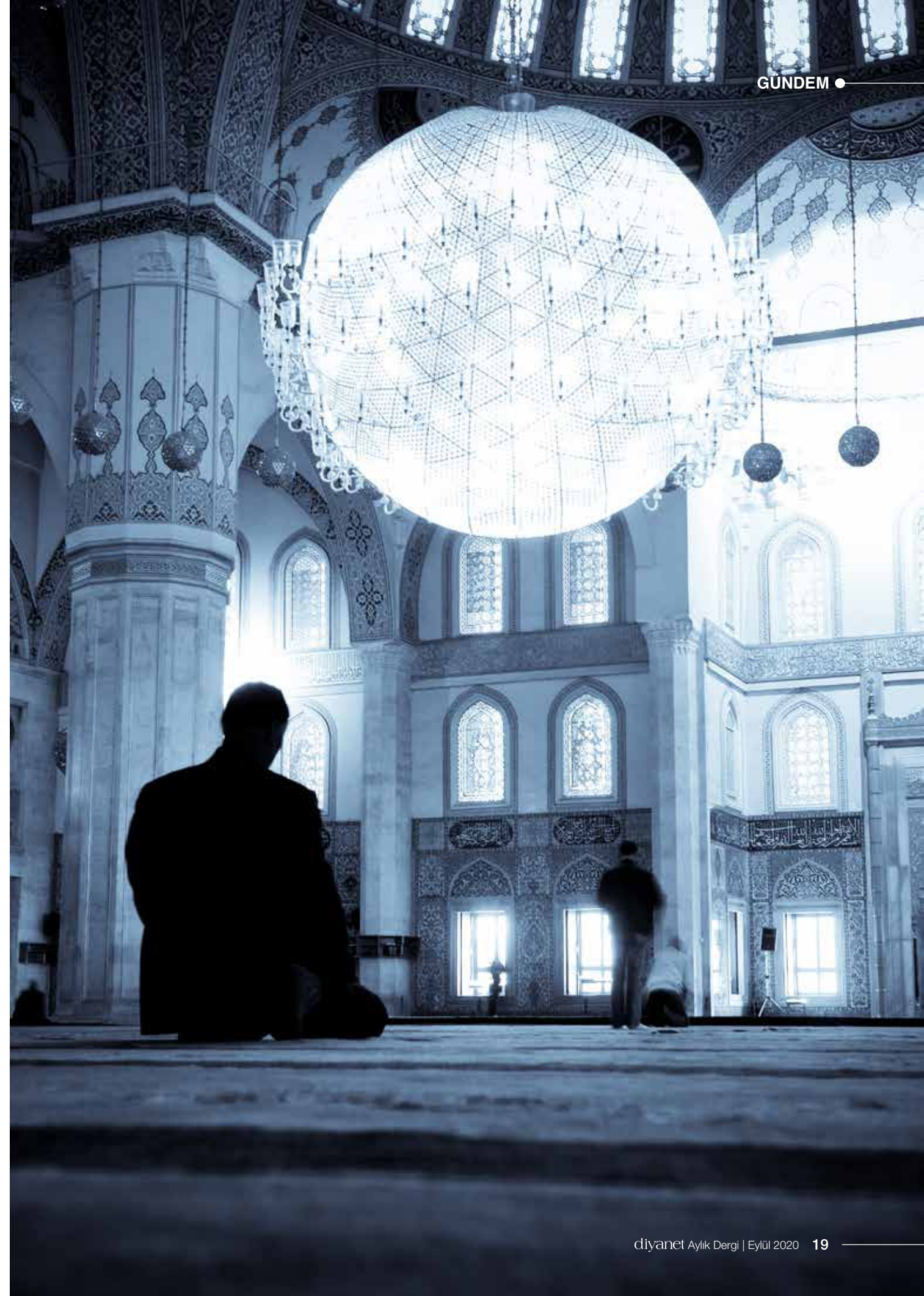
Camiler Yüce Allah'ın evleri, İslam'ın en belirgin sembolleridir. Bununla birlikte yüklendikleri eğitim fonksiyonuyla da yüzyıllardır Müslümanların dinî, millî ve ahlaki eğitiminde çok önemli merkezler olmuşlardır.

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bir hadisinde buyurduğu üzere, camiler Allah'ın en sevdiği mekânlardır. (Müslim, Salât, 53.) Böyle olunca bu mekânların inşasında, imarında ve her türlü hizmetinde bulunan Müslümanlar, Allah'ın (c.c.) rızasını kazanma yolunda ilerleme kaydetmiş olacaklardır. Nitekim ayet ve hadislerde, camilerle ilgilenen bu insanlara yönelik pek çok taltif ifadeleri görmekteyiz. Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de, camileri imar edenlerin Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazını dosdoğru kılan, zekâtını veren, Allah'tan başka kimseden korkmayan kimseler olduğunu buyurmaktadır. (Tevbe, 9/18.) Bu ayette geçen camilerin imarı ifadesi, âlimlerimiz tarafından maddi ve manevi imar olmak üzere iki türlü anlaşılmıştır. Buna göre maddi imar, caminin inşası ve yapımı ile ilgili bütün çalışmaları kapsar. Manevi imar ise camilerin asrısaadette olduğu gibi canlı ve sürekli dinî faali-

yetlerle aktif olarak kullanılmasını ifade eder. Manevi imarın kapsamına camilerde verilen Kur'an-ı Kerim öğretimi, tefsir, hadis, ilmihâl ders ve sohbet halkaları gibi faaliyetler de dâhil edilebilir. Ayrıca itikaf ve iftar programları gibi caminin içinde ve bahçesinde, cemaatin kalbini camiye bağlayacak, İslam kardeşliğini ve kulluğu pekiştirecek pek çok faaliyet de bu kapsama girer denilebilir. Fiziksel yapısı bakımından ne kadar gösterişli olursa olsun cemaati az olan camiler tam olarak mürur olmuş sayılmazlar. Bu sebeple ayette geçen camilerin imarı ifadesinde, manevi imara daha güçlü bir vurgu olduğu kabul edilmiştir. Toplumumuzda da camileri imar etmek samimi bir kulluğun tezahürü olarak görülmüş ve camilerle ilgilenen kimseler, iyi Müslümanlar olarak telakki edilmiştir.

Camiyle kurduğu yakın bağın mümine kazanımı elbette büyük olacaktır. Peygamberimiz (s.a.s.) bir hadisinde, "Bir kimsenin camilere gitmeyi alışkanlık hâline getirdiğini görürseniz, onun mümin olduğuna şahitlik edin!" (Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 9.) buyurmuştur. Esasen bu, büyük bir müjdedir. Kişinin mümin olduğuna din kardeşlerinin şahitliğidir. Ve her mümin, kendisinin

mümin oluşunun tasdikinden büyük mutluluk duyar. Peygamberimizin (s.a.s.), camiyle irtibatı iyi olan Müslümanlara başka müjdeleri de vardır. Bir hadisinde, Allah'ın arşının gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı ahiret gününde, o gölgeden istifade etmeyi hak edecek kimselerden birinin, kalbi "camilere bağlı kimseler" olacağını buyurmuştur. (Müslim, Zekât, 91.) Demek ki Müslümanın kalbi camiye bağlanabilir ve de bağlanmalıdır. Öyleyse kalbini camiye bağlayanlar kimler olabilir? Muhtemeldir ki vakit namazlarına camide devam edenler ve etmeye gayret gösterenler, camilerin maddi ve manevi imarı ile ilgilenenler, gönlünde cami sevgisi olanlar, camileri sevip orada vakit geçirenler ve geçirmek isteyenler, cami ders halkalarına katılanlar, camilerin içinde, etrafında, bahçesinde bulunup ona hizmet etmeyi sevenler için kalbi camilere bağlı kimseler denilebilir. Camiyle bağını sürdüren ve oradaki sohbet ya da ders halkalarına devam eden kişilere yönelik büyük bir müjdeyi daha şu hadis ifade etmektedir. "Bir topluluk Kur'an'ı okuyup onu aralarında müzakere etmek üzere Allah'ın evlerinden birinde bir araya toplandıklarında,

mutlaka üzerlerine sekînet (huzur) iner ve onları Allah'ın rahmeti bürür. Melekler de onları kanatlarıyla sararlar. Allah Teâlâ da onları huzurunda bulunan yüce topluluğa (meleklerle) anar.” (Müslim, Zikr, 38.)

Cami ile bağın sürekliliği aslında Allah'la bağın sürekliliği ve canlı tutulması anlamına gelir. Elbette Müslümanlar için tek ibadet mahalli camiler değildir. Yeryüzü Müslümanlara mescit kılındığından onlar, uygun olan her yerde ibadet yapabilirler. Müslüman kişi Rabbiyle olan bağını evinde yapacağı ibadetle de sürdürebilir. Ancak yukarıdaki ayetler ve hadisler çerçevesinde söylenebilir ki İslam'ın şiarı olan camilerin işlevini yerine getirebilmesi, onların sahiplenilmesine ve kullanılmasına bağlıdır. O halde camileri bir ibadet mahalli olarak görmenin yanında, Müslümanın camiye her gittiğinde dinine de destek verdiğini ve sahip çıktığını bilmesi çok önemlidir. Böylece, namazını evinde değil de camide kılan, camisine ve bu surette dinine sahip çıkan Müslümanın mükâfatı daha büyük olacak, evinde kıldığı namaza kıyasla camide cemaatle kıldığı namazdan 27 kat daha fazla sevap kazanacaktır.

Camilerin dinî eğitimdeki güçlü fonksiyonu Suffa ashâbı ile asrîsaadet dönemine dayanır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir grup genç Müslümandan oluşan Suffa Ashâbıyla Mescid-i Nebî'de başlattığı bu İslami eğitim geleneği, ilim-ders halkaları şeklinde günümüze kadar süregelmiştir. Elbette cami dersleri günümüzün örgün eğitimi gibi her gün yapılan sistematik bir eğitimi ifade etmez. Ancak örgün eğitim kurumlarının hep-

si belli aralıktaki yaş gruplarına eğitim verirken camiler ise her yaş grubuna dinî eğitimi bazen ayrı, bazen de aynı zamanlarda vererek daha yaygın olarak dinî ve ahlaki eğitime destek verir. Ve bu eğitim, bilgiyle birlikte İslam ahlakının pratiğe dönüştüğü bir biçimi de kapsar. İslam ahlakının şekillendirdiği cami cemaatinin toplumda temsil ettiği şahsiyet örneği, insanlara bir rol model sunar. Örnek almak, etkilenmek, iyi gördüğü şeye benzemeye çalışmak insan varlığının bir özelliği olunca, cami ahlakı ile donanmış bu örnek şahsiyetlerin sayısının artmasının, toplumun selameti ve dindarlığı açısından ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır.

Cami adabını öğrenen ve cami kültürünü özümseyen Müslüman, aslında pek çok ahlaki ilkeyi farkına varmadan yaşa-

arak öğrenmiş olur. Örneğin, Müslüman birey, din görevlisi tarafından verilen vaazı dinlerken dinlemeyi öğrenir ve eğer bu vasfı karakterine yerleştirirse eşini, çocuğunu, insanı dinlemeyi öğrenir. Camide birlikte namaz kılarken kardeşini sevmeyi, ona hoşgörülü davranmayı, onunla vakit geçirerek öğrenir. Statülerin Allah katında değerli olmadığını, asıl statünün kulluk olduğunu saflarda omuz omuza namaz kılarken kardeşle eşitlenince öğrenir. İnsana ve yaşlıya saygıyı, nezaketi, camiye giriş çıkışlarda kardeşine yol vererek, onu camide ibadet esnasında rahatsız etmeyerek, huşusuna engel olmayarak pratik yaparak öğrenir. Ayrıca kardeşine rahatsızlık vermemek için kötü kokulardan arınıp temiz olarak camiye geldiğinde hem kendine, hem etrafındaki insanlara olan saygısı pekişir. Dahası camiye gelirken düzgün ve temiz kıyafetleriyle geldiğinde, özen gösterdiğinde Allah'a saygısı perçinlenir. Çünkü saygı ve özen gösterilen bütün ilişkiler güzelleşir. Müslüman kimse kardeşine saflarda yer açtığında ise paylaşmayı öğrenir. İşte cami Müslümanları böyle içten içe eğitir ve güzel vasıflarla donatır.

Dahası cami çıkışında usulen tanıdıklarına hâl hatır soran Müslümanların yaptığı tatlı sohbetlerde bile hayır vardır denilebilir. Çünkü bu sohbetler bir kardeşlik ilişkisinin başlangıcı niteliğinde olabilir. Bu iletişimin bir sonraki safhası ise mahal-leliden haber alarak hasta bir komşuyu ziyaret kararı gibi yine hayırlı bir amele dönüşebilir. Özetle şunu söylemek yanlış olmaz, camide cemaate katılmanın başı, ortası, sonu hep hayırdır.

Camiler Müslümanlara ümmet olma bilincini kazandırır. Çünkü cemaat olma ruhu ve dayanışma orada öğrenilir. Saflarda birlikte namaz kılan Müslüman kardeşlerin birbirlerinden aldığı manevi güç, onlara ancak birlikte ve bütüncül hareket ettiklerinde daha güçlü olabileceklerini hissettirir. Cemaatle birlikte yapılan ibadetlerde kişi aidiyet duygusunu güçlü hisseder. Ben buraya aitim, ben İslam'a aitim der kendine, içten içe Müslümanlar. Bu aidiyeti güçlü hissedersen bu his onlarda çok olumlu davranışlara sevk edici olur, yalnızlık hissetmezler, yaşadıkları toplum için pozitif faaliyetlere yönelirler.

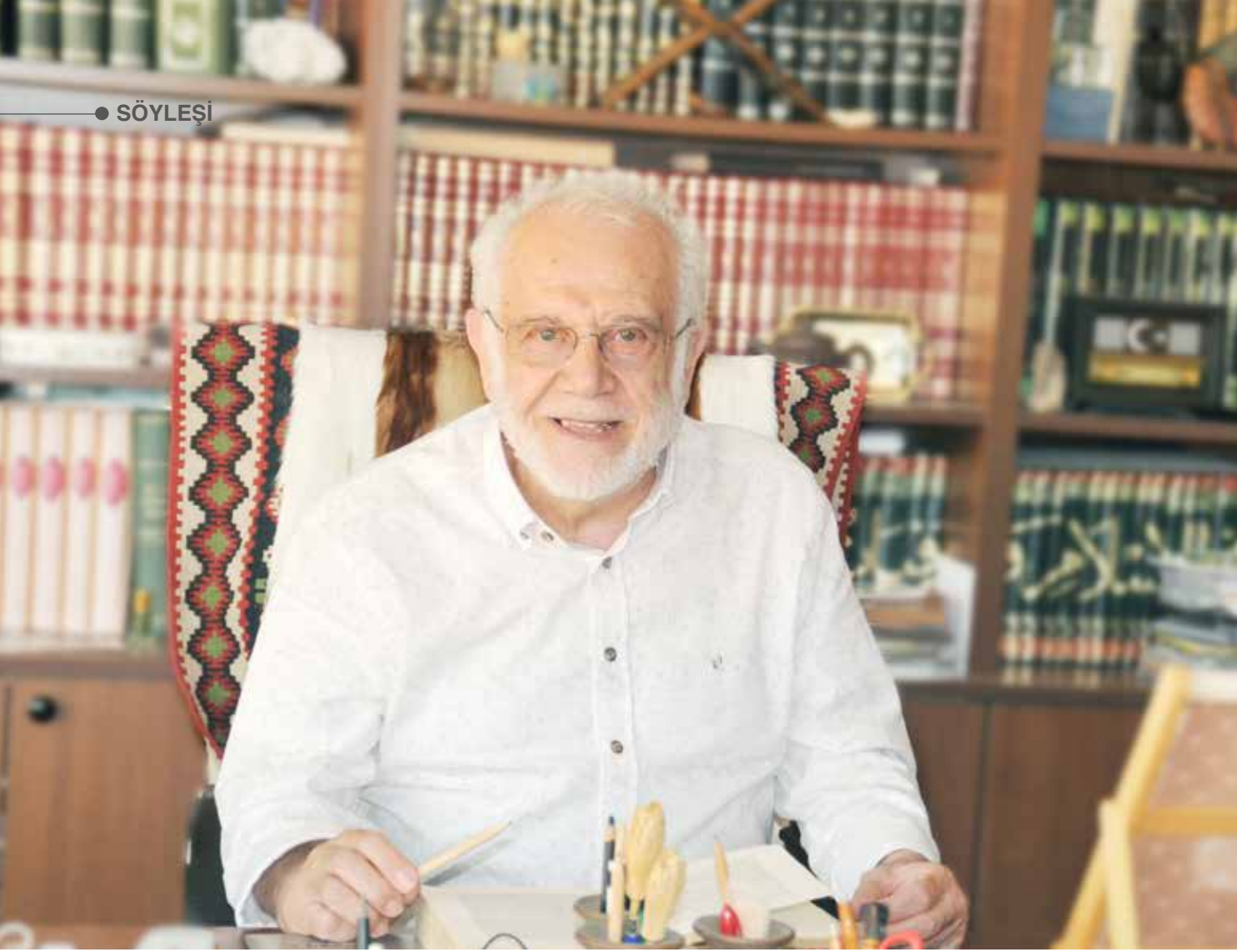
Camiye giderek cemaate katılmanın, camiye sahiplenmenin ve cami ahlakını kuşanmanın bunca maddi ve manevi faydaları ve kazanımları yanında, caminin bir de Müslümana sırayet eden ruhaniyeti ve feyzi vardır. Camilerin ruhaniyeti

yani Müslümanda bıraktığı güzel tesir, Allah'ın kuluna orada verdiği huzur ve manevi duygu coşkunluğunu kapsayan bu lütuflar, kelimelerle tam olarak anlatılamaz. Dünyadaki hiçbir sevgi ihlaslı bir kulun Rabbine duyduğu sevgi kadar samimi ve muhteşem değildir. Allah ile kulu arasındaki sırlı paylaşım orada gerçekleşirken camiler bu huşunun ve ihlasın sürekli tanığı olurlar. Bu en safi sevgiye, rükûların, secdelerin, göz yaşlarının içtenliğine duvarlar, çiniler, mihrap, minber, kürsü şahit olur. O yüzden camilerin duvarlarına ayetlerin, duaların, zikirlerin maneviyatı sinmiştir. Bu maneviyat camiye giren kişiyi hemen etkisi altına alır, onu sarıp sarmalar. Böylece kişi camide kendini iyi ve güvende hisseder. Söz konusu maneviyat sebebiyle camiler, benzeri olmayan mekânlardır. Camide dinlenen ihlaslı bir vaaz, caminin ruhaniyeti ve feyzi ile birleşince Müslümanın yaşadığı

duygu yoğunluğu ve ibadetten alınan lezzet, tarifi imkânsız bir manevi mutluluğa da dönüşür. Tüm bu lütuflar, camiye bağını koparmayan ve cemaate devam eden insanlara Yüce Allah'ın bahşettiği hediyelerdir.

Camiler Allah'ın evleri ise Müslümanları Rablerine misafir olmaktan alıkoyan nedir? Camiler sorgulamadan yargılamadan Müslümanları beklemektedir. Gelenlere kalbini açmakta, bir dost sıcaklığı ile manevi ikramlar sunmaktadır.

Rabbimizin bizi iyilerden yazması için, O'nun en sevdiği mekânları seven ve en sevdiklerinden olabilmek için, mümin olduğumuza din kardeşlerimizin şahitlik etmesi için, Rabbimizin bizi ahirette arşının gölgesine alması için, kardeşliğimizi pekiştirmek için camiye hayatımızın merkezine alalım! Buluşma noktalarımız camiler olsun! Gönlümüz camilere bağlansın! ■

Prof. Dr. İhsan Süreyya SİRMA: “Hicret, inananların ortak kaderidir.”

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Hiz. Peygamber’den önceki dönemlerde yaşamış peygamberlerin ve onlara inananların kâfirler tarafından hicrete zorlandıklarını Kur’an-ı Kerim çeşitli ayetlerle anlatır. Bir bakıma peygamberlerin ve onlara inananların ortak kaderi olan hicret hakkında neler söylemek istersiniz?

Hicret, bir davanın tahakkuku için yapılır. Özellikle peygamberler ve onların takipçisi olanlar, Allah’ın emrettiği yaşamı sürdürebilmenin imkânsız olduğu yerlerden bunun mümkün olduğu yerlere gitmişler ve inandıklarını yaşamak uğruna hicret etmişlerdir. İmam Şâfiî “Gurbet” adlı şiirinde: “Derdi olanın yerinde oturmasının anlamı yoktur,

onun için hicrete git. Eğer altın, dağın altından çıkıp atölyeye gitmeseydi yani hicret etmeseydi onun mücevher olduğu anlaşılır mıydı?” der. Dolayısıyla insanların doğumuyla başlayan hicret, bir göç değil; menzil uğruna yapılan seferdir.

İnsanların atası olan Hz. Adem cennetten yeryüzüne hicret

etmeseydi insanlık tarihi de vücut bulmazdı. O, ilk hicreti cennetten yeryüzüne inerek gerçekleştirmiştir. Kanaatime göre Hz. Âdem’in yeryüzüne indirilmesi, serüvenin Arafat’ta başlaması en büyük hicrettir.

Hicret, sadece peygamberlerin, onlara inananların değil büyük âlimlerin de ortak kaderidir. Bir örnek vereyim mesele: Endülüs’ün Müslümanların olduğu zamanlarda, burada yetişmiş pek çok âlim doğuya hicret etmiş. İbn Arabi daha 26 yaşındayken İşbiliyye’den çıkıp Fas’a, Tunus’a, Mekke’ye, Kuzey Afrika’ya kadar gitmiş. Hatta Urfa, Diyarbakır, Sivas üzerinden Malatya’ya gelmiş ve oradan da Konya’ya geçmiştir. Bunlar hep hak yolundaki mücadelenin ve bir arayışın göstergesidir. Çünkü hicret, bir ayrılıktan öte bir arayıştır ve bir şeyi bulmanın telaşıdır. Onun için peygamberler ve tarihte gördüğümüz büyük insanların hayatında hep hicret vardır.

Allah Teâlâ’nın, Kur’an-ı Kerim’de “Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de...” (Nisa, 4/100.) ayetiyle müjdelediği üzere Müslümanların sıkıntıda kaldıklarında bir çıkış yoludur hicret.

Müslümanları derinden etkileyen pek çok olayın yanında İslam tarihine genel olarak bakıldığında hicret nasıl bir yerde durmaktadır?

Hicret, Resulullah’ın (s.a.s.) sîretine ve Müslümanların tarihine bakılınca en önemli olaylardan biridir. Çünkü çok ciddi bir imtihandır. Vatanını ve onunla

birlikte malını, mülkünü terk etmek hiç de kolay bir hadise değildir. Hicret esnasında bazıları kalmak istemişti ama Hz. Peygamber (s.a.s.) herkesin gitmesi yönünde emir verdi. Böylesi ciddi bir imtihan, beraberinde fedakârlığı ve sadakati getirir. Hicret, aynı zamanda Resulullah (s.a.s.) ile kader birlikteliği yapan o fedakâr ve sadık kimselerin belirleyiciliği yönünde de önemli bir etkiye sahiptir.

Mekke’de çeşitli zulüm ve işkencelerle iyice köşeye sıkışan Müslümanların âdeta bir nefes almasını sağlayan hicret, ayrıca İslam’ın Mekke dışına taşınmasını ve yeryüzüne yayılmasını sağlamıştır. Zayıf ve küçük bir topluluk olan Müslümanlara güçlü ve donanımlı bir devlet olma yolunu da açmıştır. Müslümanların tarihinde Mekke fethi de dâhil olmak üzere pek çok fethin hazırlayıcısı olan hicret, Müslümanlar için siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan birçok olumlu gelişmeye vesile olmuştur.

Hicret, bir ayrılıktan öte bir arayıştır ve bir şeyi bulmanın telaşıdır. Onun için peygamberler ve tarihte gördüğümüz büyük insanların hayatında hep hicret vardır.

Hicretin yol açtığı bu gelişmeler nelerdir?

Hicret öncelikle Müslümanlara siyasi bağlamda bir devlet oluşturma imkânı sağlamıştır. Resulullah (s.a.s.) Medine’ye gelince orayı bir etüt etti. Sosyolojik bir çalışmaydı bu aslında. Medine’de nüfusun yarısı Beni Kurayza, Beni Nadir ve Beni Kaynuka kabilelerinden oluşan Yahudiler, diğer yarısı da Evs ve Hazrec kabilelerinden oluşan Araplardı. Ancak Yahudiler ikinci sınıf insanlardı ve asıl hâkimiyet Arapların elindeydi. Her ne kadar durum böyle olsa da Yahudiler de önemli bir faktördü. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bu kabilelerin liderleriyle görüşüp dışarıdan gelecek tehlikelere karşı herkesi korumak, içerde de herhangi bir haksızlığın zuhurunu engellemek adına bir antlaşma oluşturdu. “Medine Vesikası” diye de geçen bu antlaşma Muhammed Hamidullah Hoca’nın da tabiriyle dünyanın ilk anayasasıdır. Resulullah’ın (s.a.s.) bu hamlesi siyasi bir başarıdır. Bizzat Resulullah (s.a.s.) teşebbüste bulunduğu için devletin başı da o oldu. Böylelikle bir nevi devlet başkanlığını ilan etmiş oldu. Anayasayı Resulullah’ın (s.a.s.) hazırlamış olması, onu da onların nezdinde önemli bir mevkiye taşımış oldu. Çünkü kendi aralarında bir anlaşmazlık yaşadıklarında çözüm mercii olarak Resulullah’a (s.a.s.) geliyorlardı ki bunu da o antlaşmanın içerisine yerleştirdiler.

Hicret, bütün insanlarda bir değişiklik yapar, sosyolojik açıdan da bu böyledir. Çünkü insanlar, gittikleri yerde farklı farklı şeyler öğrenirler. Malumunuz insan hangi coğrafyada ise o coğrafyaya uygun bir yaşam

sürdürür ki o da onun mizacına sirayet eder. Bırakın insanı diğer canlılarda bile bu böyledir. Mekke'nin kayalıklarla çevrili dağların arasında olmasının, Mekke'de yaşayanların biraz daha sert olmasında etkili olduğu uzmanlarca açıklanmıştır. Bu, gayet makul. Mekke'de tarımın olmaması ve ticarete dönük bir hayatın olması, Medine'deki insanların toprakla, ziraatla uğraşan kimseler olması bu iki toplumun da sosyal açıdan farklılığına sebeptir. Mekkeliler de Medine'nin o yapısından etkilendiler ve munis bir yapıya döndüler, diyebiliriz.

Ekonomik açıdan da düşündüğümüzde hemen aklıma Abdurrahman bin Afv geliyor. Onu evine alan kişi yediriyor, içiriyor. Abdurrahman bin Afv daha ilk gün kendisini yediren, içiren ev sahibine diyor ki: “Bana bir dinar borç verebilir misin?” Ev sahibi kendisine borç veriyor. Abdurrahman bin Afv, pazara gidiyor; o bir dinarla hurma alıyor ve onu pazarda satıyor. Akşam eve gelince de ev sahibine borcu olan bir dinarı ödüyor. Kendisi tüccar kafalı biri olduğu için de Medine'nin en büyük tüccarı oluyor. Her ne kadar Mekke'de tüm varlıklarını bırakmış da olsalar Medine'nin suhulet yüklü ortamı onların ticaretlerini daha kolay yapabilmelerini sağlamıştır. Ayrıca Medine'de ziraatı öğrenmeleri onları bahçe sahibi yapmış ve Abdurrahman bin Afv'nin hurma bahçeleri de olmuş.

İslam tarihinde sadece bir mekân değişikliği olarak görülmeyen, Müslümanlar için âdeta bir dönüm noktası olan hicretin başarılı olmasında etkili unsurlar nelerdi?

Hicretin başarılı olmasında etkili olan öncelikle halis niyet, Peygamberimizin arkadaşlarının samimiyeti ve daha önce Müslüman olan ensarın kucak açmasıydı.

Hicretin başarılı olmasında etkili olan öncelikle halis niyet, Peygamberimizin arkadaşlarının samimiyeti ve daha önce Müslüman olan ensarın kucak açmasıydı. Ciddi bir kavilleşmenin örneği olan biatlar başarının en önemli etkenlerinden biriydi ayrıca. Zaten bunlar olmasaydı Resulullah (s.a.s.) belki Necâşî'nin ülkesi Habeşistan'a giderdi. Resulullah (s.a.s.) ensar hakkında diyor ki “Ensar'ın yapmış olduğu iyiliklerine iyilikle mukabele edin, kötülüklerini görmezden gelin.” Niye? Çünkü onlar ensar ve İslam'ın neşvünema bulmasında en büyük etkenlerden biriydi. Hz. Peygamber'in kabrinin Medine'de olmasına yönelik tercihi de ensarın yaptıklarına karşılık en büyük vefa örneğiydi. Mekke'yi fethetmesine rağmen o çok sevdiği Mekke'den Medine'ye geri döndü.

Kur'an-ı Kerim'de “Allah yolunda yurdundan göçmek” olarak nitelendirilen hicretin İslam davetinin seyri ve dinin yayılışındaki öneminden bahsedebilir misiniz?

Önceki sorulardan birinde de geçtiği gibi peygamberlerin çoğu hicret etmiştir. Çünkü içerisinde bulundukları toplumlar onların söylediklerini kabul etmemiş, onlar da Allah'tan kendilerine verilen bu sorumluluğu ve mesuliyeti önce kendi toplumlarına sonra diğer topluluklara ulaştırabilmek için mücadele vermişlerdir. Kendi topluluklarının dışındakilere de bu davayı anlatabilmek ve ulaştırabilmek adına hicret etmişlerdir.

Resulullah'ın (s.a.s.) yapmış olduğu hicret özelinden hareketle Mekke devletinin acımasız işkenceleri, hakaretleri Müslümanları artık İslam'ı yaşayamaz hâle getirdiği anda hicret Müslümanlara açılan bir kapı oldu. Hicret evvela Müslümanların rahat bir nefes almasını sağladı. Sonrasında Müslümanların ciddi birliklik kurması, devletleşmesi ve daha güçlü bir hâle dönüşmesi İslam davetinin halka halka yayılmasını sağladı. Medine'de devlet kurulduktan sonra sadece askerî cihatla değil, siyasi ilişkiler kurarak da İslam tebliğ ediliyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine'den komşu devletlere elçiler göndermiş ve bu elçiler aracılığıyla Yemen'e, İran'a, Bizans'a kadar İslam'a davet mektupları yollamıştır. Böylelikle hicret, İslam'ın

yayılışı noktasında Müslümanlara çok önemli bir ivme kazandırmıştır.

Hicret sonrası Hz. Peygamber'in uygulamaya koyduğu ve dünyada eşi benzeri bulunmayan bir kardeşlik örneği “muahat”ın o günkü şartlar yönüyle öneminden ve bu uygulamayı günümüz dünya şartlarına taşıyabilmenin yollarından söz eder misiniz?

Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye gelince şöyle düşünmüş olabilir: “Mekke'de 13 yıl çeşitli işkencelere maruz kaldık. Şayet burada bir devletimiz olmazsa o işkenceler burada da devam eder. Her ne kadar Medine'de organize bir devlet olmasa bile ileride Müslümanların aleyhinde bir birliklilik olduğunda Mekke'deki sıkıntıları burada da çekeriz.” İşte Mekke'deki sıkıntıları bir daha yaşamamak adına burada bir yapılanmaya öncülük etti. Ancak o yapılanmayla muhacir ve ensar arasında daha önce dünya tarihinde görülmemiş öyle bir kardeşlik tesis edildi ki işte buna Araplar “muahat” derler. Hz. Peygamber'in uygulamaya koyduğu bu “muahat”la her şeylerini Allah'ın (c.c.) rızası uğruna bırakıp gelen Mekkelilerle Medineliler birbirine kardeş oldu. Orada Mekke ve Medine karışımı bir toplum oluştu. “Muahat”la ilgili kitaplarda çok fazla ayrıntı yok ama Resulullah'ın (s.a.s.) büyük bir stratejisidir. Çünkü bu kardeşlik, Müslümanların daha da güçlenmesini sağladı. Ayrıca Müslümanlar arasındaki

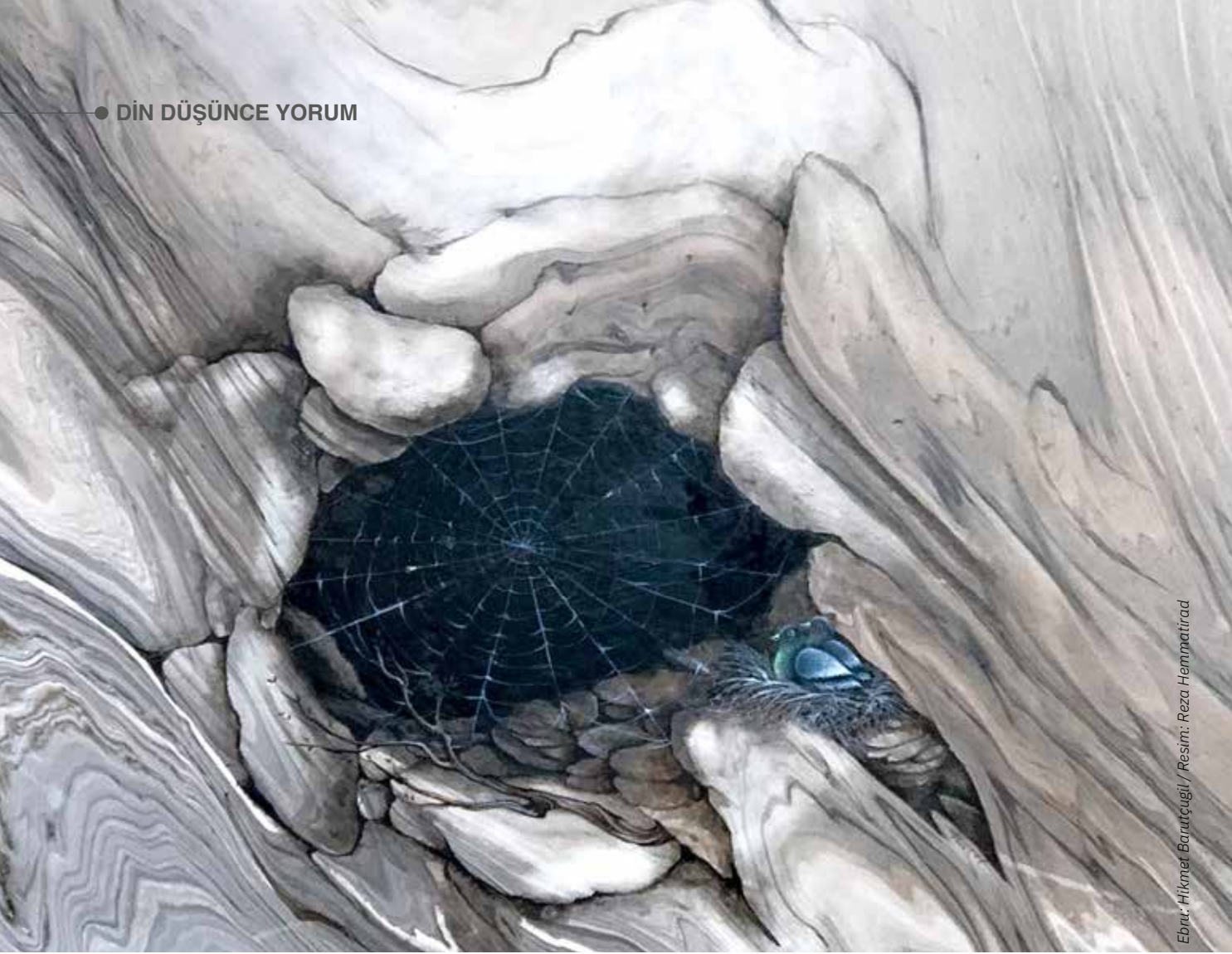
herhangi bir tefrika ya da ayrılık da bu sayede önlenmiş oldu.

“Allah'ın yarattığı şeyler içinde en çok sevdiğim yer sensin. Eğer buranın halkı beni (zorla) çıkarmasaydı ben kendiliğimden çıkmazdım.” diyerek Kâbe'den ayrılmanın hüznünü dile getirmişti Efendimiz. Hicret yurdu Medine'deyken Mekke'ye duyduğu özleme dair en çarpıcı anekdot sizce hangisidir?

Medine'de Mekke'ye dair bir hüznünü anlatan herhangi bir metinle karşılaşmadım ama Mekke'nin fethi esnasında şehre bakıp duyulandığını ve Allah'a şükrettiğini biliyorum. “Beni kovan bu devleti almaya geldim.” diye seviniyor. Bir de Mekkeliler müşriklerin iman etmemelerine çok üzüldüğünü biliyorum. Allah'ın evi Kâbe'nin olduğu bir şehirde yaşamalarına rağmen iman etmediler ama Medineliler iman etti. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma, 10 Temmuz 1944'te, Pervari'de doğdu. İlkokulu Pervari'de, liseyi Siirt Lisesinde bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1966'da mezun oldu. Üniversite öğrenimi sırasında, bir süre Batman'da, Türk Petrollerinde işçi, bir süre de Diyanet İşleri Başkanlığında memur olarak çalıştı. Fakülteyi bitirdikten sonra Siirt Lisesine öğretmen olarak atandı. 1967'de kazandığı bursla Fransa'ya giderek İslam tarihi alanında doktora (1973) yaptı. Doktora çalışmaları sırasında, Arapça öğrenmek için bulunduğu Tunus'ta Zeytuna Üniversitesinde sosyolog Fadıl b. Aşur'un derslerine de (1969-70) katıldı. 1973-1974 öğrenim yılında Erzurum Yüksek İslam Enstitüsünde İslam tarihi öğretmenliği yaptı. 1974'te Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde İslam tarihi doktoru olarak görev aldı. Doçentliğe (1980) ve profesörlüğe (1989) yükseldi. 1993 yılında Sakarya Üniversitesine geçti ve 1995 yılında emekli olana kadar bu üniversitenin İlahiyat Fakültesinde İslam tarihi öğretim üyeliği yaptı. 1995-97 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde başkan danışmanlığı görevinde bulundu. Çalışmalarını bir süre Viyana İslam Üniversitesinde sürdürdükten sonra yurda dönerek araştırmalarına ve yazarlık serüvenine İstanbul'da devam etti. 1979 yılından itibaren çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazan İhsan Süreyya Sırma, İslam tarihi araştırmalarının yanı sıra yurt içi ve yurt dışında konferanslara katılarak bildiriler sundu Muhammed Hamidullah'tan Makaleler adlı çevirisi ile 1986 Türkiye Yazarlar Birliği Çeviri Ödülünü kazandı.

Ebru: Hikmet Barutçugü / Resim: Reza Hemmatirad

PEYGAMBER EFENDİMİZİN HİCRET YOLCULUĞU

Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hz. Peygamber Efendimiz, son Akabe Biatı'ndan sonra Müslümanlara Medine'ye hicret edebileceklerini söyleyince kısa zamanda büyük bir çoğunluk Mekke'den ayrılarak Medine'ye hicret etti. Kadınlar, çocuklar, güçsüzler ve imanını gizleyenlerin dışında Mekke'de Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir ve bir de Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) kalmıştı. Müslümanla-

rın kısa zamanda Mekke'den ayrıldığını gören müşrikler, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ellerinden kaçırmadan yakalamak ve onu etkisiz hâle getirmek istediler. Bunun için bir perşembe günü (İbn Hacer, Fethü'l-bârî, VII, 184; Diyarbekrî, Hamîs, I, 325.) sabah erkenden Dârü'n-nedve'de toplanıp ne yapacaklarını uzun uzadıya müzakere ettiler. Yapılan müzakereler sonunda Hz. Peygamber'i (s.a.s.) öldürmeye

karar verdiler. Siyer kaynaklarında kaydedilen bu toplantıda müşriklerin yaptıkları müzakereleri Yüce Allah bize şöyle anlatır:

“Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır.” (Enfal, 8/30.)

H. Peygamber'in, Haşimoğullarından Ebu Leheb dışında hiçbir kimsenin katılmadığı (veya alınmadığı) müşriklerin bu gizli toplantısından haberdar olması konusunda iki rivayet vardır. Bu rivayetlerin birine göre Hz. Peygamber'i Cebrail (a.s.) bilgilendirmiş, (İbn Hişâm, es-Sîre, II, 126; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 227; Taberî, Târih, II, 372.) diğer rivayete göre de Zühreoğullarından birisi ile evli olan büyük halası Rukayka (veya Rakîka) bint Sayfî b. Haşim, suikast teşebbüsüne dair haberleri, belki de bunları bazı komşularından veya yakınlarından öğrenince Hz. Peygamber'e bildirmiştir. (İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 52; Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamber'i, I, 173.) “Bu rivayetlerin ikisinin de meydana gelmiş olması mümkündür. Ancak hicret olayının içindeki olağanüstülükler, Allah'ın yardımının sıkıntılı durumlarda Müslümanlara gelmesi, bunun Hz. Peygamber'e Cebrail (a.s.) tarafından bildirilmiş olduğu görüşünü teyit etmektedir.” (Adnan Demircan, Nebi Döreniş Hicret, s. 111.) İşte bu toplantıdan sonra Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Mekke'den Medine'ye hicret izni verildi. (İbn Hişâm, es-Sîre, II, 129; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II, 103.) Hz. Cebrail'in, hem toplantının haberini hem de hicret iznini getirmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Müşriklerin Dârü'n-nedve'de aldıkları karara göre karanlık bastıktan sonra görevli şahıslar evin etrafını kuşatacaklar, gece sabaha kadar eve giriş ve çıkışları engelleyecekler ve sabah evinden çıkarken Hz. Peygamber'in üzerine toptan çullanacaklar ve onu öldüreceklerdi. Hep beraber hücum edip öldü-

recekler ve bu sayede de kimin öldürdüğü belli olmayacaktı. Böylece Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yakınları olan Haşimoğulları kan davasına kalkışamayacak ve diyete razı olacaklardı. Neticede diyet ödenerek bu iş kapatılacaktı. Daha sonra Müslümanlar, bu kararın alındığı güne “yevmü'z-zahme: zahmet günü” demişlerdir. (Taberî, Târih, II, 370; İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 175.)

Kaynaklarda geçen bilgileri yorumlayarak diyebilirim ki müşriklerin bu kararından haberdar olan Hz. Peygamber, herkesin gündüz uykusuna yattığı öğle sıcaklığında Hz. Ebu Bekir'in evine gitti. Onunla bu gece çıkacakları hicret yolculuğunun detaylarını görüştü, görevlileri tespit ve görevlerini söyledikten sonra kimse uykudan uyanmadan kendi evine döndü. Evinde gündüz uykusu uyumuş gibi ikinci serininde dışarı çıktı. Akşam olunca herkes gibi o da kendi evine döndü. Evi gece karanlığında müşrikler tarafından kuşatıldıktan sonra ev halkı ile vedalaşıp müşriklerin gözü önünde evden ayrıldı; bir mucize eseri olarak müşrikler onu göremediler. Eşi Sevde, kızları Ümmü Gülsüm ve Fatıma, bir de Hz. Ali ile vedalaşıp ayrıldığını düşünüyorum. Eşine ve kızlarına ne dediği hakkında kaynaklarda bilgi bulamadım. Yalnız, Hz. Ali'ye şunları söylediği bilinen bir gerçektir: “Bu gece benim yatağında yat ve rahat uyu! Şu Hadremet ürünü olan yeşil abama da iyice bürün! Hiç korkma! Onlar, sana hiçbir şey yapamayacaklar! Rahat ol! Rahat uyu!” (İbn Hişâm, es-Sîre, II, 126-127; Taberî, Târih, II, 372.)

H. Peygamber, gece vakti evinin etrafını saran müşriklerin arasından Yasin suresinin ilk ayetlerini okuyarak ve onların yüzlerine toprak serperek ayrıldı. Evden ayrılır ayrılmaz hemen Hz. Ebu Bekir'in evine geldi. Hz. Ebu Bekir ve ev halkı onu bekliyorlardı. Gündüzün kararlaştırılan plan ve proje gereği herkes kendine düşeni yapmıştı. Hz. Ebu Bekir, iki deveyi götürüp Abdullah İbn Uraykıt'a teslim etmiş, evdeki bayanlar da birlikte yola çıkacak iki dost için yol azığı hazırlamışlardı. Hz. Ebu Bekir'in kızı Esma, hazırlanan yiyeceklerin konulduğu bohçanın (veya dağarcığın) ağızını bağlamak için kemerini ikiye ayırmış ve biri ile bohçayı bağlayıp diğeri ile de belini bağlamış. (Abdürrezak es-Sanânî, Musannef, V, 389; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 198.)

Kendileri için hazırlanan yol azıklarını ve yolda lazım olacak eşyalarını ellerine alan bu iki dost, Medine'ye doğru değil Yemen'e doğru giden yol üzerinde, Mekke'nin güney batısındaki Sevr Mağarası'na çıktılar. Hz. Ebu Bekir çok heyecanlıydı, kendisini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) siper etmişti. Mağaraya önce o girdi ve dibi köşeyi kontrol ettikten sonra Hz. Peygamber'i (s.a.s.) içeri aldı. (Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 477; Şâmi, es-Sîre, III, 240.)

Sabahleyin Hz. Peygamber'i evinde bulamayan müşrikler, beklenmedik bir şekilde karşısına çıkan Hz. Ali'yi sorgu suale çektiler, tartakladılar, bir müddet hapsettikten sonra kendisinden bir bilgi alamayınca bıraktılar. (Taberî, Târih, II, 374; Diyarbekrî, Hamîs, I, 325.) Ebu Cehil

ve beraberindekiler, Hz. Ebu Bekir'in evine baskın yaptı ve Hz. Esmâ'yı tokatladılar. (İbn Hişâm, es-Sîre, II, 132; Taberî, Târih, II, 380.) Her iki evden de bir bilgi alamayan müşrikler, Medine yollarına düşerek kendilerini yordular. Yorulmakla kalmadılar, elleri boş döndükleri için sıkıntıya düştüler. Bunları ölü veya diri yakalayana yüz deve ödül koyarak herkesi bu işin içine katmaya çalıştılar. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 175; Belâzürî, Ensâb, I, 308.) Üç gün boyunca koşuşturmaları, bu iki dostu ölü veya diri yakalayana yüz deve ödül koymaları ve neticede bir arpa boyu yol alamayışları müşrikleri çileden çıkardı. Hâl-buki Hz. Peygamber (s.a.s.) ve arkadaşı Hz. Ebu Bekir, her an müşriklerin ne yaptıklarından ve ne yapacaklarından haberdardılar. Yiyecek ve içecekleri geliyor, her şey planladıkları gibi cereyan ediyordu. Hz. Ebu Bekir'in küçük oğlu Abdullah, herkes yatıp uyuduktan sonra yola çıkıyor, hem yiyeceklerini hem de yeni haberleri getiriyordu. Abdullah, geceyi mağarada geçiriyor sabaha karşı Mekke'ye dönüyor ve hiç kimse onu görmüyordu. (Abdürrezzak es-Sanânî, Musannef, V, 390; Buhari, Menâkıb, I, 44.) Herkes görevini yapıyor ve iletişim aksamadan sağlanıyordu. İşte buna, peygamber siyaseti derler.

Müşrikler, Hz. Peygamber'i ve Ebu Bekir'i yakalamak için Sevr Dağı'na da çıktılar. Onların Sevr Dağı'na kadar çıktıklarını bize Yüce Allah haber veriyor. Kur'an'da, bu konuda şöyle buyuruyor: "Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler

onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, 'Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber.' diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Tevbe, 9/40.)

Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ve Ebu Bekir'i koruduğu aşikârdır. Çünkü müşrikler, mağaranın ağzına kadar geldikleri hâlde içine bakmadan geri dönmüşler. Bir örümceğin mağaranın ağzına ağ örmesi (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 348.), iki güvercinin yuva kurup yumurtalarını bırakması, müşriklerin mağaraya bakmadan dönmelerine sebep oldu. (İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 229; Belâzürî, Ensâb, I, 308.)

Hz. Âişe'nin bize verdiği bilgiye göre Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Ebu Bekir, Sevr Mağarası'nda üç gece kaldılar. Ücretle tuttıkları güvenilir ve mahir yol kılavuzu olan Abdullah b. Uraykıt ile de öyle anlaşıyorlardı. Abdullah, pazarı pazartesiye bağlayan gece develeri alıp gelecekti. Hz. Ebu Bekir'in verdiği bilgiye göre de mağaradan geceleyin ayrıldı. Hz. Peygamber, Ebu Bekir, Âmir b. Führeyre ve Abdullah b. Uraykıt'tan oluşan dört kişilik kabile, İbn Sa'd ve Belâzürî'ye göre pazarı pazartesiye bağlayan gece Mekke'den ayrıldılar. (Belâzürî, Ensâb, I, 308; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 232.) İbn Hacer de bu konudaki değişik görüş-

leri telif ederek şöyle demektedir: "Mekke'den perşembe gününü cuma gününe bağlayan gece çıktı ve mağaraya vardılar. Sığındıkları Sevr Mağarası'nda üç gece gizlendiler ve pazarı pazartesiye bağlayan gece mağarayı terk ettiler." (İbn Hacer, Fet-hü'l-Bârî, VII, 244; Bu konudaki rivayetler ve daha geniş bilgiler için Kasım Şulul'un Hz. Peygamber Devri Kronolojisi isimli kitabına (İnsan yayınları, İstanbul 2011, s. 401-406) bakınız.) Hz. Peygamber (s.a.s.) ve beraberindekiler, Mekke'nin güneybatısından bir yay çizerek Medine'ye yöneldiler. Mekke-Medine arasında işlek olmayan bir güzergâh izleyerek ve zikzaklar çizerek yol aldılar. Bazen sarp dağ geçitlerinden, bazen çöllerin arasından geçtiler.

Hz. Ebu Bekir, mağaradan ayrılışlarını şöyle anlatır: "Bizi takip etmek ve yakalamak için göz-cüler tutulmuştu. Biz, geceleyin Mekke'den (Sevr Dağı'ndan) ayrılıp yola çıktık. O gecemizi ve gündüzümüzü hızlıca yürüdük. Nihayet günün en sıcak vaktine girdik, güneş gündüzün ortasına gelip dikildi. Ben, kendisine sığınıp barınabileceğimiz bir gölge görebilir miyim diye etrafa bir göz attım. Tam o sırada büyük bir kaya gördüm ve hemen onun yanına geldim. Onun biraz gölgesi vardı. Ben, Resulullah (s.a.s.) için yanımda buluna bir pöstekiye yere serdim. Sonra ona: 'Ya Resulullah! Sen biraz yat, uyu! Ben, şöyle etrafı bir dolaşayım!' dedim. Resulullah da onun üzerine yattı ve uyudu. Ben de peşimize düşenlerden kimseyi görebilir miyim diye etrafı gözetleyerek biraz yürüdüm. Sonra güneş biraz batıya doğru meyletmişken

hareket ettik. Bizi arayanlar peşimizdeydi. Bize onlardan Sürâka b. Mâlik b. Cüşum'dan başka hiçbir kimse yetişemedi." (Buhari, Menâkıb, 25; Fedâil'ü-Ashâb, 2; Menâkıbü'l-Ensâr, 44.)

"Sürâka bize yetişince: 'Yakalanıyoruz ya Resulullah!' dedim. O da: 'Üzülme! Çünkü Allah, bizimle beraberdir.' dedi ve Sürâka'ya beddua etti. Bunun üzerine Sürâka'nın atı tökezleyip karnına kadar yere battı. Zannediyorum ki biz, bu sırada düz ve sert bir yerde bulunuyorduk. Atının ön ayaklarının yere saplandığını gören Sürâka şöyle dedi: 'Kesin olarak anladım ki siz ikiniz bana beddua ettiniz. Şimdi siz benim için dua ediniz. Allah şahit olsun ki ben sizin peşinizde olanları geri çevireceğim.' Bu şekilde

söz vermesi üzerine Resulullah (s.a.s.) ona hayır dua etti; o da kurtuldu. Sonra geriye döndü ve bizim peşimizde olanlardan karşılaştığı herkese 'Bu taraflara gitmenize gerek yok, ben oralardan geliyorum!' diyerek o kişileri geri çevirdi ve bize verdiği sözde durdu." (Buhari, Menâkıb, 25; Müslim, Zühd, 75.)

Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve beraberindekiler, yolda Ümmü Ma'bed Âtike bint Hâlid'in çadırına uğramış ve ondan süt almışlardı. Sürüye katılamayan bir keçiden sütün sağılması ve Ümmü Ma'bed'in, o an hayvanlarının peşinde olduğu için çadırda olmayan ve akşam gelen eşine Hz. Peygamber'i vafetmesi hakkında kaynaklarımızda değişik rivayetler vardır. (İbn Sa'd, et-Tabakât, I,

231; Hâkim, el-Müsterek, III, 9-10; Ebu Nuaym, Delâil, II, 283.)

Medine'ye yaklaştıkları zaman, Eslem kabilesi reisi Bureyde, Kureys'in ortaya koyduğu ödülü almak için adamlarından yetmiş kişi ile kafilenin önünü kesmiş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisi ile konuşmasından sonra da Müslüman olmuştur. Başındaki sarığı çıkarıp uzun bir sırığa takarak kabilesinin topraklarından çıkıncaya kadar kabileye sancaktarlık yapmış ve adamları ile birlikte yol boyunca çevre güvenliğini sağlamıştır. (İbn Sa'd, et-Tabakât, IV, 242; Belâzürî, Ensâb, I, 309; İbn Abdilberr, el-İstîâb, I, 185.)

Kaynaklarımızın verdiği bilgiye göre kabile, 1 Rebiülevvel/13 Eylül 622 pazartesi günü Mekke'den (Sevr Mağarası'ndan) yola çıkmış ve bir hafta sonra yani 8 Rebiülevvel/20 Eylül 622 pazartesi günü öğleye doğru Medine'ye çok yakın olan Kubâ köyüne varmıştır. Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve beraberindekiler, cuma gününe kadar bu köyde kalmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de "Temellerinin takva üzere atıldığı" bildirilen Kubâ Mescidi işte bu kısa zaman içerisinde yapıldı. 12 Rebiülevvel/24 Eylül 622 cuma günü kuşluk vaktinin sonlarına doğru Kubâ'dan ayrılan Hz. Peygamber, Rânûnâ vadisinde Sâlimoğulları mahallesinde beraberindekilere ilk cuma namazını kıldırdı. Cuma namazından sonra da Hz. Enes'in deyişiyle bir bayram havası içerisinde Medine'ye girdi. (Ahmet Önkâl, Hicret, DİA, XVII, 461.) ■

İLK MUHACİRLER: HABEŞİSTAN'A HİCRET

Prof. Dr. Adem APAK

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tebliğin Mekke döneminde, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) davet faaliyetleri neticesinde Müslümanların sayısının artması müşrikleri aynı derecede rahatsız ediyor, onların inananlara baskılarını daha da şiddetlendiriyordu. Özellikle kendi kabileleri tarafından dinden dönmeye zorlanan Müslümanlar, Mekke'de can güvenlikleri konusunda da endişe duymaya başladılar. Zira İslam'a girenlerin sayısının artması müşrikleri daha da saldırgan hâle getirmişti.

Müslümanların yüz yüze kaldığı zulüm ve işkenceleri engellemeye gücü yetmeyen Allah Resulü (s.a.s.) onlardan bir kısmına Habeşistan'a hicret etmeleri tavsiyesinde bulundu. Kur'an'da

geçen "Ey Muhammed! Bizim adımıza de ki 'Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için (ahirette) bir iyilik vardır. Allah'ın yeryüzü geniş. Sabredenlere bunun karşılığı elbette hesapsız olarak verilir.' (Zümer, 39/10.) ayeti bazı âlimlerce bu gelişmeye işaret kabul edilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Müslümanlar için Hicret yurdu olarak Habeşistan'ın tercih edilmesinin önemli gerekçeleri vardı. Öncelikle Arap kabile geleneği herhangi bir kabile mensubunun iznini almayan kimselere sığınma hakkı tanınmasına imkân vermiyordu. Başka bir ifadeyle sığınacak bir yer bulmak sığınmacının bir

hakkı değil, tamamen sığınma verenin insafına kalmış bir durumdu. Kaldı ki aralarında sadece erkeklerin değil, kadın ve çocukların da bulunduğu kırk ila elli kişilik hatta bazen yüzlerce kişilik bir topluluğa sığınma hakkı tanımak, herkesin birbiriyle kavgalı olduğu bir coğrafyada o hakkı verecek kişinin rızasının yanında, bu sığınmacıların bölge ekonomisiyle kaynaşp bütünleşmesi için önemli maddi imkânlarla sahip olmalarını da gerekli kılıyordu. Oysa Arap Yarımadası'nın bu kadar çok sayıda sığınmacıyı barındıracak yeri yoktu. Ayrıca Arabistan'daki kabileler bu sığınmacıları içlerine almakla Kureyş'in doğrudan düşmanlığına maruz kalacaklarının da farkındaydılar. Bu sebeple Müslümanlar Mekkelilere karşı kendilerini savunmak için Arabistan'daki bir kabileye değil güçlü bir devlete ihtiyaç duyular. Komşu ülkeler arasında ilk akla gelen İran'dı. Ancak bu

devlet Hîre'de kurulmuş olan Arap krallığını henüz yeni ortadan kaldırmıştı ve Araplar arasından çıkmış olan bu yeni başkandan -Hz. Peygamber (s.a.s.)- kendi iktidarları adına kuşkulanıyordu. Bizans İmparatorluğu ise o sıralarda İranlılara karşı girdiği mücadelede oldukça ağır kayıplar vermiş ve Şam, Kudüs ve hatta İskenderiye'yi kaybetmişti (M.613-617). Bu durumda Bizans kralı tarafından özellikle Araplara karşı alınmış olan sıkı ekonomik önlemler o dönemin Mekke Müslümanlarını Suriye'ye de çekemezdi. Dolayısıyla Müslümanların gidebileceği tek bağımsız devlet Habeşistan kalmıştı. Zira komşu ülkeler arasında sadece Habeşistan nispeten uluslararası karışıklıkların dışında bulunuyordu. Üstelik bu ülkenin kralı Necâşî'nin düşünce yapısı Araplara karşı oldukça uygun ve elverişli bir durum arz ediyordu. Kaldı ki İslam öncesi dönemde Kureyşlilerin bu ülke ile ticari ilişkileri de vardı. İşte bütün bu şartlar dolayısıyla Müslümanlar için ilk hicret yurdu olarak Habeşistan'ın tercih edildiği anlaşılmaktadır. (Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, (çev. Salih Tuğ), I-II, İstanbul, 1990-1991, I, s.295.)

Hicret hazırlıklarının tamamlanmasının ardından tebliğin beşinci yılının Recep ayında (M.615) on bir erkek ve dört kadından

oluşan ilk grup Habeşistan'a ulaştı. Heyette Osman b. Affân ile eşi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) kızı Rukiyye, Ebu Huzeyfe ile hanımı Sehle, Ebu Seleme ile hanımı Ümmü Seleme, Âmir Rebîa Âmir ile hanımı Leylâ, Zübeyr b. el-Avvâm, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Maz'ûn, Ebu Sebre, Hâtıb b. Amr ve Süheyl b. Beydâ da bulunuyordu. Bu olaydan bir yıl sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcasının oğlu Cafer b. Ebu Talib başkanlığında 82 erkek ve 18 kadından meydana gelen daha kalabalık bir Müslüman topluluk ikinci Habeşistan hicretini gerçekleştirdi. (İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, (thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhâfız Şelebî), I-IV, Beyrut ts., I, 345-355.)

Habeş Muhacirleri burada bulundukları sürede ülkenin kralı tarafından himaye görmüşlerdir. (İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I-VIII, Beyrut ts. (Dâru Sâdır), I, 204.) Bazı Habeşli din adamları Müslümanların ibadet edip dinlerini tanıtmaya faaliyetleri gerçekleştirmelerini tehlikeli görerek onları tehdit etmişler, Necâşi ise buna müsaade etmediği gibi muhacirleri tehdit eden kişileri cezalandırmıştır. (Süheylî, Ravdu'l-Unuf, (thk. Abdurrahman Vekil), I-VIII, Kahire 1967, III, 223-224.) Başka bir kaynakta ise Habeşistan'da kalışları sırasında Hz. Osman'ın eşi

Rukiyye'nin bazı Habeşlilerin sözlü saldırılarına maruz kaldığı, kralın misafirlerine kötü muamelede bulunan bu şahısların daha sonra tespit edilerek cezalandırıldığı kaydedilir. (İbn İshâk, Sîretü İbn İshâk, (thk. Muhammed Hamidullah), Konya, 1981, s. 199.) Necâşi'nin Müslümanlara karşı sergilediği bu sıcak yaklaşımdan yola çıkarak onun erken dönemde Müslüman olduğunu ileri süren değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak Necâşi Ashame'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hicretin yedinci yılında gönderdiği davet mektupları neticesinde İslam'a girdiği bilgisi daha muteberdir. (İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 258-259.)

Göçmen Müslümanların Habeşistan'da İslam dinini en güzel şekilde temsil etmelerinden başarılı sonuçlar elde ettikleri, bu sayede tebliğ faaliyetlerinin sonuç verdiği görülür. Habeşistan'da Hz. Peygamber ile nikâhlanan Ümmü Habîbe ile birlikte Medine'ye gelen Bereke ve Necâşi'nin hizmetçilerinden Ebrehe bu dönemde Müslüman oldular. Muhacirlerin geri kalanlarının dönüşünün gerçekleştiği son yolculuğa altmış kişinin katıldığı bilgisi bu grupta İslamiyet'i kabul eden Habeşlilerin varlığını akla getirmektedir. (İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 97-98.) Çünkü bu tarihe kadar Mekke muhacirlerin büyük bir kısmı çoktan Habeşistan'ı terk edip yurtlarına dönmüşlerdi.

Habeş Muhacirleri Mekke ile kıyaslandığında yeni yurtlarında en azından emniyet altında yaşıyorlardı. Ancak Mekke müşrikleri onların burada iyi hâlde olmalarından rahatsızlık duyular. Bu sebeple Müslüman

sığınmacıların sınır dışı edilmelerini sağlamak için Habeşistan’a elçi göndermeye karar verdiler. Mekke adına bu vazifeyle görevlendirilen Amr b. el-Âs ile Abdullah b. Ebu Rebîa kraldan Müslümanların ülkelerine geri gönderilmesini istediler. Kendilerine verilen Arap ürünü hediyelerle gönülleri kazanılan saray bürokratları da Kureyş elçilerinin isteklerini hararetle desteklediler. Ancak Necaşi ülkesine sığınan insanları dinlemeden bu konuda herhangi bir karar vermeyeceğini söyleyerek muhacirlerden bir temsilcinin getirilmesini emretti. Kralın huzuruna çıkan Cafer b. Ebu Talib şöyle bir konuşma yaptı: “Ey hükümdar, Allah aramızdan birini seçip de onu kendisi için elçi olarak gönderene kadar biz cahillerdendik, putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık. Akrabalık bağlarına dikkat etmez, komşuluk haklarını tanımazdık. Güçlü olanlarımız zayıf olanlarımızı ezerdi. Uzun bir müddet bu hâlde yaşadık. Sonra Allah bize aramızdan soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini, namusluluğunu bildiğimiz bir peygamber gönderdi. Bizi Yüce Allah’ın birliğini tanımaya ve O’na ibadet etmeye çağırdı. Ağaç ve taştan yaptığımız putlara tapmaktan, Allah’a ortak koşmaktan uzaklaştırdı. Bize doğru söylemeyi, emanete ve akrabalık bağına riayet etmeyi, komşularla güzel geçinmeyi, haramdan, kan dökmekten sakınmayı emretti. Fuhuştan, yalandan, yetim malı yemekten, namuslu kadına iftira etmekten menetti. Bize diğer insanlara kötülük yapmaktan çekinmeyi, sadece Allah’a ibadet etmeyi, sadaka vermeyi ve her çeşit iyi ve güzel

ameller işlemeyi öğretti. Bütün bunlar bize hoş ve cazip geldi ve biz bunları yapmaya başladık. Fakat bunun hemen arkasından kendi insanlarımızdan, vatanımızı terk etmeye ve senin ülkeneye sığınmaya bizi mecbur eden işkenceler gördük. Sonuç olarak biz seçebileceğimiz bütün krallar arasından sizi tercih etmiş bulunuyoruz; zira sizin yanınızda bize kimsenin zulmedemeyeceğini ümit ediyoruz.” (İbn Hişâm, es-Sîre, I, 359-360.)

Cafer b. Ebu Talib, konuşmasının ardından da Hristiyan inanç ve kültürünün temel referanslarına da işaret eden Meryem suresinin ilk ayetlerini okudu. Habeş hicretinden bir yıl kadar önce nazil olan bu surede risaletin gerçekliği, ihtiyar olmasına rağmen Hz. Zekeriyâ’ya oğlu Yahya’nın verilmesi, Hz. Meryem’in Allah’ın bir mucizesi olarak Hz. İsa’yı dünyaya getirmesi, Hz. İsa’nın sadece Allah’ın kulu olduğu gibi konular yer almaktaydı. Kral ve saray görevlileri Cafer’in okuduğu ayetlerden etkilenip ağlamaya

başladılar. Necaşi dinlediklerinin Hz. İsa’ya gelenlerle aynı kaynaktan olduğunu ifade ederek Müslümanlara ülkesinde huzur içinde istedikleri kadar kalabileceklerini açıklayıp Mekke elçilerini elleri boş gönderdi. (İbn Hişâm, es-Sîre, I, 361-362.)

Habeş Muhacirleri ülke kralının kendilerine göstermiş olduğu ev sahipliğini hiçbir zaman unutmamışlardır. Nitekim bu dönemde çıkan iç savaş sebebiyle iktisadi sıkıntıya düşen krala yardımcı olmuşlardır. Tarihçiler Habeşistan’da gerçekleşen iktidar mücadelesinde burada bulunan Müslümanların Necaşi’nin safında yer alarak onun kaybettiği tahtına yeniden kavuşmasında kendisine destek olduklarını kaydederler. (İbn Habîb, Kitâbü’l-Münenmak fî Ahbâri Kureyş, (thk. Hurşid Ahmed Faruk), Beyrut 1985, s. 417.) Nitekim onlardan Hz. Zübeyr ülkede meydana gelen iç savaşa fiilen katılmış, bunun sonucunda Necaşi kendisine çok değerli bir mızrak hediye etmiştir. Zübeyr’in dönüşünde bu mızrağı Resulullah’a (s.a.s.) armağan ettiği, onun da bu mızrağı bütün hayatı boyunca resmî törenlerde kullandığı rivayet edilir. (İbn Habîb, Münemmak, s. 417.)

Habeşistan’da kalan Müslümanların bir bölümü Medine’ye hicretin hemen ardından buradan geri dönerken diğerleri ise (H.7/M.628) yılında gerçekleşen Hayber fethinden sonra Medine’ye geldiler. Allah Resulü (s.a.s.) onları görünce “Hayber’in fethinin mi, yoksa kardeşim Cafer’in gelmesinin mi daha sevindirici olduğunu bilemiyorum.” diyerek sevincini açıklamıştır. (Buhari, Sahih-i Buhari, Farzu’l-Hums, 15.) ■

● **Habeş Muhacirleri ülke kralının kendilerine göstermiş olduğu ev sahipliğini hiçbir zaman unutmamışlardır. Nitekim bu dönemde çıkan iç savaş sebebiyle iktisadi sıkıntıya düşen krala yardımcı olmuşlardır.**

MODERN ZAMAN MUHACİRLERİ

Dr. Bayram DEMİRTAŞ

DİB Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanı

- *Baba biz buraya niçin geldik?*

Yıllar önce yurt dışı görevim esnasında kızımın bana sorduğu bu basit soruyu cevaplamakta nasıl zorlandığımı çok iyi ha-

tırlıyorum. Cevap çok kolaydı ama okulda arkadaşlarının konuştuklarını anlayamamak, tüm çevresine yabancı kalmak, sevdiklerinden uzak düşmek ve daha birçok şeyle birleşince

beş yaşındaki çocuk gözüyle oldukça anlamsız kalıyordu.

İnsanoğlu öteden beri her ne kadar bu dünyada kalıcı olmadığı çok iyi bilse de özellikle

doğup büyüdüğü çevreye varlığını anlamlandıran bir unsur, kimliğini, kişiliğini, hayat anlayışını şekillendiren bir etken, kendisini tamamlayan bir parça olarak bakmış, bir nevi kendisini onunla ölümsüzleştirme çabasında olmuştur. Bulduğumuz ya da sahip olduğumuz küçük bir toprak parçasına uzun ömürlü ağaçlar dikmekten tutun da ahiret yolcularını büyükşehirlerden sılaya taşımaya varıncaya kadar buna dair birçok örnek saymak mümkündür. Anne babası, kardeşleri, yakınları, dili, rengi, ağız tadı gibi nesilden nesile tevarüs eden pek çok değer nasıl ki insanın ayrılmaz bir parçası olarak anlam dünyasını oluşturuyorsa bu manada sıra, memleket ya da vatan da kişinin dün ve bugününe dair silinmez izler bırakan, yarınlarına yön veren değerler manzumesinin en önde gelenlerindendir.

İnsanın doğup büyüdüğü, hayata tutunduğu, yurt edindiği toprağa bu derece bağlı olmasına karşın dünya üzerinde yerinden yurdundan edilmesi, vatanından ayrı bırakılması, yabancı ellerde yaşamak durumunda kalması gibi yürek burkan acı

manzaralara tarih hemen her dönemde ibretle şahit olmuştur. Geçmişten günümüze bu göç hareketleri kimi zaman fırtınalı bir havada okyanusun azgın dalgalarına kapılmış bir geminin kontrolsüzce ilerleyişi gibi insanca yaşama uğruna çaresiz bir arayıştan kaynaklanmıştır. Kimi zaman insanlığa faydalı olabilmek adına ilim aşkıyla girişilen yorucu yolculuklardan neşet etmiştir. Kimi zaman ufuklara medeniyet taşıyabilmek gibi yüce bir gaye ve ideale dayanmıştır. Zaman zaman da tıpkı günümüzde olduğu gibi birilerinin ihtirasları, zalimlikleri, kendilerinden başkasına hayat hakkı tanımayan bencillikleri yüzünden nefes alınabilecek, masum yavrulara aydınlık bir gelecek inşa edilebilecek huzurlu bir hayata kavuşma düşüncesiyle yaşanmıştır. Ancak neticede acı bir gerçek vardır ki o da insanlık tarihinde yaşanan göçlerin çoğu zaman utançla hatırlanmasıdır.

Sıladan uzak düşen her diyara dilimizde gurbet adı verilmiştir. Gurbette geçirilen her gün “insanın yüreğini dağlayan bir acı” diye nitelenmiştir. Gurbet acısı söze gelmiş, adına nice türküler

ler yakılmıştır. Ancak her çeşidi içinde nice acıyı barındırsa da geçmişten bugüne göçün üzerinde en çok konuşulması gereken türü zorunlu olanıdır. Bu tür göç Kabil’in, kardeşi Habil’e kıymasından bu yana insanın insana reva gördüğü en büyük zulümlerdendir. Zira şiddetle, zorbalıkla, haksızlıkla, haddi aşmakla başkalarına dünyayı dar ettiğini zannedenler aslında kendilerini zulmün karanlığında heba etmektedirler. Diğer taraftan zulümden kaçmak için sürgüne maruz kalan bir göçmen sadece evinden, mahallesinden, şehrinden, ülkesinden değil aynı zamanda benliğinden koparılmakta, ümitleri çalınmakta, yarınlarından ve hayallerinden mahrum bırakılmaktadır. Yerinden yurdundan edilen insan, köklerinden zorla koparılan ancak toprağın derinliklerinde parçalarını bırakmak zorunda kalan ağaç misali boynu bükük bir hâlde nice değerini terk etmek zorunda kalmıştır. Artık onun hayata tutunması, nefes alması, bir menzile varması çok güçtür. Ve kökü olmayan bir insan kırılığandır, desteğe, kendisine uzanacak bir ele ne de çok muhtaçtır.

Bugün ihtiras, bencillik, sorumsuzluk, vurdumduymazlık gibi insana yakışmayan davranışlar nedeniyle zorbalıklar, zorunlu göçler, mağduriyetler, mahrumiyetler dünya genelinde artan hızıyla devam etmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde bir taraftan sayılamayacak kadar çok nimet hırs ve tüketim çılgınlığı yüzünden israf edilirken, diğer taraftan insanlar açlığa

mahkûm olmaktadır. Allah’ın, yarattığı her canlıya yetecek kadar geniş kıldığı uçsuz bucaksız yeryüzü ve koca gök kardeşlerince ademoğluna dar kılınmakta. Masum bir çocuk, kimsesiz bir kadın, bir garip yürek başını sokup nefes alacağı bir dünyayı hayal bile edemez hâlde tüm umutları tek tek kırılıp kendi başına bırakılmaktadır.

Zorunlu göç genellikle tek tek bireylerle değil çoğu zaman kitlesel olarak karşımıza çıkar. Bu durumda acı katlanarak büyür, kartopu çığa dönüşür, felaket olur. Ancak her acı hep acı olarak kalmaz. Âdeta küllerden yeni bir fidan doğar. Tarihe kavimler göçü olarak geçen olaylar dünyada değişimlere ve yeni gelişmelere sebep olmuştur. Müslüman zihninde göç ya da doğru bir ifade ile hicret ise oldukça farklı bir anlam taşır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe-i kiramın aziz hatıralarına hürmeten dinî değerlerini koruma uğruna her göçen kişi muhacir olarak bilinir de ona ensar olma görevi sünnete ittiba olarak kabul edilerek ibadet aşkıyla yapılır. İlk vahyin akabinde Varaka bin Nevfel’in Hz. Peygamber’e (s.a.s.) hitaben “Ah keşke genç olsaydım. Kavmin seni bu şehirden çıkaracağı zaman keşke hayatta olsam! Senin getirdiğin gibi bir şeyle gelen herkes bu düşmanlığa uğramıştır.” sözleri, yaşanacak bu hicretin ilk emaresidir. Diğer peygamberlerin de hak ve hakikat uğruna göç etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Hz. Nuh’un gemisi beraberindeki müminlerle elbette bir hicret yolundaydı.

● **Hz. Musa’nın hicreti, Firavun’un korkusundan annesi tarafından Nil nehrine bırakılmasıyla, bugünün birçok masum çocuğu gibi beşikte başlamıştı.**

Hz. Musa’nın hicreti, Firavun’un korkusundan annesi tarafından Nil nehrine bırakılmasıyla, bugünün birçok masum çocuğu gibi beşikte başlamıştı. Yine içinde bulunduğu büyük sıkıntı Kasas suresinde Hz. Musa’nın dilinden “Rabbim! Bana gönderdiğin her hayra muhtacım.” (Kasas, 28/24.) şeklinde ifade edilmektedir.

Üzerinde yaşadığımız topraklar, güzel adıyla Anadolu, yarası olan birçok insana merhem olduğu gibi kendi de tarih boyunca pek çok acıya sahne olmuştur. Bunlardan herhangi birine baktığımız zaman bugün Suriyeli, Afgan ya da Somalili’nin dünyanın dört bir yanında yaşadığı hikâyesinden çok da farklı olmadığını, derin bir acının ortak paydasında buluştuğunu görmek mümkündür.

Bugün dünya üzerinde 272 milyon insanın farklı gerekçelerle göçmen durumunda oldukları bilinmektedir. Bu rakamın yaklaşık yüzde 62’sini kadınlar ve

çocuklar oluşturmaktadır. Kadın ve çocuk oranı savaş bölgelerinde gerçekleşen zorunlu kaçışlarda yüzde 70’lerin üzerine çıkmaktadır. Elbette bu rakamlara 20 kişilik bota 60 kişi binildiği ve kendisine değerinin çok üstünde bir fiyata suya temas edince batan can yeleği satıldığı için denizde hayatını kaybeden binlerce kişi ya da kurtarılmayı beklerken açık denize doğru itilerek ölüme terk edilen on binlerce kişi dâhil değildir. Dünyanın o ya da bu yarım küresinde insanca yaşayabilme umuduyla evini ocağını satıp her şeyini insan kaçakçılarına teslim eden, dondurucu soğukta ailesine sarılarak titremesini ancak bir süre erteleyebilen ve çok geçmeden hayata gözlerini yuman binlerce çocuk, kadın, erkek bu sayılarda yer almıyor. Aslında onlar ne gidenler ne de kalanlar arasında yer alıyor. Sadece haberlerde ekrana yansıma şansı bulanlar, bir çocuğun yavaşça “Dünya çok kötü bir yer.” şeklinde fısıldamasına yol açıyor. Tüm insanlığın omuzlarına bir vebali yükleyerek bütün acıları son bulan insanlar onlar.

Üzülme sen çocuk, iyiler kötülerden güçlüdür. Allah’ın yardımını onlarıdır. Allah’ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma, onların cezalarını sadece belirli bir süre ertelemektedir.

Dünya güzeldir. Bu gök kubbe altında herkese yetecek kadar yer vardır. Güneş herkesi ısıtacak kadar sıcaktır. Havamız, suyumuz, ışığımız herkese yeter, sahip olduklarımız paylaştıkça bereketlenir, çoğalır. ■

● **Yerinden yurdundan edilen insan, köklerinden zorla koparılan ancak toprağın derinliklerinde parçalarını bırakmak zorunda kalan ağaç misali boynu bükük bir hâlde nice değerini terk etmek zorunda kalmıştır.**

DİNÎ HAYATIN ÜÇ BOYUTU: DAVRANIŞ, DUYGU VE BİLGİ

Dr. Abdülkadir ERKUT

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

أَمَّنْ هُوَ قَانَتْ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ ط

“Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkârcı gibi) midir?...”

(Zümer, 39/9.)

Kur’an’da hastalık, geçim darlığı gibi bir zorlukla karşılaşan, Rabbinden başına gelen bu zorluğu kaldırmasını isteyen bir insan karakterinden söz edilir. Rabbi kendisine afiyet verdiği, zorluğunu kolaylıkla değiştirdiğinde, bu kişi daha önce ettiği duayı terk etmekte; şeytana itaat, Allah’a isyan etmeye başlamaktadır. Ahireti umursamayan, bütün ilgi ve ihtimamını şu fani dünyaya yönelten ancak zorda kaldığı vakit kul olduğunu hatırlayan, bu yüzden de ilahi tehdide muhatap olan bu kişi ile (Zümer, 39/8.) samimi bir mümin arasında şöyle bir karşılaştırma yapılmaktadır: “Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkârcı gibi) midir? (Resulüm!) De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür.” (Zümer, 39/9.)

Ayeti kerimede müminin dinî hayatının üç boyutu üzerinde

durulmaktadır ki bunlardan birincisi davranış boyutudur. Davranış boyutuyla mümin, namazlarını huşu ile kılan, Allah’a dua ile yönelen, O’na her hâlinde itaat eden, kulluğunda daim olan kişidir. Gece ibadetinin onun hayatında özel bir yeri vardır;

Davranış boyutuyla mümin, namazlarını huşu ile kılan Allah’a dua ile yönelen, O’na her hâlinde itaat eden, kulluğunda daim olan kişidir.

çünkü gece vakti nefse ibadetin en ağır geldiği vakit; rahatı talep etmek için en uygun zamandır. Gece ibadetini tercih eden kişi Allah’a ibadeti nefsin rahatına tercih etmiş demektir. Bu kişinin kalbi, Allah’a yakınlığın nuru ile aydınlanır, ettiği ibadet riyadan en uzak, kabule en yakın ibadet olur. Şüphesiz zikrin geceye tahsis edilmesi müminin gündüz vakitlerinde kıyam ve secdeden uzak olduğu anlamına gelmez. Dinî hayatın davranış boyutunda mümin, sadece meşakkatli zamanlarda değil rahat zamanlarda da kulluğunun bilincinde olur. İlahî emir ve yasakları ifa etme konusunda sebatkârdır. Şahsi rahatından fedakârlık yapabilecek derecede değerlerine samimiyetle bağlıdır. Onun dinî hayatındaki sebat ve samimiyyetin arkasında duygusal bir boyut da söz konusudur.

Dinî hayatın ikinci boyutunu, duygu boyutu teşkil etmektedir. Duygular içinde korku ve ümit duygusu, insanın hayatını

sürdürmesini sağlayan temel duygulardandır. Mümin, hayatını korku ve ümit arasında sürdürür. Esas olan, bu iki duyguyu bir araya getirmektir. Kur’an’da bu ikisini bir araya getiren kullar övülmüştür. (Secde, 32/16; Enbiya, 21/90.) Korku duygusu, Allah’ın razı olmayacağı amelleri işlemeye engel olur. Umut ise Allah’ın razı olacağı amellere teşvik eder. Diğer taraftan umudun da korkunun da bir sınırı bulunmaktadır ki her iki duygu da kendi sınırını aşmamalıdır. Umut, sınırını aştığında insan temelsiz bir güven hissine kapılır. (Araf, 7/99.) Korku, sınırını aştığında ise ümitsizlik duygusu kalbi işgal eder. (Yusuf, 12/87.) Müminin dinî hayatı, aşırılıklardan korunmak için dengeli bir duygusal tutuma dayanır. Duygu boyutundaki yoğunluk, kulluğunu şevk ve gayretle idame ettirmesini sağlar, dinî hayatını olumlu anlamda yönlendirir. Ancak duygu, bilginin rehberliğine ihtiyaç duyar.

Dinî hayatın üçüncü boyutu da bilgi boyutudur. Ayeti kerimede buyurulan, “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” cümlesi, öncesindeki cümle ile ilişkili olarak yorumlanmaktadır. Buna göre Rabbinin hakkıyla bilen ile Rabbinden bihaber, cehalet ve dalalet içinde hayat sürenler bir değildir. Allah’ın insanlara olan nimetlerini, bu nimetlerin şükrü gerektirdiğini bilenler ile bu bilgilere sahip olmayanlar bir değildir. Allah’ın vadettiği dirilişin, sevabın ve cezanın hak olduğunu, itaat edenlerin mükâfatlandırılacağını, isyan edenlerin cezalandırılacağını bilenlerle bunları bilmeyenler bir değildir. Yani dinî hayatın temelini, sahih bilgi teşkil etmektedir.

Hayata rehberlik etmesi için gönderilmiş olan din, davranışlarda tezahür eder. Davranışların temelinde ise duygu ve bilgi yer almaktadır.

Bu nitelikteki bir bilgi, müminin dinî hayatını hem duygu hem davranış açısından olumlu bir şekilde yönlendirir. Zira yukarıdaki hakikatleri özümsemiş bir müminin davranış ve duygularının bu bilgilerden etkilenmemesi düşünülemez. Bu itibarla sözü edilen bilgi, kuru bir bilgi olarak değerlendirilmemelidir. Nitekim âlimler bu cümlede, bildiği ile amel edenlerle bildiği ile amel etmeyenlerin mukayese edildiğini ifade etmişlerdir. Zira cümle, ilmin gereğinin kulluk olduğuna, kendisine amel terettüp etmeyen ilmin Allah katında ilim olmadığına delalet etmektedir. Çünkü bilenler ilimlerinden faydalanır ve ilimlerinin gereğine göre amel ederler. Dolayısıyla ayette, ilmiyle amel etmeyen, âlim sayılmamaktadır. İlmi elde eden ancak kullukta ilerleyemeyen, dünya fitnesine düşenler

için büyük bir istihfaf söz konusudur. (Zemahşeri, el-Keşşaf, IV, 117.) “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” cümlesi, genel anlamda bilginin öneminin bir ifadesi olarak da yorumlanmıştır. Söz konusu cümle, bilenlerin bütün yönlerden bilmeyenlerden üstün olduğuna işaret etmektedir. (İbn Aşur, et-Tahrir ve’t-Tenvir, XXIII, 349.)

Dinî hayat, mezkûr üç boyutuyla oldukça önemlidir. Zira davranış, duygu ve bilgi boyutları birbiri ile sıkı ilişki içindedir. Hayata rehberlik etmesi için gönderilmiş olan din, davranışlarda tezahür eder. Davranışların temelinde ise duygu ve bilgi yer almaktadır. Bilgiden yoksun duygu, bazı aşırı davranışlara yol açabileceği gibi, duygudan yoksun malumat yığını da davranışları yönlendirmede etkisiz kalır. Diğer taraftan, ayetin genel olarak bilginin önemine ettiği işaret dikkat çekicidir. Nitekim bilenlerle bilmeyenlerin bir olmadığı, son birkaç yüzyılda dünyada gerçekleşen olaylarla daha iyi anlaşılmaktadır. Bilenler bilgiyi sanayi ve teknolojiye çevirerek büyük bir güç elde etmişler; maddi bakımdan bilmeyenlerden üstün konuma gelmişlerdir. Oysa İslam dininde bilgi sadece dinî konulara hasredilmemiş, insanlığın faydasına olan bütün ilimler teşvik edilmiştir. Bu sayede Müslümanlar geçmişte parlak bir medeniyet inşa etmeyi başarmışlardır. Bu yüzden Müslümanların, günümüzde de bilgiyi arama ve onu elde edip Allah’ın razı olduğu şekilde değerlendirme yükümlülükleri devam etmektedir. Çünkü “Hikmetli söz müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa, almaya en çok onun hakkı vardır.” (Tirmizi, İlim, 19.) ■

TEKFİR: İMAN LİSTESİNDEN SİLME CÜRETKÂRLIĞI

Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

“أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلَّا رَجَعَتْ عَلَيْهِ”

“Bir kimse Müslüman kardeşine ‘kâfir’ derse bu söz ikisinden birine döner. Eğer dediği hâl onda varsa ne âlâ; ama o adam dediği gibi değilse bu söz kendisine geri döner.”

(Müslim, İman, 60.)

Peygamberimiz (s.a.s.) bir grup Müslümanı müşriklerden bir kavim üzerine göndermişti. İki taraf birbiriyle savaşmaya başlamışlar ve müşriklerden biri Müslümanlardan birkaç kişiyi öldürmüştü. Savaşta, bu kişiyle karşı karşıya gelen Üsâme b. Zeyd, kılıcını kaldırınca adam “Lâ ilâhe illallah” demiş ama Üsâme yine de onu öldürmüştü.

Medine’ye döndüklerinde söz konusu hadiseyi haber alan Hz. Peygamber (s.a.s.) Üsâme’yi yanına çağırarak ve o adamı niçin öldürdüğünü sormuştu. Üsâme, bu adamın Müslümanlardan birkaç kişiyi öldürdüğünü söyleyerek ölenlerin isimlerini saymış ve “Ben onun üzerine hücum ettim; kılıcı görünce ‘Lâ ilâhe illallah’ dedi.” diye cevap vermişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Onu (gerçekten) öldürdün mü? Kıyamet gününde o adam ‘Lâ ilâhe illallah’ ile karşına geldiği vakit ne yapacaksın?” demiş ve bu cümleyi defalarca tekrarlayarak Üsâme’ye olan kızgınlığını göstermişti.

Aynı hadisenin anlatıldığı farklı bir rivayette “O adam korkudan bu sözü söyledi.” diyerek kendisini savunan Üsâme’ye Hz. Peygamber (s.a.s.) “Kalbini yarıp baksaydın da bu sözü korkudan mı söyleyip söylemediğini bilseydin ya.” diyerek onu azarlamıştı.

“**Kimin iman edip etmediğinin bilgisi yalnızca Allah katında olduğundan hiçbir kimsenin bir başkasının imanını yok saymaya hakkı yoktur; böylesine bir tutum (tekfir) kabul edilemez.**”

Hz. Peygamber bu sözü o kadar çok tekrarlamış ki Üsâme, “Keşke o gün yeni Müslüman olmuş olaydım (da bu tabloyla karşılaşmasaydım.)” diye pişmanlığını dile getirmiştir. (Müslim, İman, 158-160.)

Asrısaaadet döneminde vuku bulan bu hadiseden alınacak nice dersler vardır. Bu derslerden biri, belki de en önemlisi “kimsenin imanının sorgulanamayacağı”dır. İman, insanın sahip olduğu en büyük nimet olup ebedî kurtuluşun yegâne yolu; cennetin kapısını açacak tek anahtardır. Kimin iman edip etmediğinin bilgisi yalnızca Allah katında olduğundan hiçbir kimsenin bir başkasının imanını yok saymaya hakkı yoktur; böylesine bir tutum (tekfir) kabul edilemez. Kişi, kendisini Müslüman olarak tanımladığı müddetçe Müslümandır; kendisine Müslüman muamelesi yapılmalıdır.

İslam’ın emir ve yasaklarının tamamı, zarurat-ı hamse olarak isimlendirilen can, din, nesil, akıl ve mal emniyetini sağlamayı

hedeflemektedir. Bu açıdan kişilerin -tutum ve davranışlarında yanlışlık olsa bile- imanlarına dil uzatmak, onları tekfir ederek İslam dairesi dışında olmakla itham etmek “din emniyeti” ilkesinin ihlal edilmesi anlamına da gelmektedir. Ama ne yazık ki Müslümanlar olarak bu konuda çok başarılı bir tablo ortaya koyduğumuz söylenemez. Nitekim Hz. Peygamber’in vefatından kısa bir süre sonra tekfir hareketleri başlamış; Hz. Ali gibi Allah Resulü’ne yakınlığıyla bilinen, İslam yolunda canını ve malını feda etmekten çekinmeyen pek çok sahabe tekfir edilmiştir. Günümüzde de DEAŞ, el-Kaide, Boko-Haram gibi birtakım radikal oluşumlar aynı çizgiyi devam ettirmiş; irfan ve hikmet boyutunu göz ardı ederek İslam’ı parçacı bir okumaya tabi tutmuşlardır. Bu oluşumlar “tevhit”, “cihat”, “şirk”, “tağut” gibi bazı kavramları -özellikle de Müslüman kardeşlerine karşı- bir silah olarak kullanmışlar; daha düne kadar aynı safta namaz kıldıkları Müslüman kardeşlerine “kâfir”, “müşrik” demekten hayâ etmemişlerdir.

Zihnini ve gönlünü bu oluşumlara kaptıran bazı gençler, putperest babasına bile “babacığım” (Meryem, 19/42.) diye hitap eden Hz. İbrahim’in milletinden olduklarını unutmuşlar ve tekfir etmekte tereddüt etmedikleri babalarına her türlü saygısızlığı mübah görmüşler; Müslüman saymadıkları için anneleri tarafından pişirilen yemekleri yemez hâle gelmişler; imansız olarak niteledikleri Müslüman kardeşlerinin canlarını ve mallarını helal saymışlardır. Başkalarını tekfir etmekte beis görmeyen bu neo-harici zihniyetin gözden kaçırıldığı en önemli husus şudur;

“**Kimin mümin, kimin kâfir olduğunun bilgisi Allah’ın katındadır. O listeye erişip birilerini eklemek hiçbir kişi ve kurumun gücü ve kudretinde olmadığı gibi o listeden birilerini çıkarmak da aynı şekilde kimsenin haddi ve yetkisinde değildir.**”

Kimin mümin, kimin kâfir olduğunun bilgisi Allah’ın katındadır. O listeye erişip birilerini eklemek hiçbir kişi ve kurumun gücü ve kudretinde olmadığı gibi o listeden birilerini çıkarmak da aynı şekilde kimsenin haddi ve yetkisinde değildir. Medine’de pek çok münafık olmasına ve bunların Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından bilinmesine rağmen Peygamberimizin, onlardan birine bile “Sen müşriksin.”, “Sen kâfirsin.” dememesi bu konularda bizlerin nasıl davranması gerektiğini göstermektedir. Nitekim İslam’ın ana yolu olarak nitelediğimiz Ehli Sünnet’in ortaya koyduğu “Ehli kible tekfir edilemez.” düsturu, bu hassasiyetin bir gereği olarak ortaya konulmuş bir ilkedir.

Akaid kitaplarımızda “Şunu yapan kâfir olur.”, “Bunu diyen dinden çıkar.” şeklindeki ifadeleri de aslında, başkalarının iman bekçiliğine soyunup sözleri veya davranışları nedeniyle insanları tekfir etmek için değil; kişilerin

bizzat kendilerine çekidüzen vermeleri, iman nimetini “cepte keklik” olarak görmemeleri için yazılmış birer uyarı metni olarak anlamak daha doğru olacaktır.

İşte dergimizin bu sayısı için seçtiğimiz hadis esasında bize, başkalarının imanını sorgulamaya kalkmama, yalandan da olsa korkudan da olsa “müminim, Müslümanım” diyen birine “kâfir” dememe, başkasının imanına ta’n etmenin (kusur bulmanın) kişinin kendi imanını kusurlu hâle getireceğini unutmama mesajlarını vermektedir.

Öyleyse, başkalarını ilahî iman listesinden çıkartma cüretkârlığını göstermek yerine, kendi imanımızı sağlamlaştırarak ve ahlakımızı güzelleştirerek bir yaşam sürmeye; kâlimizle (sözümüzle) değil hâlimizle (yaşantımızla) insanlara örnek olmaya gayret edelim. Ayrıca Peygamberimiz tarafından, başkalarının elinden ve dilinden emin olduğu, insanların canları ve malları hususunda güvendikleri kimseler olarak tarif edilen müminler olarak (Buhari, İman, 3.), yanlış söz ve davranışları olan kişileri tekfir ederek düzeltmeyeceğimizin, kendimizden ve dinimizden daha da uzaklaştıracağımızın bilincinde olalım.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Kişinin canı, malı nasıl dokunulmaz ise imanı da aynı şekilde dokunulmazdır; kişi mümin/Müslüman olduğunu beyan ettiği müddetçe -yanlışları olsa bile- hiçbir kimsenin onu iman dairesi dışında görme hakkı ve yetkisi yoktur.

2. Başkasının imanında kusur bulmaya çalışmak, kişinin kendi imanının kusurlu olmasına neden olacaktır. ■

MÜZEYE ÇEVİRİLMEDEN ÖNCE AYASOFYA’NIN HAYRAT HADEMESİ

Dr. Mehmet BULUT
DİB Başkanlık Müşaviri

Bir kitap çalışması dolayısıyla iki üç yıl önce Başkanlığımızın görevlendirmesiyle İstanbul’da bir arşivimizde hayrat hademesi maaş defterlerinde incelemelerde bulundum. “Maaş defterlerinden ne öğrenilir?” sorusuyla muhatap olabileceğimi düşünerek aldığım notları değerlendirmeden önce, “Hayrat hademesi maaş defterlerinden neler öğrendim?” diye bir başlık açtım. İlk madde olarak “Müzeeye çevrildiği 1934 yılına kadar İstanbul’daki camilerin sıralanışında Ayasofya Camii’ne sürekli ilk sırada yer verildiğini müşahade ettim.” cümlesini yazdım. Ardından da şu yorumu ilave ettim: “Demek ki tarihî teamül sürdürülmüş, ecdadımız Ayasofya’ya hususi bir değer atfetmeye Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.” Ayasofya, 86 yıl sonra bugün yeniden cami statüsüne kavuşunca bu notumu hatırladım. Dolayısıyla bu yazımı konuya tahsis etmeyi uygun buldum.

Fetihten başlamak suretiyle bütün bir tarih boyunca Ayasofya’nın halk ve devlet ricali nezdindeki itibarı malumdur. Biz, çok eskiye gitmeden Diyanet İşleri Reisliğinin kurulduğu 1924’ten bu mabedin müzeeye dönüştürüldüğü 1934 yılına kadar olan dönemde, bilhassa bu camide istihdam edilen görevliler çerçevesinde bazı notlar aktarmakla yetineceğiz, yerimizin müsaadesi çerçevesinde...

Kuruluş kanunuyla ülkemizdeki camilerin ve hayrat hademesi-

nin idaresi Diyanet İşleri Reisliğine verilmişti. Bu adla yeni bir teşkilat kurulmasına rağmen 1928 yılına kadar cami hizmetleri ve hayrat hademesine ilişkin idari muameleler, Osmanlı’nın son dönemlerinde 1913’te çıkartılmış bir yasal düzenleme olan “Tevcih-i Cihat Nizamnamesi” hükümleri çerçevesinde yapıldı. Parantez içinde ifade edeyim; cumhuriyet idaresine geçilmekle eskiye ait her düzenleme ve kurumların işleyiş biçimi bir çırpıda değişmemiştir; yeni ve farklı bir düzenleme yapıncaya kadar eski düzenlemeler yürürlükte kalmıştır. Öte yandan bütün bir tarih boyunca camilerin ve hayrat hademesinin vakıf müessesesiyle güçlü bir bağının olduğunu da unutmamak gerekir. Çünkü genel anlamda cami hizmeti bir vakıf

hizmetidir; mabetlerimizde çeşitli adlarla hizmet eden zevata genel bir ad olarak “hademe-i hayrat/hayrat hademesi” denmesi de bu realiteye dayanmaktadır. Cami görevlilerinin maaşlarının Reislikçe tediye edildiği ilk yıllarda bile bu meblağ Vakıflar idaresinden karşılanmaktaydı ve bu da bir Osmanlı dönemi uygulamasıydı.

Ayasofya’nın müzeeye çevrilisinden üç yıl önce, Reislik tarihindeki en önemli kırılmalardan biri yaşanmış, 1931 yılında camilerin ve hayrat hademesinin idaresi Diyanet İşleri Reisliğinden alınarak Evkaf Umum Müdürlüğüne (Vakıflar Genel Müdürlüğü) devredilmişti. Buna göre, müzeeye çevrilmesinden önceki son üç yılında Ayasofya’nın ve buradaki hizmet ehlinin idaresi de Evkaf Umum Müdürlüğünde olmuştu.

Ayasofya’nın hayrat hademesine ilişkin aşağıda sunacağım notların daha rahat anlaşılması açısından bu kısa malumatı arz etme ihtiyacı duydum. Şunu da belirtirim ki sunacağım bilgilerin kaynağını daha çok, yukarıda sözünü ettiğim maaş defterleri teşkil edecektir.

İdareleri Diyanet İşleri Reisliğinde olduğu yıllarda İstanbul Müftülüğünden maaş alan görevliler için büyük ebatlarda matbu/form maaş defterleri tanzim edilmiş, idarenin Vakıflara geçişinden sonra da “Hayrat Hademesi Maaş Defterleri” adıyla benzer defterlerin tutulmasına devam edilmiştir. Ancak Evkaf İdaresi İstanbul’da şubeler halinde teşkilatlanmış

Genel anlamda cami hizmeti bir vakıf hizmetidir; mabetlerimizde çeşitli adlarla hizmet eden zevata genel bir ad olarak “hademe-i hayrat/hayrat hademesi” denmesi de bu realiteye dayanmaktadır.

ve camiler bu şubelerde gruplandırılarak her bir şubedeki camilerin hayrat hademesi için ayrı ayrı maaş defterleri düzenlenmiştir. Bu şubeler, ilçe şeklindeki mülki idari taksimattan farklıdır; İstanbul camilerinin de bağlı bulunduğu Evkaf şubeleridir. Bu durum 1950 yılına kadar devam etmiştir. Yıllara göre çok az değişmekle birlikte İstanbul'daki camilerin bağlı bulunduğu şubeler şöyle sıralanmıştır: Ayasofya, Süleymaniye, Fatih, Beyoğlu, Eyüp, Aksaray, Bakırköy, Çatalca, Üsküdar (bazı yıllar Üsküdar-Kadıköy, bazı yıllar Üsküdar-Beykoz-Kadıköy ve bazı yıllar da Üsküdar-Kadıköy-Şile birlikte). Hangi caminin bu şubelerden hangisine bağlı bulunduğu sözü edilen matbu form defterlerin baş tarafında listeler hâlinde gösterilmiş ve buralarda görev yapan hayrat hademesi aldıkları maaşlar kaydedilmiştir. Şimdi altını çizmek istediğim hususa geliyorum:

Hem İstanbul Müftülüğü hem de Evkaf Umum Müdürlüğünce tanzim edilen maaş defterlerinde cami sıralamalarında Ayasofya'ya sürekli ilk sırada

yer verilmiştir. Ayrıca Evkaf İdaresince yapılan şube taksimatında da ilk sırada “Ayasofya Şubesi” yer almıştır. Cami statüsünden çıkartılışına kadar bu durum aynen devam etmiştir. Hatta Ayasofya'nın artık cami olmadığı yıllarda bile şube adı olarak Ayasofya muhafaza edilmiştir ancak bu yeni durumda sıralama Sultanahmet'le başlamıştır. Tabii, görevli tayininde de camilerin itibar durumu göz önünde tutulmuştur.

Ayasofya'ya atfedilen önem bununla da sınırlı değildir. Mesela Osmanlı dönemi selatin camilerine mahsus olmak ve cuma namazından sonra cemaate vaaz etmek üzere ihdas edilmiş cuma veya kürsü vaizliklerinin en itibarlısı Ayasofya cuma ve kürsü vaizliği idi. Daha alt kademelerdeki kürsü vaizlerinin birçoğu, belli bir teselsül takip ederek sonunda Ayasofya kürsü vaizliğine nail olmayı kendilerine hedef seçmişlerdir. Ele aldığımız süreçte de Ayasofya'nın bu yönüyle de bir ayrıcalığa sahip olduğunu görüyoruz. Mesela 1929 tarihi itibarıyla İstanbul'da kürsü vaizliği hizmetinin verildiği toplam 26

selatin camiinden 25'inde birer kürsü vaizi varken sadece Ayasofya'da bu sayı, ikidir. Adlarını da kaydedelim: Mithat ve Emin Efendiler.

1929 yılı itibarıyla Ayasofya Camii'nin, İstanbul Müftülüğünden maaş alan 2 imam, 1 hatip, 8 müezzin ve 11 kayyım olmak üzere toplam 22 görevlisi bulunmaktaydı. 1934'te müzeye çevrilmeden önce, bu defa Vakıflar idaresine bağlı olarak Ayasofya'da toplam 17 cami görevlisi kadrosu bulunmaktaydı: 2 imam, 1 hatip, 7 müezzin, 7 kayyım. Bunlardan bir imam ve iki müezzin kadrosu münhal gözükmektedir; tek imam 1302 doğumlu İdris Efendi'dir.

Tabii, bu “ilmî cihetler” yanında, sayılarını bilemediğimiz “bedenî hizmet” sahipleri de bulunuyordu. Camilerimizde çok sayıda görevli istihdam edilme keyfiyeti kuşkusuz sadece Ayasofya ile sınırlı değildi; İstanbul'un diğer selatin camileri için de benzer durum söz konusuydu. Mesela aynı yıl Sultanahmet Camii'nde de 2 imam, 5 müezzin ve 7 kayyım görev yapmaktaydı ve bu durum camilerin vakfiyelerindeki kayıtlara göre şekillenmekteydi.

Ayasofya Camii birinci imamı İdris Efendi (Okur)

Bu makalede sözü edilen süreçte Ayasofya'da görev yapmış bütün hayrat hademesini tanıtmaya imkânına sahip değilim; burada örnek olarak caminin, müzeye çevrilmesinden önceki birinci imamı Hafız İdris Efendi'den kısaca söz etmek istiyorum.

İdris Efendi'nin Başkanlıktaki özlük dosyasını görme imkânı buldum; ancak bu dosyada onun tahsili ve Ayasofya cami imamlığıyla ilgili hizmet teferuatı yer almamakta, sadece 1936'da fahri olarak başladığı Kur'an öğreticiliğiyle ilgili belgeler bulunmaktadır. İmamet hizmetiyle ilgili bilgileri belirttiğim gibi daha çok maaş defterlerinden istihsal edebildim.

Tanınmış hafızlardan, 1302/1886 doğumlu İdris Efendi'nin babasının adı Yakup, annesinin adı Mümine'dir. Memleketi Tekirdağ'dır. Ayasofya dersiamlarından Hafız Halil Efendi'den ders almıştır. Kurra hafız Hasan Akkuş hocanın yakın arkadaşı ve dostu olduğu söylenmiştir. 1929 yılı itibarıyla Ayasofya Camii'nin birinci imamı olarak 53.50 lira maaş almaktaydı. Bir mukayese imkânı verebilmesi açısından bu yıllarda Diyanet İşleri Reisi maaşının 155 lira olduğunu belirtelim.

Ayasofya'nın 24 Ekim 1934'te camilikten çıkarılıp Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlanmasıyla İdris Efendi 1935 yılında Sultanahmet Camii imamlığına nakledilmiştir. Nitekim 1935-1936 Ayasofya şubesi maaş defterinde bu nakle ilişkin bir not yer almaktadır. Ancak diğer görevlilerin akıbetine ilişkin bir bilgi edinemiyoruz. Sultanahmet Camii ikinci imamı olarak İdris Okur'un 1946 yılı itibarıyla maaşı 93.5 liradır. Bu yıllarda Sultanahmet Camii başıamı 1300 doğumlu Bahattin Erturgu'dur.

Ayasofya birinci imamlığı yanında 1936'da İdris Efendi'ye

Diyanet İşleri Reisliğince fahri Kur'an öğreticiliği izni verilmiştir. Kur'an kurslarıyla (hıfız öğretmenliği) ilgili bu köşede yayımlanan bir makalede 1950'ye kadarki dönemde çok az sayıdaki kadrolu öğreticiler yanında müftülüklerin fahri öğreticiler de istihdam ederek kurs düzenleyebildiklerini anlatmıştım. İdris Efendi'nin özlük dosyasındaki bir belgeye göre, 1936'da Reislik makamı, ilk tahsil çağını bitirmiş ve Kur'an-ı Kerim'i az çok okumasını bilenlerden isteklilere fahri olarak Kur'an'ı kendine mahsus usul ve kaideleriyle öğretmek ve ezberledikleri sure ve cüzleri dinlemek üzere İstanbul'da 6 kişiye izin vermişti. Bunların başında bu yıllarda Sultanahmet Camii imamı olan İdris Efendi yer almaktaydı. Bu izin, 24 Nisan 1936 tarihliydi ve adı geçen İstanbul Müftülüğünde görevlendirilmişti. Bu görevlendirme üzerine olsa gerek, İdris Efendi, Diyanet İşleri Reisi Rifat Efendi'ye 30 Nisan 1936 tarihini taşıyan bir telgraf çekerek teşekkür etmişti. Sonuçta bu zor zamanlarda imamlık yanında kendisine Kur'an hizmeti gibi bir imkân sağlanıyordu.

Reisliğin talebi üzerine İstanbul Müftülüğünden yazılan 25 Nisan 1939 tarihli yazıda, fahri Kur'an öğreticisi vesikası verilen kişilerden İdris Efendi'nin 10 talebesi bulunduğu ve bu görevini Sultanahmet ve Yeni Cami'de yaptığı bildirilmişti. Ancak, hakkında 23 Aralık 1945'te hazırlanmış bir raporda bu tarih itibarıyla kursa devam edemediği belirtilmiştir.

İstanbul Müftülüğü 14 Mayıs 1946 tarihli yazı ekinde Sultanahmet Camii imamı ve fahri Kur'an öğretmeni İdris Okur'dan alınan nüfus cüzdan sureti, hüsnühâl kâğıdı ve sağlık raporunu Reisliğe göndermiştir. Bu, onun kadrolu Kur'an öğreticiliğine tayini için bir hazırlıktı. Nitekim Reisliğin 8 Haziran 1946 tarihli oluruyla İdris Efendi, 1 Haziran 1946 tarihinden itibaren 25 lira ücretli Kur'an öğreticiliğiyle görevlendirilmiştir. 1945'te Türkiye genelinde kadrolu Kur'an öğreticisi sayısı 38 iken 1946 yılında bu sayı 150'ye çıkartılmıştı. Demek ki tahsis edilen yeni kadrolardan biri İdris Efendi'ye tevcih edilmişti. En düşük ücretli kadro 25 liraydı; ilk defa bu kadroya tayin edildiği için İdris Efendi'ye 25 lira ücret tahakkuk ettirilmişti.

İdris Okur, ücretli-kadrolu Kur'an öğreticiliğine getirilişinden kısa bir süre sonra, 28 Aralık 1946'da vefat etmiştir.

Ali Rıza Sağman, Hafız Sadık ve Hafız İdris efendilerden söz ederken bu iki hafızın, Meşrutiyet yıllarında hafızlar arasında “iştiharın evc-i bâlâsına eriştiğini” kaydeder ve şöyle der: “İkisi de tecvidci olmakla beraber, çok güzel Kur'an okurlardı. Hafız İdris Ayasofya Camii'ne imam ve Aksaray Valide Camii'ne hatip olarak tayin edilmişti. Ancak Ayasofya müze olunca, görevi Sultanahmet Camii'ne nakledilmişti.”

İdris Efendi ve arkadaşlarına bu vesileyle rahmetler dilerken İdris Efendi'nin haleflerine de hayırlı hizmetler temennisinde bulunalım. ■

● **Daha alt kademelerdeki kürsü vaizlerinin birçoğu, belli bir teselsül takip ederek sonunda Ayasofya kürsü vaizliğine nail olmayı kendilerine hedef seçmişlerdir.**

DİJİTAL KÜLTÜRÜN DİJİTAL MÜŞTERİLERİ

| Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

Dijital teknolojinin dijital ürünleri vasıtasıyla yayılan dijital kültürün dijital projesi geçici ve beşerî olanı ilahî olanın yerine ikame etmektir.

Gençliğin kodlanması

“Bu Z-Kuşağı lafı da ne?” diye soranlarımı duyar gibiyim. Bu tabirden hoşlanmadığımı ama mecburen kullandığımı öncelikle vurgulamak isterim. Birileri gençliği istek, arzu, talep, eğilim, davranış ve alışkanlıklarına göre sürekli kategorize ediyor. 1960 ve 70’lerde ABD’de doğanlara X-Kuşağı etiketi yapıştırılmış. Büyüdükçe kendisinin modern toplumun bir parçası olmadığını düşündüğü için bu nesle bu kod verilmiş. Ardından 1980-94 arası doğanlara daha ziyade ekonomide ve siyasette liberal politikaların gölgesinde büyüdüğü için Y-Kuşağı kodu uygun görülmüş. 1995-2010 arasında dünyaya gelenlere de Z-Kuşağı denmiş. X ve Y bölgesel yani daha ziyade ABD’ye has bir olgu iken, Z ile birlikte tüm dünya gençliği aynı sepete konuvermiş. Z-Kuşağı küresel bir anlam ifade ediyor. Z-Kuşağı kodlaması dünya gençliğini tek tipleştirme, homojenleştirme, standartlaştırma sürecinin başlangıcıdır. Söz konusu yıllar arasında doğan gençlerimiz de kabul edelim etmeyelim, bu kategoriye sokuluyor. Bu hesaba göre 2005 doğumlu oğlum da Z-Kuşağının bir üyesi!

2010-24 yılları arasında doğanlara da toplum araştırmacısı Mark McCrindle yapıştırmış etiketi: Alfa Kuşağı. McCrindle, Z’den sonra gelecek kuşağın bir kısmının XXII. asrı da göreceğini düşünmüş ve tekrar Latin alfabesinin başına yani eskiye yani A’ya dönmek yerine “yepyeni” bir şey olmasını istemiş ve Yunan alfabesine atlamış ve “Alfa” gençliği deyivermiş. Aslına bakarsanız biz hem Z-Ku-

Bilgisayar teknolojisinin karşı konulmaz bir biçimde hayatları çekip çevirdiği bir çağdayız. Bu çağ bilişim çağı, enformasyon çağı ya da dijital çağ olarak adlandırılıyor. Bizler bu dijital çağın dijital teknolojisinin dijital

müşterileriyiz. Biz yetişkinler ürün yelpazesi, nüfuz gücü ve kapasitesi günbegün genişleyen bu sınırsız dünyanın ucundan kıyısından dolanıyoruz. Çocuklarımız, bu dijital kültürün labirentlerinde bir evrenden başka bir evrene, geceli gün-

düzlü geziniyor ve bu dünyayı bizden çok daha iyi tanıyorlar. Doğrusunu söylemek gerekirse bu kültürün gerçek muhatap kitlesi ve müşterisi de onlar. Şimdinin Z-Kuşağı bütün benliğiyle bu kültüre odaklanmış durumda. 1996-2010 yılları

arasında ve sonrasında doğan, internet ve sosyal medya ile büyüyen, bağımsız, kendi başına olmayı seven bu neslin bilgisini, algısını, perspektifini, zevklerini ve tercihlerini dijital kültür belirliyor ve besliyor. Bu kültür, gençliğin anlık merak ve zaaf-la-

rını gayet mahirane bir biçimde tespit ederek onların tüketim alışkanlıklarını fırsata çeviriyor. Bu çerçevede sınırsız suni ihtiyaçlar listesini periyodik olarak yeniliyor ve bu gücü elinde tutanların milyarlarca dolarlık kazançlarını sürekli katlıyor.

şğından hem de henüz çok küçük olsalar da Alfa çocuklarından konuşuyoruz. Ancak burada söylediğimiz şeyler “Alfa” kuşağı için henüz çok erken. Bu sonuncu neslin en belirgin özelliği, biyolojik anne ve babalarıyla çok az birlikte olmaları çünkü önemli bir kısmı yabancı uyruklu bakıcıların elinde büyüyor. Oturduğum apartmandan başlayarak çevremde çocuklarını bu bakıcılara teslim eden en az 10 aile sayabilirim. Bu bakıcılar genelde işsizliğin ve fakirliğin yaygın olduğu ülkelerden getiriliyor. Bu manada dünyada Filipinler başı çekiyor. Kuzey Amerika, Avrupa ve İskandinav’da başlayan bu uygulama şimdi ülkemizde de yayılmış durumda. Uzun vadede bunun beraberinde ne gibi riskleri getireceğini hep beraber göreceğiz. Sosyoloji Profesörü Elwood Carlson, yeni nesil çocukların ne tür bir aile hayatı yaşadıklarının asla bilinemeyeceğini söyler. (Caroline Bologna, “What’s the Deal with Generation Alpha?”, huffpost.com.) Carlson’ın, yabancı uyruklu dadıların elinde büyüyen çocukların ileride toplumlara ne gibi maliyetlerinin olacağına dair bir şeyleri ima ettiğinde şüphe yok.

Genç dijital müşteriler ve TikTok

Dijital kültürün dünyasında bir bilgiyi hangi kaynaktan aldığı-

nızın çok önemi yok. Değişimin ritmi muazzam bir tempoda hızla ilerlerken ona ayak uydu-ran sürekli bir bilgi akışı vardır. Buna bilgi bombardımanı desek daha doğru olur. Dolayısıyla ekrana düşen bilginin kaynağını, doğruluğunu araştırmanıza ve analiz etmenize zaman yoktur. Kısa mesajlarla pompalanan bilgi kırıntısının kaynağına gittiğiniz takdirde bir başka dijital evrene aktarılacaksınız. Bu ise zaman kaybıdır. Bu dünya, tüketicisine kendine has kavram, söylem ve içerikle geliyor. Daha da önemlisi kendisini bir bilinçle dayatıyor. Bu dünyayı küresel popüler kültürün ürünlerinin sere serpe sergilendiği bir sergi sarayı olarak görebilirsiniz. Bu dünya, kapitalist mantığın “Üret ve sat, eskitmesine fırsat vermeden yenisini üret ve yine sat.” formülüne yaslanan fasılasız bir meta üretimini canlı tutmak için sürekli yeni baştan tasarlanır. Maddeciliği en üst sınırına taşıyan dijital kültür, zihinleri bloke etme, bilinçleri tıkama, ilişkileri parçalama, müşterilerini tüketim bağımlısı yapma, köklerinden sökme projelerinde arazideki yandaşlarıyla paydaştır.

Bu çerçevede günlük vakitlerinin üçte birini sosyal medyada ve internette harcayan Z-Kuşağına sunulan en yeni dijital ürün TikTok’tur. Bu uygulamanın ak-

tif kullanıcı sayısı bir milyarı aşmış durumda ve bunun yaklaşık onda biri yani yüz milyonu ABD’nin hissesidir. Teknolojik güç, bu en yeni icadıyla görüntüde gençlere güya kendi potansiyellerini sergileme fırsatı sunmaktadır. Potansiyeli ile var olan, “kendini” olan birey! Değişim ve eğlence arayan, farklı ve cazip olmayı kafaya koyan gençlere sunulan bu ürün kapımıza tehditleriyle birlikte gelmiştir. İlk olarak, müşteri yelpazesinin önemli bir kısmını kızlar oluşturuyor. Onların büyük bir kısmı da hünerlerini dansla sergiliyor. “Saçma sapan işler yapan da meşhur oluyor!” duygusu hâkim; takipçi sayısını arttırma, beğeni oranını yükseltme yarışı var. Hepsi hayalindeki zenginlik ve şöhret adacığına ulaşabilmek için ne kadar hüneri varsa pazara döküyor. Öyle ya, “internet fenomeni” olmak, şöhretin ve paranın kapılarını aralıyor. Küçük yaştakiler daha ziyade oyunlar yüklüyorlar. Resim ve el becerilerini sergileyenler de yok değil. En az 7, en fazla 60 saniyelik videolarla TikTok, piyasadaki rakibi Instagram karşısında gençlerin şimdilik yeni gözdesi olarak duruyor.

Dijital dünyanın TikTok başta olmak üzere bu yeni ürünleri yalnızca duygusal, zihinsel istismar anlamı taşıyor, aynı zamanda bedensel sömürü ve istismar anlamı da taşıyor. Özel farkındalık ve kendini ispat peşinde koşanlar için beden, dijital iletişimin sembolü ve aracı olarak duruyor. Bedenin erotik mesajları kısa sürede beğeni ve izlenme rakamını arttıran etkili yöntemdir. Duygu ve düşüncelerini ifade güçlüğü çekenler

için beden ritmik mesajları konuşmanın, kendini ifadenin aracıdır. Bu bir nevi kendini onaylatmadır. Körpe dimağlar ve bedenler dijital sermayenin evrensel dijital sömürsü için yeni ve kârlı bir kazanç kapısıdır.

Modern çağın dijital uyarıcılarının çeşitliliğine ve anlık cazi-besine tutulan gençlerin sosyal medya üzerinden “sosyal” birey görüntüsü vermeleri bizleri aldatmasın. Ergen öfkelerini dijital tüketimin sosyal medyası ile yatıştıran bu gençlerin epeyceki kendilerini ailelerinden, yakın çevrelerinden yalıtılmış “asosyal” kişiliklerdir. Bu gençlerin kendi kültür köklerinden çok uzaklara savrulduklarını söylemeye bilmem gerek var mı? Onların TikTok ve benzeri sosyal medya araçları üzerindeki “mutlu” görüntüleri aslında yalnızlıklarını, kırılğan hayatlarını gizleyen bir maskeden ibarettir. Bu manzara onların her türlü istismara

ne kadar açık ve korumasız olduklarını da ortaya koymaktadır. Kapitalizm, toplumların direnç noktalarını birer birer ele geçirmekte ve onları parçalamaktadır. Toplumsal parçalanma sadece bizim değil, hemen hemen bütün dünya toplumları için en önemli tehdittir. Toplumlara dengede tutan kültürel doku ve onun kurumları teker teker çözülüyor. Ve elbette, mahremiyet duygularını, ailevi, millî, manevi değerlerini paramparça eden bu yapıların gençlik üzerindeki tahribatının listesinin epey kabarık olacağından kimsenin şüphesi olmasın. Ömrü olan bu acı gerçeğe yüzleşecektir.

TikTok ve benzeri dijital ürünleri pazarlayanların amaçlarının halis olduğunu düşünmek için hiçbir geçerli sebebimiz yok. Bilakis kanaatim odur ki bu devasa dijital pazarın ardındaki üst akıl, nihai noktada toplumların genç nüfuslarını küresel

bayağlaşmanın ağına çekerek onları kof, nötr ve vasıfsız homojen yığınlara dönüştürmenin ve hatta onları toplumların varlıklarını tehdit edecek eylem ve propagandaların hazır erleri kılmanın peşindedir. Bağımlılık yapan cazip ürünlerine delicesine tutulan kişilerin özel bilgilerine rahatça ulaşabilecek teknik altyapı ve donanımına sahip bu kurnaz yapıların sanal dünyanın ürkütücü labirentlerinde kendilerini arayan kalabalık yığınları hangi limana silkeleyeceği meçhuldür.

Sonuç olarak modern dünyanın bunalımda olduğu tespitini yapan Fransız Müslüman metafizikçi René Guénon’dan ilhamla diyoruz ki dijital teknolojinin dijital ürünleri vasıtasıyla yayılan dijital kültürün dijital projesi geçici ve beşerî olanı ilahî olanın yerine ikame etmektir. Guénon’un “yerin göğü yenmesi” dediği bu projeyi sürükleyen bir ayak da dijital teknolojidir. Onun dipsiz dijital kuyusu köklerinden ve inançlarından sökül-en nesiller için sayısız meydan okuma, tehdit, risk ve tehlikeyi barındırmaktadır. Göz bebeğimiz yavrularımızı bunlardan korumak ve gerekli tedbirleri almak acil ve ertelenemez sorumluluğumuzdur.

Dijital kültürün dijital tuzaklarından ne kadar gencimizi kurtarabilirsek kârdır. Dijital kültürün bu genç dijital müşterilerine daha cazip, yerli ve millî ürünleri biz sunduğumuz takdirde işimiz biraz daha kolaylaşacaktır.

Onları Z-Kuşağı kodlamasından çıkarmamız şart! ■

● **Kişilerin özel bilgilerine rahatça ulaşabilecek teknik altyapı ve donanımına sahip bu kurnaz yapıların sanal dünyanın ürkütücü labirentlerinde kendilerini arayan kalabalık yığınları hangi limana silkeleyeceği meçhuldür.**

ZARARI DA FAYDAYI DA YARATAN DÂRR-NÂFİ'

Fatma BAYRAM

İstanbul Üsküdar Başvaizi

Yüceler Yücesi Rabbimiz hayrın da şerrin de menfaatlerin de mazarratların da yaratıcısıdır. O'nun onayı olmaksızın kâinat- ta hiçbir şey vuku bulmaz. Bu hakikati sindirmek her zaman kolay olmamış, kimi insanlar yeryüzündeki kötülüklerin yaratılmasını Allah Teâlâ'ya iza- fe etmekte zorlanmışlar ve bu yüzden kendi vehimlerine da- yanarak iyilik ve kötülük ilahla- rını ayırma ihtiyacı hissetmişler. Oysa zararı da faydayı da Rab- bimizin yarattığını ifade eden Dârr ve Nâfi' isimleri Fahred- din er-Râzî'nin de belirttiği gibi övgü ifade eden isimlerdir. Zira bu isimlerin içerdiği kudrete sahip bulunmayan bir varlığın kâinatın yaratıcısı ve yöneticisi olması mümkün değildir. (Şua- ra, 26/72-73.) Mahlukat âlemin- de olayların meydana gelmesi sünnetullah gereği birtakım se- beplere bağlanmış olsa da se- bepler ancak bir talep meydana getirir, sonucun ortaya çıkma- sında hakiki müessir yine bizzat Allah Teâlâ'dır. Bunu böyle bilip inanınca sebepler zincirinin ar- kasındaki müsebbibi (sebeple- rin sebebi olan asıl yaratıcıyı) görmek kolaylaşır. O zaman da olandaki hayra odaklanmak daha kolay olur.

Rabbimizin “Rahman-Rahim” gibi birbirine çok yakın anlam-

lı isimleriyle, “Kâbız-Bâsıt”, “Muhyî-Mümît” gibi karşıt an- lamlı bazı isimleri Kur'an ve sünnette genellikle bir arada zikredilir. Zarar vermek anla- mındaki d-r-r kökünden tü- reyen Dârr ismi ile fayda ve menfaat sağlayan anlamındaki n-f-a' kökünden türeyen Nâfi' ismi de böyledir. Özellikle zıt anlamlı isimlerin bu kullanım tarzı, birbirinin karşıtı veya al- ternatifi durumundaki varlık ve olaylardan teşekkül eden ev- renin Allah tarafından nasıl bir

“

**Rabbimiz insanları
hakikatin ne
olduğu konusunda
imtihan eder.
Ahirete hakkıyla
iman eden bilir
ki mümine asıl
fayda sağlayan şey
ahirette de faydalı
olan şeydir.**

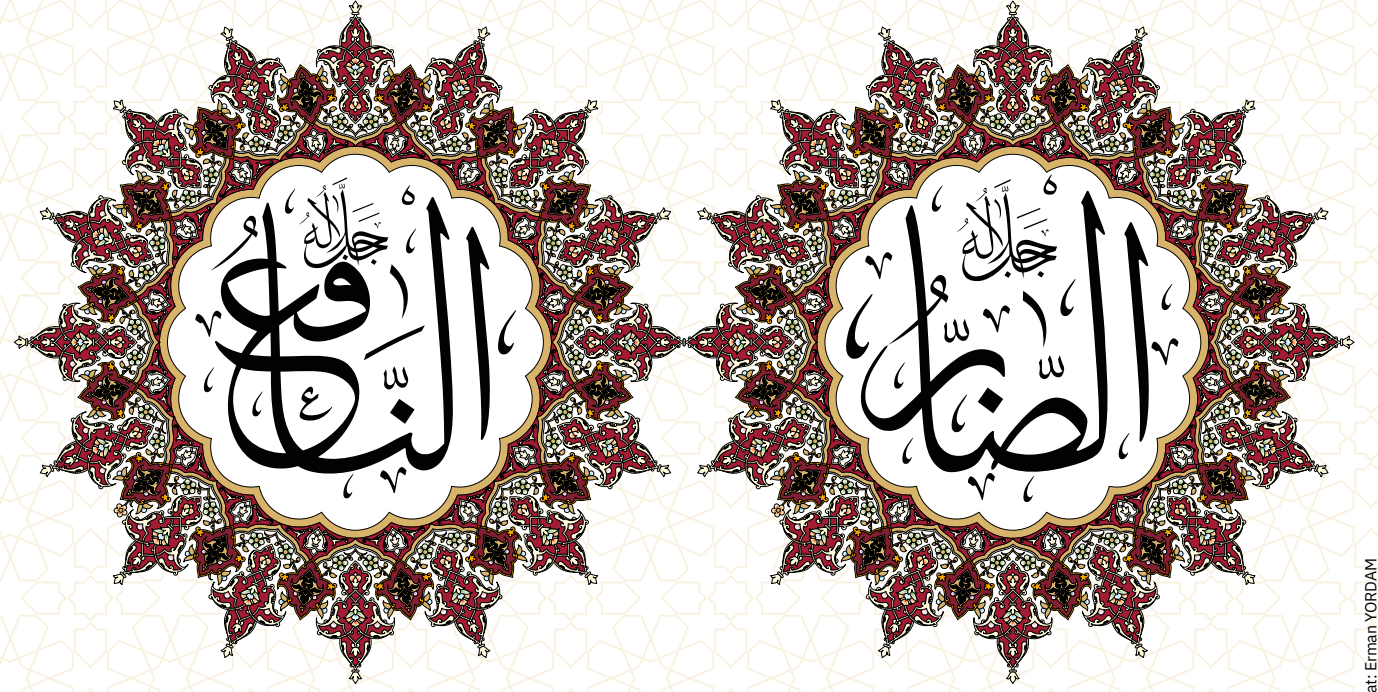
”

düzen ve ahenk içinde yöne- tildiğini gösterir. Bu açıdan Al- lah'ın “Dârr” ismi sadece zarar veren şeklinde anlaşılmamalı, zarar verenler de dâhil olmak üzere her şeyi yaratan, evre- ni karşılıklı etki ve tepki ilişkisi içinde düzenleyip yöneten tar- zında yorumlanmalıdır.

Kur'an'da Dârr ve Nafi'

Kur'an-ı Kerim'de zarar kavra- mının, her şeye gücü yeten Al- lah'ı bırakıp da fayda veya zarar vermekten âciz olan putlara tapmanın mantıksızlığını vurgu- layan bir üslup içinde kullanıl- mış olması, ayrıca karşıtı olan nef' gibi kelimelerle birlikte zik- redilmesi, bu kavramın mutlak manada Allah'a nispet edilme- sinin amaçlanmadığını gösterir. Nitekim bu kavram Kur'an'da sıfat sığasıyla (dâr) Allah'a iza- fe edilmemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de elliden fazla ayette hayrın da şerrin de Al- lah'tan olduğu vurgulanır. Bu ayetlerde işlenen ana tema, Al- lah'tan başka tapınılan sözde tanrıların kendilerine de başka- larına da herhangi bir fayda veya zararlarının dokunamayacağı bu nedenle de tazim, dua ve sığın- maya layık olanın sadece Allah olduğu gerçeğidir. (Maide, 5/76; Feth, 48/11; Yunus, 10/18, 107; İsra, 17/56; Enbiya, 21/66; Hacc, 22/12; Yasin, 36/75; Fetih, 48/11.) Bazı ayetlerde

Hat: Erman YORDAM

kimsenin Allah'a zarar vereme- yeceği vurgulanırken (Al-i İmran, 3/144, 176-177; Tevbe, 9/39; Hud, 11/57.) bazılarında da Allah dile- medikçe kişinin kendisine dahi fayda ya da zarar vermeye gücü- nün yetmeyeceği bildirilir. (Enam, 6/17; Araf, 7/188; Yunus, 10/49.)

Bu isimler tecelli ederse

İnsan davranışlarının motiva- yonunu inceleyenler tüm giri- şimlerimizdeki en temel ama- cımızın zarardan korunmak ve fayda elde etmek olduğunu söylüyorlar. Bu noktada karşı- mıza çıkan, fayda ve zararın ne olduğunu nasıl bilebileceğimiz ve ahlaki açıdan bu konuda aklın söylediklerini nefsin kıskırtma- larından nasıl ayırabileceğimiz problemini bir tarafa bırakarak hayır ya da şer bir durumla kar- şılaştan, yani Rabbimizin Dârr ve Nâfi' isimlerinden birinin tecelli- si ile muhatap olan Müslümanın nasıl bir tavır alması gerektiğine bakalım. Allah'tan gelen menfa- at de zarar da bizim yaptıkları-

mızın neticesi olan bir kazanım veya bir imtihandır. Her iki du- rumda da kula düşen Allah'tan af ve yardım istemek, hatala- rını gözden geçirip kendini dü- zeltmeye çalışmak ve yaşanan sıkıntıdan kurtulmak için gay- rimeşru yollara dalmadan hak üzere sebat demek olan sabra devam etmektir. Sufiler der ki eğer insan gereği gibi sabır gös- terebilirse vakti gelip de şerlerin perdesi aralandığında onun dahi mahza hayır olduğu görülür. Bu iki hâle de razı olmak büyük bir kulluk mertebesidir. Allah'tan gelene rıza göstermeyip telaşa düşmek, kalben itirazda bulun- mak onlar nazarında büyük bir noksanlıktır.

Rabbimiz insanları hakikatin ne olduğu konusunda imtihan eder. Ahirete hakkıyla iman eden bilir ki mümine asıl fayda sağlayan şey ahirette de faydalı olan şeydir. Bu da bazen şük- retmekle bazen de sabretmekle olur. İslam'ın altı iman esa- sından bir tanesinin “hayrın ve

şerrin Allah'tan geldiğine inan- mak” olması Müslüman bilin- cini bu kuşatıcılığa yükselten, hayat olayları karşısında çök- mesini engelleyen bir esastır. Varlıkta şımarmamak, yokluk- ta bozulmamak şeklinde tarif edilen asalet de şükür ve sabır bineklerini doğru yerlerde kul- lanmakla ulaşılan bir menzildir.

Bu iki ismin ahlakına bir kıvam içinde tecelli ettiği kişiler kime, ne zaman, hangi şartlar dâhi- linde fayda sağlanıp sağlanma- yacağını iyi bilirler. Yanlış kişi- ye yardım etmek, doğru kişiyi doğru yere getirmemek basi- retsizliğini göstermezler. Bir de bilirler ki bir olayın ilgili olduğu tüm taraflar için anlamı farklı farklıdır. Mesela bize şer görü- nen bir hasar onu onarıp ekme- ğini kazanacak kişi için hayırdır. Onlar sadece kendi başarılarına gelenlere değil başkaları için hangi kapıları açtıklarına da odaklanır, hadiste geçtiği üzere şerre kilit hayra anahtar olmaya gayret ederler.■

İLİM YOLUNDA BİR ÖMÜR: RIZA ÇÖLLÜOĞLU

Bünyamin ALBAYRAK
Ahmet ÜNAL

Kur'an sevdalı bir hafız. Hoş sohbetiyle yüce dinimiz İslam'ı anlatan ve yaşantısıyla insanlara rehberlik eden bir vaiz. Kurduğu vakıf vesilesiyle Kur'an kursları, okullar ve yurtlar açıp gençlerin elinden tutan bir dava adamı. Çalışmaktan, öğrenmekten ve öğretmekten asla vazgeçmeyen öncü bir âlim, Rıza Çöllüoğlu, nam-ı diğer Çöllü Hoca.

Rıza Çöllüoğlu, 1928 yılında Ankara'nın Kızılcahamam ilçesi Berçinyayalar köyünün Korkmazlar mahallesinde dünyaya gelir. Babası Hüseyin Efendi, annesi Zeliha Hanım'dır.

Rıza Çöllüoğlu, insanlığa rehberlik edecek öncü bir âlim olma yolculuğuna küçük yaşta başlar. Altı yaşında iken Kur'an-ı Kerim öğrenir. Babasının desteği ile hafızlığını ikmal eder. Genç yaşına rağmen köyünde imam-hatip olur. O, artık Rıza Hocadır. Kendisine "Çöllü Hoca" denilir. Bir süre bu görevi sürdürür. Günün birinde kendisine "Oğlum! İstanbul'a git. Orada ilim öğren. Zira burada kalırsan hiçbir şey elde ede-

mezsin." diyen bir zatın tavsiyesine uyarak 1946 yılında İstanbul'un yolunu tutar.

Rıza Hoca, İstanbul'a varır varmaz her bir Kur'an talebesinin elinden tutan Hasan Akkuş Hoca'nın da kendi elinden tutacağı inancıyla Nuruosmaniye Camii'nin yolunu tutar. Hasan Akkuş'un huzuruna varır. Hasan Akkuş kendisine "Sen kimsin, niçin geldin buraya?" diye sorar. Rıza Çöllüoğlu, "Hocam! Ben okumaya geldim. Kendim tek başıma size geldim. Kızılcahamamlıyım. Adım Rıza'dır." diye cevap verir. Hasan Akkuş yerinin kısıtlı olduğunu söyleyerek bu isteği geri çevirir. Rıza Hoca, "Gerekirse Trakya'nın köylerinde imamlık yaparım. Geçimimi sağlarım. İstanbul'da da okurum. Ama köye asla dönmem!" diyerek kendi kendine karar verir. Otelde kalmaya devam eder. Her gün Nuruosmaniye Camii'ne bir umutla gider gelir. İşte bu günlerin birinde Hasan Akkuş Hoca, genç Ri-

za'nın istekli olduğunu görünce onu talebeliğe kabul eder. Böylelikle Hasan Akkuş Hoca'dan kıraat dersleri almaya başlar.

Rıza Hoca, İstanbul'da ilim adına bulduğu her fırsatı değerlendirir. Devrin ileri gelen tüm hocalarından ders okumaya gayret eder. Kendisinin gayreti ve Cenab-ı Hakk'ın izniyle İstanbul'un en önde gelen camilerinden biri olan Beyazıt Camii'ne müezzin-kayyım olarak atanır. Bu camide bir yandan Arapça dersleri alır, bir yandan da öğrendiği dersleri okutur. Beyazıt Camii'nde iki yıl görev yaptıktan sonra Fatih Camii müezzinliğine nakledilir. Fatih Camii'nde başımam ve Mushafları İnceleme Kurul Başkanı Hafız Ömer Aköz'den izhar ve kafiye okur. Bununla da yetinmez, Kerküklü Abdullah Kazancı Hoca'dan da fıkıh dersleri alır.

Rıza Hoca, Fatih Camii'nde görevini sürdürürken bu caminin müdavimlerinden biri olan Halil

Efendi'nin kızına talip olur. Halil Efendi durumu kendi annesine açar ve "Anneciğim! Kızıma Fatih Camii müezzini talip oldu. Ne dersin?" diye sorunca annesi Halil Efendi'ye, "Kimdir, kimlerdendir, neyi var, neyi yok, iyice araştır." diye cevap verir. Bunun üzerine Halil Efendi annesine, "Anne! Benim kızımı Fatih Camii müezzini ister de ben nasıl vermem! Daha neyini araştırayım?" der ve kızını Rıza Hoca ile evlendirir. Bu hayırlı evlilikten dört oğlu bir kızı olur.

Rıza Hoca 1949 yılında Ankara'ya geri döner. Kağnıcıoğlu Camii'nde imam-hatiplik görevini sürdürür. 1950 yılına gelindiğinde Rıza Hoca askerlik görevine çağrılır. Askere gitmeden önce zamanın Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki'yi ziyaret eder. Akseki, "Evladım! Nereye gideceksen git. Ancak önce bir Kur'an oku da dinleyelim. Öyle git!" der. Bunun üzerine Rıza Hoca, bir aşır-ı şerif okur. Aksekili Hoca okunan Kur'an'dan etkilenir, ağlamaya başlar ve şöyle der: "Evladım! Sen bu ilim tahsilinde samimi isen Allah sana askerde de ders okumayı lütfeder." Rıza Hoca, vatani görevinin bir kısmını Kütahya'da, geri kalanını ise Ankara'da yapar. Ankara'ya

geldiğinde komutanı kendisinden Kur'an okumasını ister. Rıza Hoca, Kur'an-ı Kerim okur, komutanı da içli içli ağlar ve kendisini askeriyede imam olarak görevlendirir. Ayrıca ilimden kopmaması için yakında bulunan Diyanet İşleri Başkanlığına giderek orada ders okumasına izin verir.

Rıza Hoca, askerliğini bitirince 1954 yılına kadar Bahçelievler'de Kur'an kursu öğreticiliği ve imam-hatipliği aynı anda yürütür. 1954 yılında ise Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu vaizlik imtihanını kazanarak Ankara'ya vaiz olarak atanır. Aynı anda Ankara Yenimahalle Çavuşoğlu Camii'nde de imam-hatip olarak görev yapar.

Rıza Hoca, 22 yıl vaizlik hizmetini sürdürdükten sonra 1976 yılında emekli olmak ister. Emeklilik dilekçesi dönemin Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç'a ulaşır. Tayyar Bey, Rıza Hoca'nın emeklilik dilekçesini geri alması için yanına çağırır. Rıza Hoca, Tayyar Altıkulaç'a şu sözü verir: "Hocam! Rabbimin inayetiyle yirmi sekiz yıl resmî görev yaptım. Size söz veriyorum. İnşallah bir o kadar da gayriresmî görev yapacağım." Rıza Hoca,

verdiği bu söze hayatı boyunca sadık kalır. Emeklilikten sonra otuz dört yıl aralıksız vaaz vermeye devam eder. Salı günü Çıkırkçılar yokuşu Kavaflar Camii'nde, Çarşamba günü Siteler Merkez Camii'nde, Perşembe günleri Hacı Bayram Veli Camii'nde, Cuma günü ise Siteler Malazgirt Camii'nde vaaz irşat programlarını icra eder.

Rıza Hoca, 85 yıllık bir hayatı hep Rabbinin rızası doğrultusunda geçirmenin gayretinde oldu. İyi bir hafızdı. Kendini ilme adanmış öncü bir âlimdi. Çok iyi bir hatipti. Hazırlık yapmadan asla vaaza çıkmaz, kürsüye çıktığında kendisini dinletmesini bilirdi.

Ankara'da hem din eğitimi hem de din hizmetleri alanında bir "Çöllü Hoca" mührünü görürüz. Nitekim Rıza Hoca arkadaşlarıyla beraber gece gündüz demeden çalışmış bir taraftan Ankara'da camiler ve Kuran kursları inşa etmiş, diğer taraftan kurduğu vakıf vesilesiyle ilk, orta ve lise olmak üzere özel okulların açılmasına vesile olmuştur. Bir konuşmasında yaptığı hizmetlerin önemini şöyle ifade etmiştir: "Bina yaptırmak önemli değil. Önemli olan onu işletmektir. Vatana, millete, İslam'a faydalı bireyler yetiştirmektir."

Rıza Çöllüoğlu Hoca, dinî ve hayrî hizmetlerle yoğrulan bir hayatı sürdürürken 12 Eylül 2013 Perşembe günü fani olan bu dünyadan ayrılarak baki âleme göç eyledi. 13 Eylül Cuma günü Ankara Demetevler Sami Efendi Külliyesi'nde kılınan cenaze namazından sonra Karşıyaka Mezarlığı'na defnedildi. ■

● **Rıza Hoca arkadaşlarıyla beraber gece gündüz demeden çalışmış bir taraftan Ankara'da camiler ve Kuran kursları inşa etmiş, diğer taraftan kurduğu vakıf vesilesiyle ilk, orta ve lise olmak üzere özel okulların açılmasına vesile olmuştur.**

HİKMET: MÜMİNİN YİTİĞİ

Dr. Lamia LEVENT ABUL
DİB Diyanet İşleri Uzmanı

Aramakla bulunmaz ama bulanlar hep arayanlardır demiş hikmet ehli. Kula düşen arayışta olmak, peşine düşmek haki-katin. Onu nasip etmek ve buldurmak ise Hakk'ın yedindedir. Sen yolda ol, yolu bulduracak olan ancak O'dur.

Hiz. Musa'nın genç arkadaşıyla çıktığı yolculuk hikmet arayışının en güzel temsillerinden biridir. Onlar yola revan olduklarında yolculuğun ne kadar süreceğini, nerede nihayet bulacağını kendileri de bilmiyorlardı. Çünkü Allah Teâlâ'nın lütfu kereminden ihsan buyurduğu hikmet çalışarak, tahsil edilerek elde edilecek bir ilim değildi. O, müminin yitiği idi ve nerede bulursa oradan alması (Tirmizi, İlim 19.) buyrulmuştu. Bulması için eksikliğini hissetmesi ve aramaya koyulması lazımdı. Hiz. Musa, genç arkadaşıyla o yitik hikmetin peşinde uzun bir yolculuğa çıkmayı göze aldı. O, kararlılığını göstermek üzere şöyle dedi arkadaşına: "Ta iki denizin birleştiği yere varmadıkça yahut (bu

yolda) senelerce yürümedikçe durup dinlenmeyeceğim." (Kehf, 18/60.)

Varacakları menzil iki denizin birleştiği yerdirdi. Ancak buluşmanın gerçekleşeceği yer tam olarak bildirilmemişti. Yanlarına azık olarak aldıkları balık, buluşma yerini işaret edecekti. Nerede ve ne zaman gerçekleşeceği meçhul olan bir buluşmaydı bu. Bildikleri tek şey iki denizin birleşme yerinde aradıkları kişiyi bulacaklarıydı. Hiz. Musa ve

arkadaşı iki denizin birleşme yerine ulaşma umuduyla yol almaya devam ediyorlardı. Zahir ile batının, ilim ile hikmetin birleşeceği o yerde öğrenecekleri her faniye nasip olmayacak kadar kıymetli bir ilimdi. Yürümekten yorgun düşüp bir kayanın dibinde istirahat e çe kildiler. Yanlarında getirdikleri kurumuş balık burada dirilip denizde yolunu tutup gitmişti. Burası aradıkları buluşma yeri idi. Ancak genç arkadaş balığın dirildiğini ona hatırlatmayı unuttu. Uzun bir süre gittikten sonra Hiz. Musa ondan azıkları olan balığı getirmesini istediğinde hatırladı kayanın dibinde balığın kaybolduğunu. (Kehf, 18/63.) Bazen insan aradığını bulur da bulduğunu anlayamaz. Bakar ama göremez. Görür ama unuttur, unutturulur. Çünkü tüm hayırlar O'nun katındadır. O dilerse oluruz, O, dilerse buluruz. Balık kimin kısmetiyse ona buldurur Hak Teâlâ.

Musa ve arkadaş nasiplerinde olanı almak için balığı kaybettikleri yere doğru geldikleri yolun izleri üzere geri döndüler.

Buluşacakları kişi Cenab-ı Hakk'ın kendi katından bir ilim öğrettiği ve rahmet verdiği kullarından bir kuldu. Oturduğu yerden yeşil otların bittiği bu kişi (Buhari, Enbiya 29.), Hak Teâlâ'nın lütuf ve ikramlarına nail olmuş bir kuldu. Zira Rabbimizin katındaki ilim ve hikmet hazineleri sonsuzdur ve dilediğine hesapsız verir, dileğinden de çeker alır. Kimin ilahi lütfu mahzar olacağı sadece O'nun tasarrufundadır. Bizim dünyevi kıstaslarımızla, ölçülerimizle bileceğimiz bir husus değildir. Hiz. Musa, Allah'ın katından bir ilim verdiği ancak ona verilmeyen bu ledünnî ilmi (Buhari, Tefsir 18.) kendisine öğretmesi için bu kula: "Senin öğrendiğin doğruya ulaştıran bilgiden bana da öğretmen için sana tabi olayım mı?" (Kehf, 18/66.) diye sordu. Böylece Hiz. Musa'nın öğrenmek için uzun yollar kat ettiği ilmin dersini almak için bu Allah kuluna tabi oldu.

Yüce Allah hikmeti dilediği kuluna verir ki kime hikmet verilmişse o çok büyük hayırlara mazhar olmuştur. (Bakara, 2/269.) Hikmet, Allah'ın bildirdiği kadarıyla eşyanın mahiyet ve haki-katine dair bilgidir. Bu bilgiyi elde eden hâkim, her işinde ve sözünde isabetli davranır. İlmiyle hali birbirine muvafık olur. Kim ilmi ile amil olursa Allah ona bilmediklerinin bilgisini de verir ki bu hikmettir. Hikmet verilen, hakkı söyler, hakkı görür, hakkı yaşar.

Hiz. Musa bu yolculuğa Rabbini emri ile çıktı. Çünkü dünya-

da kendisinden daha bilgili bir kimsenin olmadığını iddia etmişti. Hâlbuki her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen biri vardır. (Yusuf, 12/76.) İlmin gerçek sahibi tüm mevcudatı ilmiyle ihata eden Hak Teâlâ'dır. Hiz. Musa, Yüce Allah'ın kelamıyla müşerref kıldığı, ilahi vahyini bildirdiği ve nice büyük mucizeler bahsettiği büyük bir peygamberdi. Ancak onun da bildikleri Rabbinin bildirdiklerinden ibaretti. "Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara, 2/32.)

O dilediği kuluna nezdinden ilim öğretmeye kadir. O kul ki Allah'ın iki eliyle yarattığı ve ruh-i ilahisiyle desteklediği eşref-i mahlûkat değil midir? Her insan O'nun "Ben hikmeti dilediğime veririm." buyruğuyla hikmet bahşedeceği bir cevher değil midir? Öyleyse her Allah kuluna bu nazarla bakmak ge-

Yüce Allah hikmeti dilediği kuluna verir ki kime hikmet verilmişse o çok büyük hayırlara mazhar olmuştur.

rekmez mi? Bazen hazineler harabelerde bulunur. Mücevherin toza toprağa bulanması değerini kaybettirmez ki! Şairin dediği gibi: "Harabat ehlini hor görme zakir/Defineye malik viraneler var." Öyle değil midir, kapımıza gelen alelade bir dilenci gözüyle bakarsak ondaki Hak tecellisini göremeyiz. Ama kim olursa olsun Allah'ın kullarından bir kul olarak karşılayıp gönlümüzle ağırlarsak hikmet nazarıyla bakmışız demektir. Her geceyi Kadir, her geleni Hızır bilenler bulurlar hakikati.

Hiz. Musa Ulu'l-azm peygamberlerdendi. Zahir ilmüne sahipti ancak Rabbi ona ledün ilmini de öğretmeyi murat etti. O da sonsuz ilme sahip olan Rabbinin emriyle ilim yolculuğuna devam etti. İlim ummanına dalarak oradan pek çok hikmet incisi çıkardı. Görünenin ardındaki görünmeyeni tefekkür etmeyi, hayatın da ölümün de yalnızca O'nun yedinde olduğunu, her şeyi takdir edip Yaratan'ın O olduğunu, şer gibi görünen şeylerde hayır, hayır gibi görünen şeylerde şer olabileceğini öğrendik onun bu hikmet yolculuğunda. Hiz. Musa ile kılavuzu olan Allah kulunun kıssasında devşirecek daha ne manalar var! Sonsuz ummanında sonsuz manalar gizli olan Rabbimizden duamız hakikate erme: "Allah'ım hakkı hak olarak görüp ona uymayı, batılı batıl olarak görüp ondan sakınmayı nasip eyle ve bana eşyanın hakikatini göster!" ■

Söyleşi: Mahir KILINÇ

BESİM BERİSHA:

“Türkiye’de unutulmayacak anılar biriktirdik.”

Kosova’nın Prizren şehrinden kalkıp Türkiye’de okuma isteğiniz nasıl oluştu? Bizlere bu maceranızdan bahseder misiniz? Ayrıca Türkiye’ye geldiğinizde sizi en çok etkileyen neydi?

Biz Türkiye’yi çocukluk yıllarımızdan beri biliyorduk. Çünkü yaşadığımız topraklardaki göğe doğru uzanan minareler, akar-sular üzerine kurulmuş köprüler ve her bir köşeye yapılmış çeşmeler Türkiye’nin buraya doğru uzanmış elleriydi sanki. Buradaki varlığını hâlâ sürdürdüğünü en bariz şekilde gösteriyordu. Ayrıca benim yaşadığım şehirde Türk kardeşlerim daha yoğun yaşadığından onlarla aynı sokaklarda büyüdük, oyunlar oynadık. Dolayısıyla önce şehrimizdeki kültürel varlıkların, ardından komşumuz ve arkadaşımız olan Türk kardeşlerimizin sayesinde Türkiye’yi kendimi bildim bileli tanırım.

Lise döneminde, bizden önce Türkiye’ye giden çok arkadaşımız vardı. Oradaki şartları, misafirperverliği ve eğitim kalitesini Kosova’ya her gelişlerinde bizlere anlatırlardı. Biz de daha lisedeyken Türkiye’ye gitme hayalleri kuruyorduk. “Türkiye, gelişmeye hızla devam

eden bir ülke ve insanları bizim insanımızla aynı.” diyerek arkadaşlarımız, severek ve isteyerek Türkiye’ye gitmeyi hayal eden bizlerin gitme hevesini daha da artırıyorlardı.

Türkiye’ye ayak bastığımız andan ayrıldığımız ana kadar çok ama çok güzel ve unutulmayacak anılar biriktirdik. Derinden etkilendiğimiz şeyler yaşadık. Bizim alışık olmadığımız, öğretmen-öğrenci yakınlığı buna bir örnek. Bir hoca nasıl olur da bir öğrenci ile çay içer, aklımız almıyordu. Bu, herhâlde çocuklarıma da anlatacağım, etkilendiğim anlardan en başta gelenlerdendir.

Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla Türkiye’de dinî eğitimini tamamlayan pek çok kişiden birisiniz. Öncelikle TDV’nin Müslüman öğrencilere yönelik bu hizmetini nasıl buluyorsunuz ve ülkenizdeki insanlar tarafından bu nasıl karşılanıyor?

Evet, ben de Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla okuyan, iş sahibi olup da çeşitli kurumlarda hizmet vermekte olan pek çok kişiden biriyim. TDV’nin bu hizmeti olmasaydı belki ben de bu makamda olmazdım. Benim Prizren İslam Birliği Başkanı (Müftü) olarak seçilmemde en büyük etken, TDV burslusu ve Türkiye’de bir okuldan mezun olmamdır. Bu hizmet devam ettiği sürece ki -devam etmesini diliyor ve umuyoruz- Kosova’daki dinî hayatın emin ve güvenilir ellerde olacağını söyleyebilirim. Millet olarak Türkler ve biz Arnavutlar, aynı geçmişe sahip olduğumuz için aynı dinî yaşam tarzı ve mentalitesini de paylaşıyoruz. Böylelikle de TDV burslusu olup Türkiye’de okumak çok büyük bir avantaj. Bunun içindir

ki halkımızın ve cemaatimizin gözünde de bizler daha çok sevilip saygı görüyoruz. İnsanlar, bu hizmetin Kosova’nın her yerinde olmasını istiyor. Yani öğrenci alımının sadece bir yer ve şehirden değil Kosova’nın her yerinden mümkün olduğu kadar yapılmasını diliyorlar.

Türkiye’deki tahsil hayatınızdan sonra Prizren’de müezzinlik, imamlık yapmış ve şimdi de müftülük yapan biri olarak Kosova’daki dinî hizmetlerden ve Türkiye’deki hizmetlerden esinlenerek uygulamaya koyduğunuz faaliyetlerinizden söz eder misiniz?

Küçükler büyükleri örnek alır her zaman. Biz de Diyanet İşleri Başkanlığının yapmış olduğu ve yapmakta olduğu faaliyetleri takip ediyoruz. Tabii ki çoğunu hayata geçiremiyoruz fakat ona yakın bir faaliyet yapmaya gayret ediyoruz. Bize devlet desteği verilmediği için çoğu etkinliği gerçekleştiriyoruz. Ama her zaman “az hizmet ama devamlı hizmet” mantığıyla çalışmaya gayret ediyoruz.

Türkiye’de TDV’de görmüş olduğum güzel hizmetlerden biri, ihtiyaç sahiplerinin kapılarını açıp evden eve erzak yardımı yapılması. Biz de yıllarca Türkiye’de şahit olduğumuz bu hizmeti gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Önemli gün ve gecelerde ise merkez camimizde, Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça olmak üzere mevlit ve ilahilerle cemaatimize hitap ediyoruz.

Bir diğer güzel faaliyet de meydan ve çarşılarında, halka açık yerlerde, çocuklarımıza dinî ve millî bayramlarımızda hediye takdim etmemiz. Yani sadece

camide değil, cami dışında da faaliyetlerimizi yoğunlaştırmaya gayret ediyoruz.

Kosova’daki dinî hayattan ve Müslümanlardan bahseder misiniz?

Türkiye her açıdan sadece Kosova’dan değil dünyanın her Müslüman ülkesinden çok daha ileri seviyede. Biz herhangi bir mesele hakkında bilgi verdiğimizde Türkiye’deki insanları örnek gösteriyoruz.

Kosova’da ise eski rejimlerin kalıntıları ve daha temizlenememiş düşünceleri mevcuttur. Halkımızın yüzde 96’sı Müslümandır fakat günlük dinî yaşamda bazı aksaklıklar gözükmektedir. Kosova genelinde 800 civarı cami var, bunların 90’ı Prizren’de ama buradaki yabancı medya ve ülke etkisi çok fazla. Savaş sonrası büyüyen Avrupa ve Amerika sevgisi, Türkiye ve Müslüman ülkelerini geride bırakıyor gibi. Türkiye devlet olarak son zamanlarda kendini göstermeye çalışıyor olsa da diğer taraf daha ağır basıyor maalesef. Bizim gayretimiz de bu rüzgârı ters yöne çevirmek. Halkımız Türkiye’yi çok ama çok seviyor.

Savaş öncesi ve sonrası dinî hayatı düşündüğümüzde Prizren ve Kosova’da dinî hayata yönelik ne gibi değişiklikler oldu?

Savaş dönemi Kosova genelinde 218 cami yakıldı ve tahrip edildi. Bunların bazıları Osmanlı Dönemi’nden kalma eserlerdi. Sırp rejimi tarafından kendi dilimizde dinî kitaplara izin verilmiyordu. Onlar da biliyorlardı ki Müslümanların güçlü duruma gelmeleri işlerini çok daha zor duruma getirecekti. Müslüman-

ların okumaları mümkün olduğu kadar engelleniyordu. Cami ve medrese gibi inşaatlara izin verilmiyordu. Osmanlı mirası bu topraklarda dinî hayat genelde gizli yaşıyordu. Oruç tutan kişi hiç kimseye oruç tuttuğunu söylemiyordu. Mevlit gibi dinî merasimler, az sayıda katılımı yapılmıyordu. Şimdi bütün bunlar açık ve korkusuz bir şekilde yapılıyor fakat insanların günlük dinî pratiklerinde bazı eksiklikler görmekteyiz. Camilerimiz cuma için dopdolu, aynı zamanda sokak ve caddelerimiz de dolu. Ancak insanların düşüncelerini söyleme özgürlüğünün din hakkındaki söylemlere de sirayet etmesinin, din hakkında yanlış görüşlerin ve algıların oluşmasına neden olduğu görülüyor. ■

ÖZ GEÇMİŞ

Besim (Adil-Selime) Berisha 12 Kasım 1985’te Kosova’nın Prizren şehrinde doğdu. İlk ve ortaokulu Prizren’deki Abdül Fraşiri Okulunda okudu. Lise öğrenimini Prizren’deki Priştine Alauddin Medresesinde tamamlayıp ardından TDV’nin imkânlarıyla Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 2009 yılında bitirdi. Lisans eğitiminin ardından U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Bilim Dalında yüksek lisans yaptı. Türkiye’deki tahsil hayatını bitirir bitirmez 2012 yılında müezzin olarak başlayan Besim Berisha, 2014 yılında imamlığa geçti ve akabinde 2016 yılında Prizren Müftüsü seçildi. Hâlihazırda müftülük vazifesini yürüten Besim Berisha, aynı zamanda Alauddin Medresesinde Türk Dili öğretmenliği de yapmaktadır.

YENİ NESİL BÜYÜCÜLÜK VE BOZULAN GERÇEKLİK ALGIMIZ

| Halil İbrahim ZENGİN

Tarih boyunca Allah (c.c.), insanoğlunun sürekli bozulan gerçeklik algısını düzeltmek için peygamberler göndermiştir. İlk yaşadığımız gerçeklik algısı bizi cennetten uzaklaştırmıştır. Şeytan, yalan söyleyerek olmayan bir durumu varmış gibi göstererek aslında gerçek bu diyerek Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın gerçeklik algılarını bozmuş, gerçeği görmelerine engel olmuş ve cennetten çıkarılmalarına sebebiyet vermiştir.

Bir diğer örnek, Firavun'dur. Firavun ilah olduğunu iddia etti. Etrafına topladığı büyücüler ve onların yaptığı büyülerle insanların gerçeklik algısını bozarak kendisine inanmalarını ve itaat etmelerini sağladı. Büyü ile yaptığı şey şeytanın Hz. Âdem'e (a.s.) yaptığı gibi gerçeği saptırmak, olmayan şeyleri varmış gibi göstermekti. Sadece yöntem (büyü ve büyücülük) farklılaşmıştı. İnsanların gerçeklik algısı bozuldu ve sapkınlığa düştüler. Allah (c.c.) gerçeği göstermek ve insanoğlunun

bozulan algısını düzeltmek için Hz. Musa'yı (a.s.) peygamber olarak gönderdi. Hz. Musa'ya (a.s.) bahşedilen mucizeler sayesinde Firavun'un büyücülerinin büyüleri yok oldu ve insanların, hatta büyücülerin bile gerçeklik algıları yeniden düzeldi. Nihayet, kız çocuklarını kendi elleriyle diri diri toprağa gömerek öldüren babaların bozulmuş olan gerçeklik algılarını düzeltmek ve kendisinden sonra kıyamete kadar gelecek bütün insanların da bilinçlerini korumak için Allah Azze ve

Celle, Efendimiz Muhammed Mustafa'yı (s.a.s.) bizlere gönderdi. Bununla birlikte gerçekliğe yapılan saldırılar, bir çeşit hak-batıl mücadelesi şeklinde kıyamete kadar sürecektir.

Gerçeküstü gerçekliğin keşfi

İnsanoğlu yaklaşık iki yüzyıl önce, 1800'lü yılların başında, makineler yardımı ile görülebilir gerçekliği belirli levhalar üzerine kaydetmeye başladı. O zamana kadar insan için gerçek görüntü denilen şey, yaratılışının kendisine bahsettiği gözleriyle ancak içerisinde bulunduğu ortamda görebildiği şeylerdi. Fakat 1878 yılında, insanlar tarafından merak konusu olan ve çok tartışılan "Bir at dört nala koşarken dört ayağı birden aynı anda yerden kesilir mi?" sorusunun cevabı için Eadweard Muybridge adlı bir fotoğrafçı birçok fotoğraf makinesinden oluşan bir dize kurdu ve atın dört ayağının aynı anda havalanabildiğinin de görüldüğü bir dizi fotoğraf elde etti. Böylece insanın yaratılışından gelen özellikleriyle görüp algılayamadığı bir olay, araçlar kullanılarak kaydedilmiş yani tarihte ilk kez daha önce hiçbir insanın net bir şekilde görüp algılayamadığı bir görüntü görülüp algılanabilir olmuştur. Bu, insanoğlunun "gerçeküstü gerçeklik" boyutuna attığı ilk adım olacaktır. Bundan sonra gelişen teknolojiyle birlikte daha önce hiçbir insanın görmesinin ve belki de hayal etmesinin mümkün olmadığı bir gerçeklik boyutu günümüz insanının rutini hâline gelmeye başladı.

Bizim "gerçek" dediğimiz, insanoğlunun yaratılmış olduğu hâliyle, herhangi bir araç kullanmadan görüp algıladığı dünyayı ifade eder. "Gerçeküstü gerçek-

lik" ise ifade edilmeye çalışıldığı üzere insanoğlunun çeşitli araçlarla deneyimleyip görebileceği ve algılayabileceği bir boyuttur. Gerçeküstü gerçeklik ekranlardan görülebilen gerçekliktir. Örneğin, daha önce hiçbir insan ateşlendikten sonra namludan çıkan bir mermiyi çıplak gözle görme imkânına sahip olmamıştır. Bir sinek kuşunun kanat çırpışını görmemiş, bir sineğin gözlerine şimdi bakabildiğimiz yakınlıkta hiç bakmamıştır.

Uzun saatler, günler boyunca sürekli başkalarının hayatını gözlemleyen bireyler kendi benliklerine odaklanamamakta ve kendi eylemleriyle kendi kimliklerini inşa edememektedirler.

Çeşitli araçlar vasıtasıyla görebildiği bu dünya, insan için hiç alışık olmadığı bir dünyanın kapılarını aralamıştır. Daha önce deneyimlediklerine göre bütün bunlar hem ilgi çekici hem heyecan verici hem de büyüleyiciydi. Böylece görebilmenin sınırlarını ekranları izleyerek aşan insanın, ekranlarla olan bağı her geçen gün artmış, ekranların içine doğan yeni neslin ekranların olmadığı bir dünyayı hayal etmesi neredeyse imkânsız hâle gelmiştir.

"Mış gibi" gerçeklik boyutu

Gerçeküstü gerçekliğin görüntülenmesi ve izlenmesi aşamalarında kullanılan aynı araçlarla; üretilebilir, kurgulanabilir, yönlendirilip yönetilebilir, manipüle edilebilir bir başka sahte gerçeklik boyutu daha insanların önüne konuldu; "mış gibi gerçeklik!" Bu öyle bir dünya ki gerçek ve gerçeküstü gerçeklik bu dünyanın yanında deveye kulak kalır. Öyle ki ekranlardan izlenenlerin hangisinin sahte hangisinin gerçek olduğu bile ayırt edilemez hâle gelmiştir. İnsanoğlu bu ölçekte bir aldatmaca, sahtelik, yalan ve büyücülükle daha önce karşılaşmış mıdır bilinmez. Ekranlardan izlenen neredeyse her şey üretilmiş, kurgulanmış, "mış gibi gerçeklik" boyutu kazandırılarak servis edilir. "Gerçeküstü gerçeklik" ile "mış gibi gerçeklik" artık birbirinden ayırtamamaktadır. Haberler, belgeseller, bilimsel verilerin görselleşmesi, spor, magazin, kadın programları, dizi, film, oyun sektörü, sosyal medya ve ekranla ilişkisi olan daha pek çok şey aslında üretilmiş sahteliğin alanında ortaya çıkmaktadır. Bu sahte gerçeklik boyutu insanları öyle büyülemiştir ki artık ekranlar yeterli olmamakta, "sanal gerçeklik", "artırılmış gerçeklik", "karma gerçeklik" gibi görüntü boyutları, çeşitli gözlükler devreye sokulmaktadır. Hatta imkân bulursa sahte gerçeklikler bir bütün olarak insan beyninde yaşatılmaya çalışılacaktır.

Sosyal medya akışlarında yaşanan duygu yoğunluğu ve bunlara gösterilen duygusal tepkiler, aynı zamanda anlık duygusal tatminler yaşanmasına da sebep olmaktadır. Bu tatmin alanında bitmeyen

olaylara verilmesi gereken duygusal tepkiler bireyleri yormakta, bu tepkiler bireyler tarafından eylem olarak görülmemekte ve bireyleri yapılması gereken gerçek eylemlerden uzaklaştırmaktadır. Aslında şu bir gerçektir ki bireyin yaşadığı bunca duygusal etkiye gerçek tepkiler verecek ne vakti ne de enerjisi vardır. Bireyler her şeyle ilgilenmekte, sanki büyümüş gibi her şeye büyük bir ilgiyle bakmaya devam etmektedir. Bunun sonucunda zihinsel ve duygusal olarak yorgun düşmekte ve eylem bilincini kaybetmektedir. Sanal dünya ve ekranlar eylemleri de sanallaştırmakta; görüntülerin, seslerin ve videoların paylaşımı “eylem” olarak adlandırılmakta ve algılanmaktadır. Aslında izlemek zaten edilgen ve pasif bir eylemdir. Dakikalar ve saatler boyunca ekranla girilen ilişkide birey fiziki olarak pasif ve hareketsizdir. Bu hareketsizlik alışkanlık hâline gelmekte, gerçek eylemlerde bulunma konusunda bireyi zayıflatmaktadır.

Gerçeküstü gerçeklik bile olsa, kaydedilmiş her görüntünün izlenme süresi gerçek zamanın kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda oyun, dizi, sinema, eğlence programları, haberler, belgesel gibi programların izlenme süreleri, gerçek hayatı tüketmektedir. Yani harcanıp giden zaman gerçek zamandır. Ekranlar ve onları izleme yoluyla yaşanan gerçek zaman kaybı, bireyin kendi gerçekliğinde yapması gereken eylemleri yapmasına engel olmaktır; örneğin kendi gerçekliğine, ailesine, çocuklarına, yakınlarına ve etrafına ayırması gereken ilgi ve alakayı azaltmaktadır.

Modern zaman büyücüleri

Uzun saatler, günler boyunca sürekli başkalarının hayatını gözlemleyen bireyler kendi benliklerine odaklanamamakta ve kendi eylemleriyle kendi kimliklerini inşa edememektedirler. Neredeyse bütün bilgi ve tecrübesini ekranlardan edinen bir birey ne kadar gerçektir? İzleyerek öğrendiği hayat, planlanmış ve kurgulanmış olarak kendisine sunulmakta, ekranlardaki hayat kendisine özendirmektedir. Benlik inşasında dinî, ailevi, kültürel etkileri kaybeden birey, popüler kültürün ekranlardan kendisine yavaş yavaş sunduğu benliğe dönüşmektedir. Genç nesille yaşanan kuşak çatışması, bir açıdan da ekranların inşa ettiği benlikle yaşanan çatışmadır. Aileler çocuklarıyla iletişim kuramıyorsa, kendi çocuklarıyla ortak bir dil geliştiremiyorsa artık bunun birinci sebebi çocukların maruz kaldığı gerçeklik kaybıdır.

Peki, çağlar boyunca Allah'ın peygamberleri aracılığı ile gönderdiği İslam bizi hangi gerçekliğe davet ediyordu? Bu zamanda bu sorunun cevabı daha anlamlı hâle gelmiş oluyor. Müslümanın gerçeklik algısı nedir, ne olmalıdır? Aslında bu gayet açıktır çünkü 1400 yıl önce açıklanmıştır: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resullerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna iman etmektir. Müslümanlar için gerçeklik budur. Bu gerçekliğin davetine uymalı, buna aykırı olandan sabırla, vakarla, şuurla kaçınmalıyız. Asıl mesele, inançlarımızın zayıflaması ve dünya ile kurduğumuz ilişkinin batılın dünyayla kurduğu ilişkiye benzemesidir. Oysa dünya ve dünya hayatı ile olan

ilişkimizi belirlemesi bakımından sadece Allah'a ve Resulüne itaat etmeliyiz. Hz. İsa (a.s.) ile Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) arası yaklaşık altı yüz yıldır. Gerçeklik algısını düzeltmesi için gönderilen son peygamber, Efendimizden (s.a.s.) bu yana ise yaklaşık bin beş yüz yıl geçti. Ahir zaman peygamberi olan Efendimizin (s.a.s.) yaklaştığını söylediği ve Müslümanları uyardığı ahir zamanı ve fitnelerini çok uzakta aramamalıyız. Ahir zaman fitnelerinin neler olabileceği hakkında düşünmeli, gerçeklik algımızı bozan, bizi yapmamız gerekenlerden alıkoyan, vaktimizi boşa geçirmemize sebep olan, bizi Allah'a ve ahiret gününe değil sanal bir gerçekliğe yönlendiren her şeyi bu bağlamda yeniden değerlendirmeliyiz. Zaten kendisiyle imtihan edildiğimiz, bizlere oyun ve eğlence olduğu bildirilen bir gerçekliğin içerisinde yaşıyoruz. Ekranla üretilen “gerçeküstü gerçeklik” ve “mış gibi gerçeklik” bizi hakikatten fersah fersah uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramıyor. Fırvun'un büyücülerinin toplumun gerçeklik algısını bozması bugün kendini tekrar etmektedir. Ekranlar büyüleyerek gerçeklik algımızı bozmakta, insanı hakikatten, gerçek gündeminden uzaklaştırmaktadır. Platon'un mağara alegorisinde olduğu gibi kendimizi kendi irademizle zincirlemeye, yönümüzü ekranlara dönmeye, oradan yansıyan sahte gerçeklik algısına kapılmaya bir son vermeliyiz. Rabbimizin ipine sımsıkı sarılmalı, Resulüllahın (s.a.s.) bize öğrettiği ve gösterdiği gibi yaşayarak ahiretimize hazırlanmalıyız. Rabbimiz hepimize iman uyanıklığı nasip etsin.■

VARLIKLAR KURDUĞUMUZ İLİŞKİ

| Mehmet KAHRAMAN

Yaşadığımız modern zaman varlıkla ilişkimi-zi neredeyse sıfırladı. Bugün zihnimiz daha çok şeyle meşgul olduğu hâlde varlıkla temasımız en az seviyeye indi. Bunun pek çok nedeni olabilir ama en bariz görüneni şehirleşme ve internettir desek yanlış olmaz. Günümüz insanı giderek yalnızlaşıyor ve kendi kabuğuna çekiliyor. Bu çekilmenin bilinçli bir tercih olduğunu düşünüyorum çünkü başkala-

rına tahammülümüz kalmadı. Artık ilişkiler yorucu ve yıpratıcı hâle geldi. Birbirimizi anlamak ve tamamlamaktan ziyade kendi benliklerimizi doyurmanın peşine düştük. Açıkçası koşullar, teknolojik gelişmeler, bireyselliğin öne çıkarılması, sürekli haklardan bahsedilmesi, bencilce davranışların özgüven addedilmesi geri çekilmenin nedenleri arasında sayılabilir. Oysa hep söyleriz insan sosyal bir varlık... Yalnızlık Allah'a mahsustur

diye... Evet, insanın insana ihtiyacı var, daha önemlisi insanın ötekine, yani varlığa ihtiyacı var.

Köy ile şehir hayatını ayırmak gerekiyor burada. Belki köylerimiz de eksi köyler değil ama hayat şartlarının zorluğu, tarım ve hayvancılık onların varlıkla ilişkilerini nispeten diri tutuyor. Bu nedenle köylü insanın şehirli insan gibi genel olarak bunalım, depresyon, varoluşsal sorunları olmaz. Kavramsal olarak

bilmeyeceği için değil kastımız, çünkü bunalacak, depresyona girecek zamanı yoktur köylünün. Çalışmak ve üretmek zorundadır. Köyde üretmezsen tüketemezsin, sana her ay düzenli maaş verilmez. Çalışırsan varolursun ancak. Köyde iş hiç bitmez. Kışın bile hayvanlarla ilgilenmen gerekir; odun kırar, temizlik yaparsın; olmadı akrabaya misafirlğe gidersin. Kısacası teknoloji çoğu işi kolaylaştırırsa bile varlıkla temasın kesilmez orada.

Şehir hayatı öyle mi? En ağır işte dahi çalışsan standart bir hayatın vardır, onun dışına çıkamazsın. Aynı yoldan gider gelir, aynı insanlarla karşılaşırsın. Sürekli bir koşturmacanın içinde olduğun hâlde hiçbirini seni tatmin etmez, rahat bir nefes alamazsın. Zihninin daima bir şeylerle meşguldür. Akşam olduğunda müthiş bir yorgunluk çöker üstüne, eşinle, çocuğunla iki çift laf etmek için enerjin kalmaz. Telefon/bilgisayar/televizyon ve çatal kaşık haricinde bir nesne/varlık ile temasın yok denecek kadar azdır. Mutsuzluk, huzursuzluk hayatının kaçınılmaz bir yansıması olarak karşına çıkar.

Biz sosyal bir varlığız, sosyal olmak zorundayız. Kendimizi ancak başkasında bulabiliriz. Ötekiyle kurduğumuz ilişki bizi besler, büyütür, olgunlaştırır. İnsanın kendisi olabilmesi için ötekine ihtiyacı vardır. “Her şey zıddıyla kaimdir” sözü boşuna değil. Yerini bilmek için bile başka varlığa gereksinim duyar insan. Sosyal olmak, ötekiyle ilişki kurmak elbette kolay değil; yorulursun, aldatılırsın, örselelirsin, yaralanırsın, inancını kaybedersin belki ama hepsi insan olmanın getirdiği zorluklardır.

Hayat bir yolculuksa insan bu yolculukta kendine doğru gider. Yolda gördükleriyle, yaşadıklarıyla olgunlaşır, kendisi olmayı öğrenir. Varlık sayesinde kendini tanır, imkânını, gücünü, zayıf yönlerini keşfeder. İnsanın her anı ayrı bir keşif sürecidir. Rainer Maria Rilke’nin Floransa Günlüğü’nde yazdığı gibi: “Herkes, pek çok kişiden kalkarak kendisine doğru büyür.” Başkalarıyla ilişkilerimiz ölçüsünde kemale doğru yol alırız. Bu sadece deneyim, tecrübe için değil ruhsal doyum için de bir gerekliliktir. Acılar paylaşıldıkça azalır, sevinçler paylaşıldıkça çoğalır atasözü insanın insana gereksinimini anlatmaz mı?

“Yalnızlık Allah’a mahsustur.” sözü yüceliğe vurgu yaparken ayrıca ondan başkasının yalnız olamayacağını da dile getirir. İnsan yalnız olmak için yaratılmamıştır. O her hâliyle başkasına muhtaçtır. Bebekliğinden ölümüne kadar içtimai olmak zorundadır. Bedensel ihtiyaçlarını karşılamasından öte ruhen bile ötekine ihtiyacı vardır. Sohbet etmek, sarılmak, öpmek manen bizi rahatlatan etkilerdir.

Yalnızlığın yıpratıcı bir etkisi vardır. İnsan sevmek, sevilme, sayılmak, kabul edilmek ister; bunun için de başkaları gerekir.

şimlerdir. Cemaatle kılınan namaz, zekât, kurban gibi pek çok ibadetin sosyalleşmeyi gerektirdiği düşünüldüğünde kendi mutluluğumuzu değil toplumsal mutluluğu hedeflemek doğru olacaktır. Hepimiz hayatımızda şunu gözlemlemiştir: Birlikte yenen yemek bir başına yenen yemekten daha lezzetlidir. Bu yüzden cemaatle kılınan namaz yirmi yedi kat sevaptır. Bir arkadaşınızı mutlu ettiğinizde siz ondan daha çok mutlu olursunuz. Buna eskiler diğerkâmlık derler. Başkasını kendine tercih etmek. Günümüzün benmerkezci anlayışında saflık gibi görünen bu söz aslında hayatımızın anahtarıdır. Çünkü bereket varlıkla kurulan ilişkide ortaya çıkar.

Yalnızlığın yıpratıcı bir etkisi vardır. İnsan sevmek, sevilme, sayılmak, kabul edilmek ister; bunun için de başkaları gerekir. Uzun süre yalnız yaşayanlarda ciddi psikolojik sıkıntılar gözlemlenir. Bu yüzden ki hücre cezaları en ağır cezalardan biridir. Alman yazar Wolfgang Borchert’in “Karahindiba” adlı bir öyküsü var. Kahraman, İkinci Dünya Savaşı sırasında “Bir hiç uğruna arkadaşlarım öldü, bir hiç uğruna.” cümlesi nedeniyle tutuklanır ve hücreye konulur. Öyküde savaşa ve insanlığa dair derin okumalar yapmak mümkündür. En hafif tabirle insan olmanın koşullarından uzaktır. Yalnızlık hiçlikle eş değerdir. Karakter günlük temiz hava almak için dışarı çıktıkları sırada sarı bir çiçek görür. O sarı çiçek karakterin hayatını değiştirir. Koşullar değişmese bile artık bir varlıkla iletişim kurmuştur. Ona sahip olmak için her şeyi feda etmeye hazırdır. Fakat çiçeği koparıp hücreğine götürmesi kolay

değildir. Hiçbir şeye izin verilmez. Gözler mahkûmların üzerindedir. Onun için plan yapar ve uzun uğraşlardan sonra çiçeği kopararak hücreğine götürür. Sarı renkli karahindiba bir sevgili gibi umut olmuştur. Esaretini, yalnızlığını çiçek sayesinde hafifletmiştir karakter. “Aylar süren yalnızlık ve sevgisizliğin ardından hücrede bir sevgilinin olması inanılır bir şey değildir.” Kendini onu yaşatmaya verir fakat esas yaşattığı kendisidir. Çiçekle hayata tutunur. Karakter, kendinden ayrı bir varlık olan çiçek sayesinde kendi varlığını bulur. Borchert “Ona sahip olabilmek için ‘Günlük ekmek istihkakını ver deseler.’ verirdim. Bu da az fedakârlık değildi doğrusu. Hücremde canlı yaşayan bir şey bulunsun istiyordum. İçimdeki özlem zamanla öylesine büyüyüp güçlendi ki avludaki çiçek, o mahcup küçük hindiba çok geçmeden gözümde bir insan, gizli bir sevgili mertebesine yükseldi. Bundan böyle yukarıda, dört duvar arasındaki hücremde onsuz yaşayamaz duruma gelmiştim.” der.

Varlıklar hayatımızdaki küçük boşlukları doldururlar. Mesela evcil hayvan beslemek veya çiçek bakmak kendi boşluklarımızı doldurmak içindir. Kimi zaman yalnızlıktan kurtulmak için kimi zaman da stresi azaltmak için varlıklar bizim kurtarıcımız olur. İnsan ilgisini yöneltmek ister. Bazen kafasını dağıtmak, ruhunu dinlendirmek için açığı kendinden uzaklaşmak için başka şeylere yönelmek ister. Bahsettiğimiz öyküde olduğu gibi bir değer atfederiz ona. Sadece canlı varlıklar değil cansız varlıklar da buna dâhildir. Sahiplendiğimiz her şey varlığın

bir yansıması olur. Hediye edilmiş bir kalem, büyüklerden kalmış bir hatıra, duvara astığımız tablolar veya koleksiyonlarımız bizim hayata karşı dayanaklarımızdır. Onlarla bir süreliğine de olsa varoluşumuzu tatmin ederiz. Nurettin Topçu “Var Olmak” adlı kitabında bu hususu, insan ve eşya ilişkisini, çok güzel ortaya koyar. “Eşyaya yönelişlerimiz, bizi dar benliğimizden çıkarıp başkalarına teslim edicidir; bizi genişletici ve hayırkâr yapıcıdır. Bu sebepten bu tarzda düşünme, insan denen ve fert olduğu hâlde bütünle birleşen bu tezatlı varlığı ahlaklı yapmaktadır.” (Nurettin Topçu, Var Olmak, s. 21.)

Burada önemli bir noktaya temas etmek gerekiyor. Varlıkla nasıl bir ilişki kuracağız? Varlığa sahip olmakla onunla ilişki kurmak aynı şey midir? Elbette ki hayır! Hepimiz eşya ile temas hâlindeyiz, bu kaçınılmaz. Belki çağın getirdiği bir şey olarak daha az temas ediyoruz ama yine işte, evde mecburen eşyaları kullanıyoruz. Oysa bir şeyin zorunlu bir nesne olması ayrıdır, varlık olması ayrı; eşyayı varlık mertebesine çıkaran ise merhamettir. Merhamet Rahman’a yöneliştir; onda acıma, lütuf ve adalet bulunmaktadır. Sevgi bu anlayıştan neşet eder. Merhamet etmeyen sevemez. Hadis-i şerifte buyurulduğu gibi: “Sevmeyen de gerçek anlamda iman etmiş olmaz.” Eşyayı varlık yapan şey işte bu merhamettir; yani ontolojik ilişki. İlişkide zorunluluk değil yöneliş vardır. Bu yöneliş kaşık tutmaktan kürek tutmaya kadar genişletici, rahatlatıcı, huzur verici bir etki yapar. Çünkü bütünle birleştirmizi, kendimizden çıktığımızı, yüreğimizin ferahladığını hisse-

deriz. Ağaca, doğaya, hayvana, koleksiyonlarınıza değin her şey hayatın hafifletici unsuru olur. Bu temas sayesinde âlemler bütünleşerek kâinatın ahengine ortak oluruz. Ve böylece benlik yükünden azat olarak varlığın doyumunu yaşarız.

Merhametin olmadığı yerde hiçbir şeyden bahsedemeyiz. Bütün ilişkilerde ölçü merhamet ilelidir. Topçu merhameti “Allah’la ansızın vaki olan buluşma hâli” olarak tanımlar. Gerek insanla gerek eşya ile olan münasebetimiz merhamet temelli olursa Rahmet nazarı kazanır. Burada merhameti acıma anlamından çıkararak ölçülülük, yerindelik, yumuşaklık, adalet gibi asli kavramları da içine alarak kullanıyorum. Böyle davrandığımızda nesneler hayatımıza şahit olan varlıklar hâline gelecektir. Bu anlayışı kuşanan insan çevreyi kirletmez, ağaçlara zarar vermez, insanlara kötü davranmaz, eşyayı hor kullanmaz, israfa kaçmaz... Çünkü merhamet Rahman’la buluşma hâlidir.

Bugünün modern hayatında varlıkla temasımız yok denecek kadar azdır. Oysa düşünüldüğünde kendimiz olabilmek için onlara ihtiyacımız var. Çünkü onlar sayesinde duygularımızı iletir, kendimizi tanırız. Artık teknolojik aletler hayatımızı doldurmuş durumda, bundan kaçış yok. Ama hangi eşyayı, aleti kullanırsak kullanalım ölçü şu olmalı: Merhamet rikkati. Kâinata incitmeyelim. Unutmayalım ki “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.” Canlı veya cansız fark etmez, varlığa merhamet ile dokunan ruh genişler, huzuru yakalar ve hakikati bularak, tadararak var olabilir. ■

SINIRLI SUÇA EBEDÎ CEZA ADİL Mİ?

Kafama takılan soru şu: Dünyada sınırlı bir hayat süren bir kâfir, müşrik, münafık, ateist neden öte dünyada ebedî cezaya çarptırılır? Bu ceza, işlenen suçun miktarı ve süresi açısından dengeli gözüküyor, zihinlerde Allah'ın adaleti konusunda şüpheler oluşturuyor.

Konuyu sadece işlenen suçun süresi ve miktarı noktasından ele alırsak zihinlerde adaletsiz bir görüntü oluşması normal.

Başka türlü nasıl anlaşılır ki?

Burada öncelikle adaletin ne olduğunun kavranması önemli. Adalet bir şeyi yerli yerine koymak, layık olduğu değeri vermek, hak ettiği karşılığı takdir etmek. Bir tabibe mühendis, mühendise tabip muamelesi yapmak adalet olmayacağı gibi sorumluluğu çok olanla az olana aynı ücreti takdir etmek de adalet olmaz. İnsan olma noktasından baktığımızda hepisi insandır ve eşit davranılması gerekir. Ama özellikleri, yeterlilikleri ve sorumlulukları açısından baktığımızda aralarında ciddi farklar var. Genellikle adalet bakımından haksızlık id-

diasında bulunanlar benzerliklerden yola çıkarlar veya görüntüye bakarlar. Söz gelimi “Her çalışan, insandır ve eşit ücret almalıdır.” derler. Ücret takdir edilirken adalet gereği bütün bu farklılıklar dikkate alınır.

Bu anlattıklarınızın suçla alakasını kuramadım.

Şimdi kuralım. Suçun benzerliği, miktarı ve işlenme süresi açısından bakıldığında verilen cezaların adaletsiz olduğu iddia edilebilir. Nitekim suçlular hep bu noktadan bakarlar. Hâlbuki suçun etki alanı ve niteliği açısından bakıldığında farklı bir değerlendirme ortaya çıkar. Bir örtüyü yırtmakla bir bayrağı yırtmak yırtılan şeyin cinsinin, eylem ve sürenin benzer olması, benzer bir ceza takdir edilmesini gerektirebilir mi? Bayrağı yırtanla herhangi bir örtüyü yırtan aynı kefeye konulabilir mi?

Tabii ki değil. Bayrak kutsal. Devletin varlığının ve bağımsızlığının sembolü.

Demek ki eylem, konu ve süre aynı olsa bile nitelik ve etki boyutu düşünüldüğünde aralarında ciddi farklılık olduğu açık.

Bayrağı yırtan “Bir bez parçası yırttım ne olacak canım.” diye savunma yapamaz. Yapsa bile saçma görülür. Benzer şekilde katilin bir dakikalık hatta saniyelik süre içinde işlediği cinayet süreye göre değerlendirilemez.

Kâfirin, müşrikin, ateistin ve deistin işlediği suça gelirsek.

Kâfir Allah'ı ve kutsal değerleri inkâr eden, müşrik ise Allah'a ortak koşan. Ateist ile deist bunların günümüzdeki benzeri. Ateist Allah'ı yok saymaya, deist ise Allah'a sınır koymaya kalkışan. Bir insanın kendisini yaratana yok saymaya, ortak koşmaya veya sınır koymaya kalkışması aynı oranda isyandır.

Yüce Allah'ın inkârcı kullarına muamelesi de böyle mi?

Aynı olmasa da benzer. Zaten anlaşılсын diye bunları örnek veriyorum. Kâfir ve ateist Allah'ı ve koyduğu hükümleri inkâr ederken müşrik ve deistler Allah'ın tasarruf yetkisine sınırlama koymaya kalkışıyorlar. Yüce Allah da kendisine bu şekilde başkaldıran kullarına rahmeti gereği bir ömürlük süre tanıyor. O süre içinde bu anlayış ve tavırlarını ısrarla ve inatla

sürdürürlerse adaleti gereği cezayı verir. Adalet aynı zamanda hikmeti gözetmek olduğundan adaleti uygulamamak bütün bir sistemi anlamsız hâle getirir. İmam Matürîdî zamanında bir inkârcı “Tanrı rahmet ve şefkat sahibi. Neden ebedî ceza veriyor?” diye soruyor. Onun cevabı çok anlamlı: “Evet, Yüce Allah dediğin gibi rahmet ve şefkat sahibi ama boş ve anlamsız iş yapan biri de değil.” Öyleyse inkârcılara takdir edilen ceza ilme, hikmete ve hukuka uygun. Ceza verilmemesi, bütün bunları anlamsız hâle getirir.

Yalnız cezanın ebedî olması biraz fazla değil mi?

Dakikalık hatta saniyelik bir süre içinde işlenen bir cinayete mahkemenin müebbet hapis cezası vermesi adaletsiz değilse bu da değil. Yargıç suçu değerlendirirken cinayetin niteliği ve etki boyutunu göz önünde bulundurur. Katilin suçu bilerek ve tasarlayarak işlemesi, kişinin hayatını bitirmesi, yakınlarını ondan mahrum etmesi, ölümlüyle birçok insanı mağdur etmesi ceza takdirinde belirleyici. Görünüşte ölen bir adam ama eşi, çocukları, yakınları veya dostları düşünüldüğünde birçok insan var zarar gören. Bütün bu hususlar, hatta daha fazlası düşünüldüğünde katile verilen ceza beklentileri karşılamaz. Düşünün bir kere, inkârcılar bir ömür boyu isyan etmişler ve hiç pişmanlık duymamışlar. Dün-

yada ebedî kalmaları söz konusu olsaydı aynı şekilde davranacaklardı. İşte ebedî ceza onların tam da bu ısrarcı ve inatçı tavırlarına karşılık. Ancak onların akılları, cehennemi gördüklerinde başlarına gelecek. “Ah, keşke dünyaya geri döndürülsek de Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve müminlerden olsak.” (Enam, 6/27.) diyecekler. Onların ne kadar samimi olduğunu sınırsız ilmiyle bilen Yüce Allah “Eğer çevrilselerdi elbette kendilerine yasaklanan şeylere yine döneceklerdi. Şüphesiz onlar yalancılardır.” (Enam, 6/28.) diyecek. Bunun örneği Firavun ve yandaşları. Başlarına bela geldiğinde yalvar yakar Hz. Musa'dan yardım istemişler. Onun Allah'a duası ile kurtulduklarında eski inkârcılıklarına geri dönmüşler. (Araf, 7/134-135.)

İyi de bu adamlar böyle bir cezayla karşılaşacaklarını biliyorlar mı?

Peygamberler gönderilmesi ve kitaplar indirilmesi bunun için. Yüce Allah bu şekilde haber verdi. Dolayısıyla hepsi her şeyi biliyor. Öte yandan bilme imkânı olmayanlar için ceza vermeyeceğini de deklare etti: “Kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe memleketleri helak edici değildir.” (Kasas, 28/59.) Öte dünyada cehennemi hak edenlere şöyle sorulacak: “(O gün Allah şöyle diyecektir:) ‘Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size

ayetlerimi anlatan ve bu gününüzün gelip çatacağı hakkında sizi uyarayan peygamberler gelmedi mi?’ Onlar şöyle diyecekler: ‘Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz.’ Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.” (Enam, 6/130.) Bu ayetten anlaşılan, verilen cezayı inkârcıların adaletsiz bulmayacakları. Aksine onlar, peygambere değil birtakım saptırcılara uydukları için pişmanlık duyacaklar ve o saptırcılara iki kat ceza verilmesini isteyecekler. (Ahzab, 33/64-68.)

Demek ki inkârcılar ve suçlular adaleti gördüklerinde itiraz etmek bir yana hak ettiklerini anlayacaklar.

Tam da dediğin gibi. Onları zaten aldatan dünyadaki olgu ve olayları sınırlı ve tek yanlı değerlendirmeleri. Nitekim dünyada katiller kendi açısından cezayı haksız ve fazla bulurken ölenin yakınları tam aksine yetersiz bulur. Çünkü eksiksiz cezalandırma ve mağduriyetleri bütünüyle giderme burada her zaman mümkün olmaz. Yüce Allah, adaletiyle hem suça denk ceza verir hem de mağduriyetleri fazlasıyla giderecek ödül: “Kim bir iyilik yaparsa ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez.” (Enam, 6/160.) ■

DOĞU İLE BATI ARASINDA: MUHAMMED İKBAL

| Koray ŞERBETÇİ

Takvimler 8 Kasım 1877'yi gösterirken Pencap eyaletinin Keşmir sınırı yakınındaki Siyâlkût şehrinde bir çocuk dünyaya geldi. İsmi Muhammed İktbal'di. İktbal, ileride doğduğu bu topraklarda yaşayan Müslümanların bayraklaştırdığı bir isim olacaktı.

Peki, Muhammed İktbal'in gözünü açtığı yıllarda bu belde neler yaşanmaktaydı? XIX. ve XX. asırda yaşananları; Muhammed İktbal'in hayatını ve mücadelesini anlamak için tarih projektörünü çok eski zamanlara tutmak gerekir. Sadece İktbal'i değil, Hindistan ve Hint Müslümanları kavramlarını çok daha iyi anlamanın yolu buradan geçer.

Orijinal adı ile "Bharat" bilindik ismiyle "Hindistan" dediğimiz bu diyara, Müslüman fatihlerin gelmesi erken bir döneme rastlar. Fakat Hindistan'da günümüze kadar uzanan bir

Müslüman toplumun varlığının ve Hint-İslam kültürünün temellerini atan kişi Gazneli hükümdar Sultan Mahmut'tur. Yaptığı 17 seferle Hindistan semalarında yaklaşık bin yıldır okunacak ezanların vesilesi bu gayretli Türk hükümdarıdır.

Ama Hint-İslam kültürünü zirveye taşıyan yine bir başka Türk hükümdarı olan Emir Timur'un torunlarıdır. Hem kılıç hem kalem tutmasını bilen Türk hükümdarı Babür Şah, bu beldedeki dinler, diller ve ırklar kaosunu düzene koyan adil bir idarenin temellerini atar. Müslüman Türk hükümdarlarının idaresinde farklı din, dil ve ırktan insanlar huzur içinde yaşarlar. Ta ki Batılı emperyal güçler bu coğrafyaya adım atana kadar.

İktbal'in çözeceği sorunların tohumlarını İngilizler atmıştı

İngilizler XVII. asırdan itibaren Hindistan ticaretine el atmışlar ve Surat limanında yer açarak kendilerine ileride buradan Hindistan'ı ele geçirecek bir yol edinmişlerdi. Garip bir biçimde İngilizlerin masumane ticaret faaliyetleri için yerleştiği Hindistan'da Babürlüler, adaleti sağlayan güçlü bir yapıdan şehzadelerin sürekli taht kavgalarıyla birbiriyle boğuştuğu istikrarsız bir devlete dönüşmüştü. İngilizler durumu kenardan izliyor ve fırsat kolluyordu. Hiç aceleleri yok gibiydi.

Ama meşum fırsat sonunda geldi. 1707 yılında yeniden alevlenen taht kavgaları sonucu ülke ikiye ayrılmıştı. Bundan yararlanmak isteyen İran hükümdarının Delhiyi zapt etmesi ve ardından da Afgan hükümdarının Hindistan'a gir-

mesi siyasi kaosa yol açtı. Tam bu kaosta İngilizler de oyuna doğrudan dâhil oldular. Babür güçleriyle 1764'te yapılan Bak-sar Savaşı'nı kazanan İngilizler Hindistan'da hüküm sürmeye başladılar. 1766 Allahabad Antlaşması ile İngiliz hâkimiyeti daha da arttı. Son bir hamle ile İngiliz tahakkümünden kurtulmak isteyen Müslüman Hintlilerin 1857 yılında başlattığı Sipahi İsyanı'nı da kanlı şekilde bastıran İngilizler, 1858'de son Babür İmparatoru (II.) Bahadır Şah'ı tahttan indirip çocuklarını da öldürdü ve Hindistan'daki Türk-İslam idaresine son vererek Hindistan'ı İngiliz İmparatorluğu'na kattı.

İngilizler, bir avuç askerle bu koca coğrafyayı idare etmek için pratik bir yol bulmuşlardı. Müslüman-Türk idaresinin tam aksi bir tutumla, Hindistan'da ne kadar farklılık varsa birbirlerine düşman edecekler, böylece hakem kisvesi altında sömürge idaresini meşru kılcaklardı. Öyle de yaptılar.

İşte, Muhammed İktbal'in dünyaya geldiği 1877 senesinde Hindistan'da böylesi ağır bir İngiliz koloni sistemi hüküm sürmekteydi.

Muhammed İktbal'in kendini inşa etmesi

İktbal'in babası sufimeşrep bir zattı. Hem babası Nûr Muhammed hem de annesi İmam Bîbî onun dindar kişiliğinin gelişmesinde önemli ölçüde etkili olmuşlardı. Temel eğitimini Siyâlkût'ta gördükten sonra 1895'te Lahor'da Hükümet Kolejinde felsefe ve hukuk ağırlıklı dersler aldı. Yetişme çağında İktbal üzerinde iki şahsiyetin et-

kisi, bir şair ve düşünür olarak çizeceği yolu da belirleyecekti. Bu kişiler Mevlânâ Mîr Hasan, diğeri de Batılı hocası Thomas Arnold'tur. Arnold, İktbal'in yeteneğini fark ederek Cambridge Üniversitesine gitmesini sağlamıştı.

İktbal, Cambridge'de dönemin meşhur Hegelci filozofu Mc Taggart ve psikolog James Ward ile tanıştı. Bu önemli hocaların gözetiminde felsefe çalışmaları yaptı. Bu arada bazı önemli şarkiyatçılar ile de yakınlık kurdu. 1907'de Cambridge'deki öğrenimini tamamladıktan sonra Münih'e gitti ve orada Fritz Hommel'in yönetiminde tamamladığı "The Development of Metaphysics in Persia" (İran'da Metafiziğin Gelişimi) adlı çalışmasıyla felsefe doktoru oldu.

Ardından Lahor'a dönen İktbal, iki yıl kadar Şarkiyat ve Hükümet kolejlerinde İngilizce ve felsefe dersleri okuttu. Geçimini büyük ölçüde avukatlık yaparak sağlamakla birlikte onun derdi başkaydı. İngiliz kolonisi tahakkümünde yaşayan bir Müslüman aydın olarak bu durumdan kurtuluşun çaresini arıyordu.

XIX. ve XX. asırlarda Batılı devletler tarafından sömürgeleştirilen Müslüman ülkelerde genelde iki eğilim görülmekteydi: Birinci eğilim Müslüman milletlerin kendi kimlikleri ile Batı uygarlığının karşısında durmasının imkânsız olduğu ancak kayıtsız şartsız Batılılaşarak var olunabileceğiydi. Bu yolu izleyen aydınlar Batı'ya politik ve kültürel olarak her tavizin verilmesini dile getiriyorlardı.

İkinci eğilim ise savunmacı bir yaklaşımdı. İslam coğrafyasında yaşanan tüm sıkıntılara Batı'nın neden olduğunu söyleyen kesimler bu kez Batı'dan gelecek ne varsa reddetme eğilimindeydiler. Bu zararlı etkilerden korunmanın ancak böyle olabileceğine inanıyorlardı.

Bu iki görüş de Müslümanların muhatap olduğu modernizm ve kolonizliğin getirdiği tahribatı onaramıyordu. Muhammed İkbâl, bu durumu iyi tahlil etti ve hem Hint-İslam toplumuna hem de yeryüzündeki tüm Müslümanlara yeni bir yol sundu.

Öncelikle İkbâl hem dinî eğitim alan hem de Batı'da felsefe çalışmaları yapan bir Müslüman aydın olarak yepyeni bir senteze varmıştı. O, büyük mutasavvıf Mevlana Celaleddin Rûmî'nin tasavvufi bakışını, büyük Müslüman fakihlerin görüşlerini ve Hegel, Bergson, Nietzsche gibi Batılı filozofların düşüncelerini birlikte değerlendirdi. Böylelikle onun düşünce metodu İslamiyet'in temel esaslarından zerre taviz vermeden Doğulu ve Batılı etkilerin bir sentezine ulaştı.

Müslümanların sorunlarına çözüm önerileri

İkbâl, yoğun ve ciddi eğitimiyle ulaştığı fikir sentezini yaşanan pratik olayların çözümlemesi esnasında da aktardı. Düşüncesinin hareket noktası modernizm ve kolonyalizmle muhatap olan Müslümanların yüz yüze olduğu sorunların bilincinde olabilmeleriydi. Çünkü ancak bunun bilincine varabilen Müslümanlar hem politik hem de toplumsal alanda Batı'nın saldırılarına cevap verebilirlerdi.

Oysaki İkbâl hem kendi Müslüman-Hint toplumunun hem de diğer Müslüman toplumların bu konuda başarısız olduklarını görüyordu. Çünkü Müslümanlar arasında o günlerde şiddetli bir pasifizm (edilgenlik) mevcuttu. Sorunların en büyük kaynağı buydu. İkbâl, bu rahatlığın suçunu bizzat Müslümanlara yüklemekteydi. Müslümanlar kendilerine Allah tarafından verilen, O'nun yeryüzündeki halifesi (Halifetullah fi'l-Arz) olma görevini gerçekleştirememişlerdi. Bundan dolayı da Batı'nın saldırılarına cevap üretecek dinamizmden de yoksundular. Mevcut durumun nedeni sadece Batı'nın gücü değil, Müslümanların da politik alandaki bilinçsizliği, mezhepçilik kavgalarına düşmeleri ve hareket eksiklikleriydi. Peki ne yapmalıydı Müslümanlar? İşte İkbâl'i milyonlarca kişiye ilham veren tutkulu şiirleriyle sevilen bir şair olmanın ötesine taşıyan ve bunun yanında Pakistan'ın manevi babası kılan Müslümanlara sunduğu modeldi.

İkbâl'e göre ideal İslam toplumu yani ümmet, aynı bilince sahip bireylerden oluşan topluluktur. Bu toplumun biricik rol modeli de Hz. Peygamber'dir.

İdeal Müslüman toplum nasıl olmalı?

İkbâl'e göre ideal İslam toplumu yani ümmet, aynı bilince sahip bireylerden oluşan topluluktur. Bu toplumun biricik rol modeli de Hz. Peygamber'dir. Kısacası Müslüman toplum, mükemmel örneğini Hz. Peygamber olarak gören, merkezine tevhit inancını alan, özgürlük, eşitlik ve kardeşliğe dayalı bir toplumdur. Rol model olan Hz. Peygamber, hem bir peygamber hem de bir devlet adamı olarak yapılması gerekenleri yaşamında Müslümanlara göstermişti.

Onun anlattığı ideal toplum, durgun bir ideoloji olmayıp sıkı bir şekilde Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyyenin temel ilkelinde yerleşik kalan ama zamanın değişim ve ilerlemelerine de uyarlanaabilecek bir modeldi.

Bu toplum özgün bir toplum olacaktır. Çünkü mutlak eşitliği esas alan ideal İslam toplumu aslında demokrasinin öz değerlerini de içinde barındırmaktadır. Ama bu, Batı'nın modellediği ve kökeni antik Yunan'a dayanan demokrasi anlayışı değildi. Bu İslam'ın özünden gelen özgün bir demokrasi anlayışıydı.

İkbâl'e göre demokrasi, bireyin ortaya çıkmasına izin verme bakımından en iyi yönetim biçimiydi. Bu özelliği ile bireyselliği önleyen aristokrasiden çok daha iyiydi. O, Müslüman Hint toplumuna baktığında, Hindu toplumunda olduğundan daha kötü durumda olduğunu düşündüğü mezhepçilik ve kast sistemini görmekteydi. Bu sebeple Müslümanların demokrasiyi tercih etmeleri yeniden yükselmelerini sağlayacaktı.

Fakat demokrasinin yalnızca pragmatik bir yönetim biçimi olmadığını vurgulayan İkbâl, bu sistemin köklerinin bizzat İslam'da olduğunu ileri sürüyordu. Öyle ki düşünürü göre; küçük Müslüman toplumun geniş ölçüde eşitlik ve birlik temelinde işleyen modeli yine Hz. Muhammed (s.a.s.) ve ashabı döneminde yani İslam'ın ilk yıllarında kendisini göstermişti.

Ama İkbâl bu düzeni sağlamlaştıracak en önemli zemin olarak eğitimi görmekteydi. Müslümanların böylesi bir ideal toplum kurmalarının ve İslam medeniyetini ihya etmenin yolunun sağlam bir eğitimden geçtiğini düşünüyordu. Demokrasi yalnızca neye oy verdiğini bilmeye yetecek kadar eğitilmiş Müslümanların yaşatabileceği bir tasavvurdu. Böylece eğitimle sağlam iradeli ve bilinçli bir Müslüman modeli ortaya çıkabilecekti. Düşünür, Alman filozof Nietzsche'nin de etkisiyle "üst insan" ya da Übermensch kavramını önemsiyordu. Burada kastı elbette ırka değil bilinçli ve sağlam iradeli insanlara vurgu yapmaktı. İkbâl bu konudaki örneklerini de İslam tarihinden buluyordu. Onun üstün kişilik fikri, bir hadis-i şerifte geçtiği üzere her yüzyılda bir "müceddid" in ortaya çıkıp dinamizmi tekrar sağlayacağı inancına dayanmaktaydı. Geçmişteki tanınmış "müceddidler" arasında Şâfiî ve Gazali sayılabilirdi. Ayrıca İkbâl yalnızca bu dinamizmi veren önderleri geçmişteki nebilerle sınırlandırmamış tasavvufta Allah dostları olarak bilinen velileri de kapsayacak şekilde daireyi genişletmişti. Bu, mutasavvıfların insan-ı kâ-

mil kavramına denk geliyordu. Kendi dilinde bu modele merd-i hüda adını veren düşünür, özellikle Hz. Mevlana'nın insan-ı kâmil kavramı üzerinde çokça durmaktaydı.

Pakistan'ın kuruluşuna giden yol

Muhammed İkbâl sadece teori ortaya koyan bir düşünür değildir. İlkelerinden taviz vermeden günlük siyasette de yer almıştır. 1924'te Lahor'daki Millî Özgürlük Birliği'ne katılmış ve 1926'da Pencap Yasama Konseyi'ne seçilmiştir. Toprak gelirleri ve vergiden bahsedip zorunlu eğitim ve köyler için daha iyi sağlık hizmetlerini savunmuş, aktif bir üye olmuştur.

İkbâl'in yazılarındaki açık İslam birliği düşüncesi onun millî kurtuluş etkinlikleriyle birlikte yürür. Ama İkbâl'in bir yol haritası vardır. Sömürgecilik karşıtlığı, Hindistan'ın İngiliz kolonisi olmaktan kurtulmasını ve Müslüman Hint toplumuna bağımsız bir devlet kazandırılmasını İslam milleti takip edecektir. Ona göre İslam milleti, siyasi ve kültürel bağımsızlığına kavuşmuş, iç bünyesini iyice güçlendirmiş bir İslam milletleri topluluğudur. Bu bağlamda İkbâl için Türklerin yeri apayrıdır. Düşünür Türk milletinin yakın tarihteki sıkıntılarıyla ilgilidir. 1911'de Trablusgarp Savaşı şehitleri için yazdığı şiirinde bu ilgisi büyük bir samimiyetle kendisini göstermektedir. Ama şiirin belki de en can alıcı yeri İkbâl'in, huzuruna çıktığı Hz. Peygamber'in kendisine hediye olarak ne getirdiğini sorması üzerine cennette bile bulunmayan bir hediye getirdiğini söy-

leyerek içinde Türk şehitlerinin kanının bulunduğu şişeyi Resulüllah'a (s.a.s.) sunmasıdır. İkbâl, sömürgecilik döneminde bağımsızlığını koruyabilen tek Müslüman millet olarak övdüğü Türk milletini aynı zamanda "İslam Rönesansı" nı gerçekleştirebilecek yeteneğe sahip olarak da görmektedir.

Sadece şiir yazmakla da kalmamış, Millî Mücadele yıllarında Pakistan halkını, Türk milletinin millî mücadelesine destek vermek için örgütlemiş, millî mücadelede kullanılmak üzere Pakistan halkından 1.5 milyon sterlin toplayıp Ankara hükûmetine gönderilmesini sağlamıştır.

İkbâl, siyasi faaliyetleri kapsamında 1930'da İslam Birliği'nin başkanı seçilir ve başkanlık konuşmasında Pakistan hayalini ortaya koyar. Londra'da sırasıyla 1931 ve 1932'de düzenlenen Pakistan'ın geleceğine ilişkin ikinci ve üçüncü yuvarlak masa toplantılarına katılır. Böylece Muhammed İkbâl, ülkesinin siyasetine katılır ve Müslüman bir aydın sorumluluğuyla halkını yönlendirir. Onun konu hakkındaki düşüncesi: "Siyaset; çalışmak, izzet ve şerefe davet etmektir." şeklindedir.

21 Nisan 1938'de vefat eden Muhammed İkbâl'in ömrü 14 Ağustos 1947'de Pakistan'ın bağımsızlığını kazandığını görmeye vefa etmemiştir. Fakat gerek yazdığı şiirleriyle Hindistan'daki Müslümanların hareketlenerek İngiliz sömürüsüne başkaldırmalarında gerekse Müslümanların bilinçli ve iradeli olmalarını öneren fikirleriyle Pakistan'ın kuruluşunda büyük tesiri olmuştur. ■

HAYME ANA'NIN EVLATLARI ULU HAKAN'I NASIL KORUDU?

Nermin TAYLAN

Bilindiği gibi Selçuklu sultanının kendilerine yer göstermesinin akabinde 2 bin çadırlık obasıyla Ahlat'tan yola çıkan Kayı aşireti Reisi Gündüzalp yolda hayatını kaybetmiş ve bunun neticesinde ise aşiret küçük bir dağılma sürecine girmiştir. Aşiret içerisindeki karışıklıkları fark eden Hayme Hatun, oğlu Ertuğrul'un henüz küçük olmasından mütevellit hiç vakit kaybetmeden aşiretin başına geçerek obasını Söğüt/Domaniç'e ulaştırmayı başarmıştır.

Hayme mana itibari ile çadır demektir ve bir diğer manası ise suyun kaynağı/suyun toplandığı yer anlamına gelmektedir. Başsız kalan bir aşireti Söğüt'te âdeti yoktan var etmeye çalışan Hayme Ana, obasına isminin de manası misali çadır olmuş, onları her türlü zilletten korumayı başarmış, bir arada tutmaya çalışarak suyun kaynağı manası itibarıyla aşiretinin bireylerine sanki birer abihayat misali can vermiştir.

Abası olmayana aba örmüş, aşısı olmayana aşından katmış, dünyaya doğana ebe, dünyadan göçenin son suyunu yedinden vermiştir. Vakti gelip beylik nişanını oğluna vereceği hengâmda ise Ertuğrul Gazi'yi

karşısına alarak şöyle demiştir: “Oğul, ana yurttan ayrılalı yıllar geçti. Deli rüzgârlar önünde oradan oraya savrulduk. Beylik otağını kurduğumuz şu yaylalar artık son durağımız son konağımız olsun. Oğuz'un yurtlarına diktiğimiz ağaçların kökleri kara yerin derinliklerinde, dalları gökyüzünün yüceliklerinde uzansın. Ak-boz atlara binip yağı üstüne yel gibi vardıkta kadir tanrı gözü pek yiğitlerimizi korusun. Göğsü kaba yerli kara dağlar gibi duran erlerimiz ile kır çiçekleri gibi saf ve temiz, ak yüzlü, ala gözlü kızlarımız kutlu Kayı boyumuza gürbüz evlatlar versinler. Altın başlı otağlarımız Çarşamba yaylasını bürüsün...”

Ertuğrul Gazi anasından aldığı öğüdü tutar. Toprağını yurt bilir, sofrasını bereket. Temelini attığı bu devlet yedi iklimi aşar, üç kıtaya otağ kurar, milletlere huzur götürür. İşte bu sebeple diyebiliriz ki; Hayme Ana'nın bu öğüdü “asırları aşmış, Osmanlı'yı karmış”tır.

Ve gün gelmiş, Osman Gazi'nin doğumunu gören Hayme Ana'nın vazifesi dolmuş ebedî âleme intikal etmiştir. Cefakâr, vefakâr Kayı boyunun lideri, Türk milletinin anası Hayme Ana bu dünyadan göçtüğünde kendi otağının yer aldığı Çarşamba köyünde gömülür. Burada ilginç bir detay vardır. Kayı

aşireti mensubu, Karakeçili Hayme Ana kendi öldüğü yerde gömülüyor. Çünkü 3 bin 500 kilometrelik bir yoldan gelmiş, savaşmak gerektiğinde savaşmış, annelik gerektiğinde annelik ve başlık gerektiğinde ise başlık yapmış. İşte bu sebeple Kayı aşiretinin lideri hükmünde olan Hayme Ana da öldüğü yere defnedilmiştir.

Hayme Ana çadırının içerisinde defnedildikten uzunca bir süre sonra mezar yeri kaybolmuş fakat mevcut olan bir mezar yerinin Hayme Ana'ya ait olduğu dilden dile dolaşmış ve nihayetinde Söğüt'te bulunan akrabalarınca bir mezar yeri belirlenmiştir. Muhtelif rivayetlerden dolayı emin olunamayan bu yerin Hayme Ana'nın gerçek mezarı mı yoksa makamı mı olduğu bir türlü netlik kazanmamıştır.

Ve nihayet tarih 1890'lı yıllara ulaştığında Sultan II. Abdülhamid Han'ın gönlüne Hayme Ana düşer. Yıldız Sarayı'ndan bir yaverini Çarşamba köyüne gönderir ve Hayme Ana'nın mezarının kesin ve kati surette bulunmasını ister. Çünkü Sultan Kayı boyundan ve Karakeçili aşiretindendir. Hayme Ana ise Söğüt'te bulunan Karakeçili akrabalarının ve kendisinin büyük büyük atası, devleti kendine emanet kılandır. Yaver, birkaç adamıyla beraber Çarşamba köyüne gider, yapılan araştırmalar sonrasında İstanbul'a gelir ve padişaha rapor sunar. Raporu alan II. Abdülhamid Han yine kendi isteğiyle oraya bir türbe ve bir misafirhane, misafirhanenin hemen yanı başına da bir medrese yapılmasını emreder.

Sultan II. Abdülhamid'in Hayme Ana türbesini yenilemesinden sonra her yıl Eylül ayının ilk Pazar günü Hayme Ana'nın ve yörüklerin yazlıktan kışlağa göç vakitlerinde orada şenlikler düzenlenir. Hayme Ana'nın ve Ertuğrul Gazi'nin türbeleri ziyaret edilir. Kurbanlar kesilip mevlitler okunur. Kayı boyunun Karakeçili Aşireti mensupları da bu şenliklere öncü olmakta ve Osmanlı'nın bu en kutlu vatanında yaşamaktalar.

Sultan II. Adülhamid, Yıldız Sarayı duvarlarının çevresinde Orhaniye ve Ertuğrul kışlaları yaptırarak bu kışlalara Arnavut, Boşnak ve Araplardan oluşan 15 bin asker yerleştiriyor ve bu muhafız alayının içerisine de Osmanlı hanedanının mensup olduğu, tamamını Karakeçili aşiretinden Türklerin oluşturduğu Söğüt Alayı'nın kurulmasını istiyor.

Süvari 200 kişiden oluşacak Söğüt Alayı'na alınacak olanlar sakallı veya sakalsız olabilecekleri gibi bizzat sultanın emriyle şöyle tarif ediliyordu. “Atam Ertuğrul Gazi ile Söğüt'e gelmiş ailelere mensup, çok iyi ata binen, yakışıklı, güzel ahlaklı, beş vakit namazını kılan, kendi işi ile uğraşan, mazbut, cengâver ve boylu poslu kimseler olsun. Ana yurdu yurt bilip vatan için canından geçsin.”

Söğüt Alayı'na alınacak olanlar sultanın sürekli muhafızlığını yapacak olmalarından dolayı memleketleri ile ilişkileri kesilecekti. Bu sebeple alaya katılacaklar tamamıyla kendi arzu ve istekleriyle katılmalıydı. Nitekim öyle de oldu. Sultan II. Abdülhamid bu iş için başkâti-

bi Tahsin Paşa'yı görevlendirdi. Yıldız Sarayı'nda hazırlığını yapıp yola revan olan Tahsin Paşa birkaç adamıyla birlikte Söğüt'e ulaştığında Karakeçili aşiretinden pek çok kimse bu alayın bir ferdi olmak için âdeti birbiriyle yarıştı.

Söğüt Alayı için evvela tamamı Kayı boyu/Karakeçili Aşireti'nden olan 425 kişi seçildi. Sonrasındaki birkaç eleme ile sayı 200'e indirildi.

Sultanın tariflerine göre alaya kabul edilen kişilere görevleri tevcih edildi ve Ertuğrul Gazi türbesine götürüldü. Muhafızlar diz çöküp emirlere son nefeslerine kadar mutlak itaat edip padişaha sadakatte kusur etmeyeceklerine dair yemin edip ant içtiler. Yeminden hemen sonra ayağa kalkan nefere ay yıldızlı bayrağa sarılı üniformaları veriliyor ve artık hedef payitaht ve dahi Yıldız Sarayı oluyordu.

Sultan II. Abdülhamid'in yıllarca başkâtipliğini yapan Tahsin Paşa, Söğüt Alayı mensuplarını hatıratında şöyle anlatır: Bunlar Yıldız Sarayı'na bir kaya gibi girdiler, dönüş zamanı geldiğinde yine bir kaya gibi tertemiz ve lekesiz çıktılar. Allah kendilerinden razı olsun.”

Sultan II. Abdülhamid ata yurdundan, ana bağrından kendisi için kopup gelen Karakeçililer'den daima sitayişle bahseder, onlara çok güvenir ve kendilerini “öz hemşerilerim” diye nitelendirirdi. Yabancı ülke elçileri geldiği vakit, geçit töreni hengâmında Söğüt Alayı geçerken sultan elçiye dönerek “Bunlar benim akrabalarım.” der ve alayı bu şekilde tanıtır. ■

Osmanlı Söğüt Alayı

EVLERİMİZİN HAKKI

Ayşe Nur ÖZKAN

İstanbul Kadıköy Vaizi

Ev dediğin evrendir, ucu dönmez kervandır!

Yeni tanıştığınız bir kişi hakkın-da fikir sahibi olmak istiyorsanız “Evini ziyaret edin.” der büyükler. Evlerimizin dekoru, düzeni, eşya-ları, temizliği ruhumuzun mekâ-na yansımadır çünkü. İnancı-mız, ahlakımız, karakterimiz ve psikolojik sağlığımız yaşadığımız evin ortamında mayalanır.

Kur’an-ı Kerim’de “mesken” ismi ile “huzura erme ve dinlenme yeri” olarak tanıtılır evleri-miz. (Nahl, 16/80.) Sadece yeme içme ve barınma ihtiyaçlarımızı karşıladığımız mekânlar değildir bu yüzden. İnsanın sükunete er-diği, huzur bulduğu yer demektir “mesken.” Huzurun, mut-luluğun mekân kılıfına girmiş hâlidir âdetâ. Türkçemizde de evren kelimesinin kökünde yer alır “ev” kelimesi. Evrenimizin merkezini evimiz oluştururken, evlerimiz de evrenimizdir.

İnsanı mutlu eden üç şey

Peygamber Efendimizin (s.a.s.) “Ya Rabbi! Günahımı affet, evimi genişlet, rızkıma mübarek kıl.” (Ahmet b. Hanbel, IV, 63.) şeklinde dua ettiği bilgisi yer alır hadis kitaplarımızda. Bu dua, fiziki anlamda genişliğin yanında evin bereket ve bolluk ile de refaha kavuşması için duyulan arzusunun ifadesidir.

Peygamberimiz geniş evi dün-yada insanı mutlu eden, kötü evi de mutsuz eden şeyler arasında sayar. “Üç şey insanın saadetinden üç şey de insanın mutsuz-

luğundandır. İyi bir eş, geniş bir ev ve iyi bir binek. Kötü bir eş, kötü ev ve kötü binek ise mut-suzluk kaynağıdır.” (Buhari, Nikâh, 18.) Hadislerde yer alan geniş evin özellikleri komşularının iyi olması, başta cami olmak üzere sosyal kurum ve tesislere yakın olması, ev sahibine huzur ve güven vermesi, hava ve güneş açısından coğrafi konumunun iyi olması olarak açıklanır. Mes-kenin kötülüğü ise komşularının kötülüğü, ezan sesine uzak ol-ması, mescide uzaklığı, konu-munun yetersizliğidir.

Modern zamanlar yaşadığımız evleri, mesken özelliğinden ko-nuta, otel konseptli rezidansla-ra, geceleme mekanlarına var gücüyle dönüştürmeye çalışsa da herkesin hayalinde başını so-kacak mutlu bir yuva özlemi hep var olagelmıştır.

“Evim gibisi yok.” cümlesi sizin de evinizden uzaklaştığınızda kullandığınız bir cümle ise huzur ve güven içinde sevdiklerinizle

beraber vakit geçirdiğiniz büyük bir zenginliğe sahipsiniz demektir. Ama dikkat! Bu zenginliğe sa-hip olmak ve devam ettirebilmek ciddi çaba ve emek ister. Bedeni-mizin, eşlerimizin çocuklarımızın üzerimizde hakları olduğu gibi evimizin de üzerimizde hakla-rı vardır. Evlerimizi istenmeyen duyguların ve eşyaların biriktiril-diği çöplüklere dönüştürmemek için bazen küçük dokunuşlar ye-terli olurken bazen büyük özveri-lere ihtiyaç duyulabilir.

Sekineti olmayanın sükûneti olmaz.

Evlerimizi huzur ve güvenlik ala-nına dönüştürmenin en önemli yolu seslerimizi ve kelimelerimi-zi kontrol edebilmektir. Sesimizi yükselttiğimiz her ortama farkına varmadan şiddet tohumları eki-veririz. Bağırarak ve bağır-maya sebep olacak davranışlara izin vermemek aile bireylerinin önemli bir değeri olursa evlerimiz sekinenin ve huzurun sağlandığı ortamlara dönüşür. Yüksek sesle

konuşmak, bağırarak bir evi ce-henneme çevirmeye yeter çünkü.

Bu konuda en büyük örneğimiz Peygamber Efendimizdir hiç şüphesiz: “Ey Âişe, yumuşak davran! Çünkü rıfk (nezaket) ne-rede bulunursa onu güzelleştirir, nereden çıkarılıp alınırsa o da çirkinleşir.” (Ebu Davud, Cihâd, 1; Müs-lim, Birr, 79.) Bu tavsiye evlerimizi cennete dönüştürmek için bir reçete gibidir sanki.

Dağınık ev dağınık zihindir

Ortada bırakılmış fincan ve bar-daklar, üzerimizden çıkarıp attı-ğımız giyecekler, dağınık örtüler eve giren herkes için olumsuz bir görüntü oluşturur. Temizlik ve hijyen kurallarına dikkat et-sek bile karşı karşıya kaldığımız bu manzara bizi huzursuz eder.

Araştırmalar dağınık bir evin stres seviyelerinde olumsuz etki yaptığını, sürekli dağınık ortam-da yaşayan kişilerin gerginlik ve çaresizlik hisleri yaşayarak endi-şe ve kaygı bozukluğuna kadar giden sorunlar ile karşılaşabile-ceğini haber veriyor.

Her şeyin her yerde olduğu bir evde oturmak, yemek yapmak, ders çalışmak konsantrasyonu da olumsuz etkileyen unsurlar arasında. Dağınık bir ev dağınık bir zihnin göstergesidir çünkü. “Derle, topla, rahatla.” tavsiye-leri ile sadeleşmeyi alışkanlık hâline getirmemiz gerektiğini belirten uzmanlar, çok net bir kural hatırlatır bize bu konuda: Bir seneden fazla kullanmadı-ğınız eşya varsa artık o eşya size hizmet etmiyor, siz ona hizmet ediyorsunuz demektir. Bu du-rumda onları ya işe yarayacak hâle getirmek ya da ihtiyacı olan birine vermek en güzeli. “Fayda vermeyen her şey zarar verir.” il-kesini düşündüğümüzde bu tav-siye uygulamaya değer.

Sınırı olmayanın huzuru olmaz

Temel hak ve hürriyetlerimiz-den biri de mesken hürriyetidir. Meskene tecavüz hayata, mala, namusa ve hürriyete tecavüz-dür. Evlerimiz sadece sıcak ve soğuktan korunduğumuz bir sığınak değil aynı zamanda mahremiyetimizin sağlandığı ve muhafaza edildiği yerlerdir. Bu yüzden eve “harem” den-miş, selam vermeden ve izin almadan bir eve girmek, kapıyı üç kereden fazla çalmak, kim o dendiğinde “Ben, ben.” diyerek kimliğini belirtmemek dinimize göre kötü hareketler olarak kar-şılanmıştır.

Mesken mahremiyeti

Evlerimizin kapı ve pencere-leri, dış dünyaya açılmamızı sağlayan aynı zamanda içeride olanları da muhafaza eden en belirgin sınırlardır. Bu sınırları koruma konusunda ev sahibine ve topluma önemli sorumluluk-lar yüklemiştir Peygamber Efen-dimiz. “Bir kimse kapısı açık bırakılmış veya giriş kısmında perde olmayan bir eve uğrar da içeriye bakarsa kabahat onda değil ev sahibindedir.” sözü ile mahremiyetin temini için ev sahiplerine düşen görevlerden bahsederken “Hiç kimse izin al-maksızın başkasının evinin içine bakmasın, kim izinsiz bakarsa aynen girmiş gibidir.” (Tirmizi, İsti-zan, 16.) sözü ile de toplumsal so-rumluluklarımızı hatırlatır bize.

Misafiri olan evin bereketi olur

Peygamber Efendimiz, “Allah bir kavim için hayır murat ederse onlara bir hediye ikram eder.” buyurmuş, sahabeler “Ya Re-sulüllah nedir bu hediye?” diye sorunca Peygamberimiz “Misa-firdir çünkü misafir rızkı ile gelir,

giderken de Allah Teâlâ ev halkı-nı bağışlar.” (Nebhani, Fethu’l KebirI, 77.) buyurmuştur.

Misafir ağırlamanın rahmetten zahmete dönüştüğü günümüz-de, Peygamber Efendimizin konu ile ilgili sözleri ne kadar motive edicidir. Günümüzün gösterişli sofraları misafirlik âdetini zayıflatsa da evlerimizin zekâtıdır misafir. Getirdiği rızık, yaptığı dua bereket kaynağı olur evlerimize. Yeter ki niyetlerimiz salih, sofralarımız gösteriş ve is-raftan uzak olsun.

Evlerinizi kabirlere çevirmeyin

Evlerimizi sadece fiziksel ve sos-yal ihtiyaçlarımızın karşılandığı mekânlar hâline getirmek evimi-zin hakkını ihlal etmek demektir. Peygamber Efendimiz, “Evleri-nizi kabirlere çevirmeyin!” (Buha-ri, Ezan, 81.) sözü ile ifade eder bu durumu. Kur’an okumak, namaz kılmak, tefekkür etmek gibi yap-tığımız her ibadet evimizi kabir olmaktan kurtarır. “Kişi evinde Kur’an okursa ev, ehline karşı genişler ve melekler de orada hazır olur. Şeytanlar kaçır, evin hayır ve bereketi artar. Kur’an okunmayan eve gelince o içi-ndekilere dar gelir, melekler orayı terk eder, şeytanlar istila eder, hayır da azalır.” (Darimi, Sünen, 2.) hadisi evlerimize maneviyat ile gelecek zenginliğin müjdesidir.

Şerefül mekân, bi’l mekin

Evlerimiz ister bir şaheser ister küçük bir kulübe olsun “Şerefü’l mekân bi’l mekin” cümlesi bize mekânların şerefine içinde ya-şayanlar tarafından inşa edildi-ğini hatırlatır. Mekâna anlam ve-ren, değer katan insandır çünkü.

Zaten hayırlı insan, gittiği her yere hayrı götüren kişi değil midir? ■

GENÇLERLE BİR GÜN

Nurettin KÜÇÜK

Sinop Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanı

Uzun yıllar süren cami merkezli din hizmetinden sonra KYK yurdunda manevi danışman olarak görevlendirilmişim. Yurt müdürlüğünü ziyaret edip tanıştıktan sonra büyük bir heyecanla neler yapabileceğimi düşünmeye başladım. Nitekim gençlerle iletişim kurup onlara ulaşmanın öyle kolay bir iş olmayacağını biliyordum. Ne yapmalı? Nasıl başlamalı! diye düşünüyor, hocalarımla, dostlarımla hatta ailemle bile gençlere ulaşmanın yollarını konuşuyordum. Oysa hiç unutamadığım o ilk günden sonra anladım ki gençlere dokunmanın formülü üç kelimede saklıymış.

İşte o gün, gençlerle ilk buluşma heyecanıla evden çıkmıştım. Yurda giden sokakta ilerlerken banklarda oturan gençleri görünce kendi öğrencilik yıllarımı hatırladım. O yıllarda bir yandan öğrencilik yapıyor bir yandan da onlara yardımcı olmak için çaresizce çırpınırken “Keşke bu gençlerin elinden tutacak, onlara danışmanlık yapacak eğitimli hocalarımız olsa!” diye hayıflanıyorduk. İşte yıllar sonra o gün, devletimizin bu amaçla yurtlara görevlendirdiği manevi danışmanlardan biri olmanın sorumluluğunu omuzlarımda hissederek yurdun kapısından içeri girdim. Kalbim heyecanla çarparken aklıma gelen şu du-

ayı sessizce okuyordum: “Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkarken de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver.” (İsra, 17/80.)

Birinci katta yemekhane ve kantin vardı. Mescit ise ikinci kattaydı. Doğruca kantine girdiğimde öğrencilerin bir kısmı yemekhanede akşam yemeğini yerken bir kısmı da kantinde sesi oldukça yüksek olan televizyonu seyrediyordu. Yurttaki bu ilk günümde âdeta tanıdık bir yüz arar gibi ne yapacağımı bilmez bir hâlde etrafıma bakınıyordum. İçimdeki heyecan garip bir korkuya dönüşmüştü. Sanki bütün gençler şüpheli gözlerle bana bakıyordu. Sıkıntıdan daraldığımı ve terlediğimi hissedince orayı terk edip başka bir yere geçmeyi düşündüm. Saatime baktım, akşam namazı vakti girmişti. Bu bahaneyle gençlerin arasından kaçır gibi çıkıp mescide geçtim.

Mescide girdiğimde içime yeniden bir ferahlık dolmuştu. İçerde kimse yoktu. Birazdan gençler gelir ben de onlarla ilgilenirim diye düşünerek mescidin halılarını, duvardaki desenleri ve kitaplığı uzun uzun inceledim. Rafta duran Kur'an'dan bir kaç ayet okudum. Aradan yaklaşık yarım saat geçti ancak hâlâ ge-

len giden yoktu. Sonunda namazı tek başıma kıldım ve duanın ardından kendi kendimle konuşmaya başladım. “Burası senin görev yaptığın cami değil Nurettin Hoca. Burada böylece oturup bekleyerek, kendi kendine Kur'an okuyarak hizmet edemezsin. Aralarına girmeye cesaret edemediğin o gençlerin sana ihtiyacı var. Senin görevin o gençlere dokunmak, onlarla muhabbet etmek, sorularını sabırla dinleyip ikna etmek, kılık kıyafetinle, davranışlarıyla rol model olmak ve onların mescide gelmelerini beklemek değil onlarla birlikte mescide gitmeyi başarmaktır.” Bu cümleleri öylesine ciddiyetle söylemişim ki içimde müthiş bir öz güven hissettim. O an aklıma gelen Müddessir suresinin ilk ayetlerini okuyarak yurdun kantinine doğru emin adımlarla ilerledim. “Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Nefsini arındır. Şirkten uzak dur. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma. Rabbinin rızasına ermek için sabret.” (Müddessir, 74/1-7.)

Bu defa kantine girdiğimde sanki herkesi tanıyormuş gibi rahat tavırlarla merhabalaşarak ve etrafıma gülümseyerek çay sırasına girdim. Uzun bir kuyruk yoktu. Önümdeki gençlerle tanışma bahanesiyle lafa girdim: “Çayın kokusu da güzel

geliyor ama semaverin yerini tutmaz.” Önümdeki iki genç de sahte bir gülümsemeyle yan bir bakış atarak önlerine döndüler. Anlaşılan bu gençlere ulaşmak öyle kolay olmayacak diye düşündüm ancak pes etmeye niyetim yoktu. Sıra bana geldiğinde arkamda bir genç daha vardı. İki bardak aldım ve arkamdaki gence “Demli mi içersin açık mı?” diye sordum. Derken bardaklarımızı alıp ayaküstü tanıştık. Benim yurttaki görevli manevi danışman olduğumu öğrenince gencin ilgisi daha da arttı ve birlikte bir masaya oturduk.

İngilizce bölümünde okuduğunu söyleyince aklımda kaldığı kadarıyla İngilizce birkaç cümle kurdum. Gencin hayranlıkla “Ooo hocam sizin de İngilizceniz iyiymiş.” diye tepki vermesi diğer gençlerin de ilgisini çekmiş ve açıkça kulak misafiri olmaya başlamışlardı. Bu durumu bir fırsata çevirerek gençlerin ilgi alanı olan dil öğrenme teknikleri üzerine biraz daha yüksek sesle konuşmaya başladım. Özellikle üniversite-
deyken öğrenci değişim programlarıyla yurt dışına gittiğimi ve öğrencilik yıllarımdaki tecrübelerimi anlatmaya başlayınca masamızdaki gençlerin sayısı artmaya, televizyonun sesi kısılmaya başladı. Masamıza her gelenle özel olarak tanışıyor, okudukları bölümlerden, memleketlerinden konuşuyorduk. Benim yurttaki görevli manevi

danışman olduğumu öğrenen gençler akıllarına takılan dinî ve manevi her türlü soruyu açıkça soruyorlardı. Onlar sordukça ben anlatıyor, anlattıkça ilgisini çeken gençler etrafımızda toplanıyor ve zaman su gibi akıp geçiyordu.

Namazla ilgili bir soru sorulduğunda saatin akşam 10'u geçtiğini ve yaklaşık 2 saattir konuşmaktan yorulduğumu fark ettim. Kısa bir hikâyeyle namazın öneminden ve özellikle cemaatle namaz kılmanın sosyolojik ve psikolojik faydalarından bahsettim. Daha sonra yatsı namazını mescitte kılacağımı ve katılmak isteyen olursa cemaatle namaz kılabileceğimizi söyleyerek yerimden kalktım. O sırada gençlerden biri “Hocam sizinle konuşmak iyi geldi, Allah razı olsun.” dediğinde bütün yorgunluğum kayboldu. İçimden Rabbime hamdederek gençlere döndüm ve “Allah hepinizden razı olsun arkadaşlar, isterseniz sizinle yurdun dışındaki da birçok etkinlikler, tarihî ve kültürel geziler yapabiliriz. Yarın görüşmek üzere, Allah'a

emanet olun.” diye dua edip oradan ayrıldım. Kantin kapısının yanında ayakta çay içen küpeli bir gencin sanki bir şey söylemek ister gibi çekinerek baktığını ve sonra yüzünü çevirdiğini fark ettim. Ancak o an bir şey söylemeden gülümseyerek yanından geçtim ve mescide çıktım.

O akşam yatsı namazını beş kişiyle birlikte kıldık. Bu sayının zamanla daha da artacağından emindim. Çünkü gençlerin kalplerindeki iman âdeta gözlerinde parlıyordu. Namazdan sonra merdivenlerden inerken bir genç yanıma yaklaştı “Hocam, bir sorum var size ama özel görüşmemiz gerek.” dedi. Küpelerinden tanıdım onu, akşam kantinden çıkarken gördüğüm o gençti bu. Henüz görüşme odamız olmadığı için yurdun bahçesine çıktık. Ne kadar sıcak ve temiz kalpli bir gençmiş. Tam bir saat boyunca ailevi, maddi ve manevi bütün sıkıntılarını anlattı. O anlatıyor ben ise sadece dinliyordum. Ayrılırken “Hocam gerçekten çok rahatladım, tekrar görüşelim.” deyince manevi danışmanlığın her zaman konuşmayı değil bazen de iyi bir dinleyici olmayı gerektirdiğini de anladım. O gece eve döndüğümde not defterimi açtım ve yaşadıklarımı bir cümleyle özetledim: Gençlere dokunabilmek için ihtiyacın olan şey; önce cesaret, sonra gayret ve elbette sabırlı olmaktır. ■

DIYANETE SORALIM

NAMAZDA HUŞU İÇİN NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?

Kur'an-ı Kerim'de huşu ile namaz kılmak, müminin ayırıcı niteliklerinden biri olarak zikredilir. (Müminun, 23/2.) Resulullah (s.a.s.), "Namaz gözümün nuru kılındı." (Nesâî, İşretü'n-nisa,1; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XIX, 305.) buyurarak namazın özel durumuna işaret etmektedir. Namazda huşu; dikkati dağıtacak dış etkenlerden uzak olup kalbin Allah'a bağlanabilmesi ile gerçekleşir. İnsanın iç dünyasında yaşadıkları, düşünceleri namazdaki huşuyu etkiler ve davranışlara da yansır. Bu sebeple namaz kılarken kişi Allah'ın huzurunda bulunduğu- nun bilincinde olmalı, zihin ve gönül dünyası ile namaza yönelmeli; sağa sola bakmak, elbisesiyle oynamak ve ta'dîl-i erkâna riayet etmemek gibi hâl ve hareketlerden kaçınmalıdır. Okuduğu sure ve zikirlerin anlamına odaklanmaya çalışmalıdır. Bunun yanında namazda iken akla gelen haricî düşüncelerin peşine düşmemeye ve Rabbinin huzurunda olduğunu hatırlayarak zihnini toparlamaya gayret etmelidir.

İŞ GEREĞİ HAFTA İÇİ BAŞKA BİR ŞEHİRDE ÇALIŞIP HAFTA SONLARI EVİNE DÖNEN KİŞİ ÇALIŞTIĞI YERDE SEFERÎ OLUR MU?

Sürekli gidip geldiği iş yeri en az 90 km uzakta olan ve iş yerinin bulunduğu yerde her defasında Hanefîlere göre 15, Şâfiîlere göre 4 günden az kalan kişinin, iş yerinin bulunduğu şehirde otel, misafirhane gibi bir yerde kalıyorsa orada seferî sayılır. Kendi mülkiyetinde veya kiraladığı bir meskende kalıyorsa iş yerinin bulunduğu yerde seferî olmaz. (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtar, II, 614; Bilmen, İlmihal, s. 163.)

MİSVAK KULLANMANIN HÜKMÜ NEDİR?

Abdest alırken misvak ve benzeri bir şeyle ağız ve diş temizliğini yapmak sünnettir. (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 44.) Zira bu temizlik fitrattan sayılmaktadır. (Müslim, Taharet, 56; Ebu Davud, Taharet, 29.) Allah Resulü (s.a.s.) bir hadislerinde "Ümmetime ağır gelmesinden (meşakkat) endişe etmeseydim onlara her namaz vaktinde dişlerini misvakla temizlemelerini emrederdim." (İbn Mace, Taharet, 7.) buyurmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasında ağız ve diş temizliği asıl olup o dönemde diş temizliğinde misvak kullanılmakta idi. Bugün misvak yerine diş fırçası kullanılmaktadır. Ağız ve diş sağlığı için uygun olan herhangi bir ürünün veya yöntemin kullanılmasıyla bu sünnet yerine getirilmiş olur.

ABDEST ALIRKEN NİYET ETMEK FARZ MIDIR?

Abdest alırken niyet etmek, Hanefî mezhebine göre sünnet, diğer üç mezhebe göre farzdır. Hanefîler, abdest ayeti olarak bilinen ayette (Maide, 5/6.) emredilen fiiller arasında niyetin bulunmayışını delil olarak alırlar. Öte yandan abdest gibi namazın şartlarından olan "necasetten taharet" ile "setr-i avret"te niyetin zorunlu olmayışı ve abdestin bazı ibadetlere bir vesile olup kendi başına müstakil bir ibadet sayılmayışı da Hanefîlere göre abdestte niyetin farz olmadığını gösterir. (Kâsânî, Bedâi, I, 19-20; Merğînânî, el-Hidâye, I, 103-104; Aliyyü'l-kârî, Fethu Bâbi'l-Înâye, I, 55-56.) Diğer mezhepler ise Cenab-ı Hakk'ın "Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti." (Beyyine, 98/5.) ayeti ile Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Bütün ameller niyetlere bağlıdır..." (Buhari, Bed'u'l-vahy, 1; Müslim, İmâre, 155.) hadisinden hareketle her ibadette olduğu gibi abdestte de niyet etmenin farz olduğunu söylemişlerdir. (Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, I, 86.)

NAMAZDA ÖRTÜLMESİ GEREKEN BİR YERİ AÇILAN KİŞİNİN NAMAZI BOZULUR MU?

Gerek tek başına gerekse cemaatle kılınan namaz esnasında örtülmesi gereken bir organ, kişinin iradesi dışında açılır ve hemen örtülürse namaz bozulmaz. Eğer açılan yer bir organın dörtte biri oranına ulaşmış ve bir rükün eda edilecek (Sübhânellâhi'l-azîm diyecek) kadar açık kalmış ise namaz bozulur. Kendi iradesi ile bilecek açacak olursa namaz fâsit olur. (Merğînânî, el-Hidâye, I, 290-291.)

ÜZERİNDE RESİM OLAN ELBİSEYLE NAMAZ KILINABİLİR Mİ?

Üzerinde canlı varlıkların resimlerinin bulunduğu elbise ile namaz kılmak mekruhtur. Mümkünse bu elbiseler çıkarıldıktan sonra namaz kılınmalıdır. Böyle bir elbise ile namaz kılınması mekruh ise de bu şekilde kılınan namaz geçerlidir. (Merğînânî, el-Hidâye, II, 25.) Ancak bakanın kolayca fark edemeyeceği şekilde küçük resimler bu kapsamda değildir.

BABÜRLÜ DEVLETİ BAŞKENTLERİNDEN

AGRA ve
TAC MAHAL

F. HİLÂL FERŞATOĞLU

İstanbul Kadıköy Vaizi

Sakinleri milattan önce yedinci bin yılda yerleşik hayata geçen Hindistan Yarımadası, dokuz bin yıl boyunca farklı ırk ve milletlerden insan toplulukları için ilgi odağı olmuş, İskender, Cengiz Han gibi büyük imparatorların hayallerini süslemiştir. Hint Alt Kıtası da denilen bölge, tarihinde sadece Asya halklarına değil Avrupa'dan, Arap Yarımadası'ndan gelenlere de ev sahipliği etmiştir. Bugün ten, dil, din çeşitliliğiyle rengârenk olan yarımada, 400 farklı dil ve lehçe konuşulmaktadır.

İlk kez Hz. Ömer döneminde İslam'la tanışan bölgenin tamamına yakını Emeviler zamanında İslam toprağı olmuştur (714). Gazneliler (963-1186), Hint Yarımadası'nda uzun soluklu varlık gösteren ilk Türk-İslam devletidir. Sonraki üç asır bölgede İslam hâkimiyeti Gurlular ve Delhi Sultanlığı ile devam eder.

Harikulade mimari eserlerle kalıcı izler bırakan Babürlüler zamanında ise Hint Alt Kıtası'nın tamamı Türk yurdu olur.

Babürlü Devleti (1526-1858)

Çağatay Türkleri'nden Babür Şah, Kuzey Hindistan'da, Delhi Sultanlığı'na son vererek Babürlü Devleti'ni kurar (1526). Babür Şah, atası Timur gibi unutulmaz Türk hükümdarlarından, kurucu devlet adamı, zevkiselim sahibi bir sanat ve fikir erbabı oluşundan başka Babürname adlı eseri ile dönem edebiyatının kuvvetli bir temsilcisi, Ali Şir Nevâî'nin rakibi olacak kadar etkin bir isimdir.

Hint Alt Kıtası'nda üç asırdan fazla hüküm sürer Babürlüler. Babür Şah'ın torunu Ekber Şah (1556-1605), uzun hükümrancılık döneminde askerî, siyasi ve sosyal alanlarda olduğu kadar, hukuk ve eğitim alanında da aktif bir politika güder. Hindistan'ın büyük kısmını hâkimiyeti altına alır. Alt Kıta'nın millet ve din ayırımı gözetmeksizin yaşayan herkes için yurt olacağına dair cihanşümul bir anlayış

geliştirir. İngilizler bu dönemde deniz aşırı ticaret yapmak üzere Doğu Hindistan'da İngiliz Doğu Hint Şirketi'ni (East Indian Company) kurarlar. Mimariye ve güzel sanatlara önem veren Ekber Şah Agra, Lahor, Delhi gibi şehirleri şahane eserlerle donatır. Şah'ın dinleri sentezleyerek oluşturduğu esnek din anlayışı ise toplum içinde tepkiye neden olur, aynı dönemde yaşayan İmam Rabbani bu konuda Ekber Şah'la mücadele eder.

Ekber Şah'ın oğlu Cihangîr Şah (1605-1627), babasının aksine Müslüman toplum lehine bazı kararlar alarak ordu ve devlet idaresi içinde oluşan yabancı etkisini kırarak, Sünni ulemayı destekleyecektir. Şah Cihan, hükümrancılık döneminde (1628-1657) ülkesinin topraklarını daha da genişletir. Safevilere karşı planladığı Sünni ittifakı çerçevesinde Osmanlı ile iyi ilişkiler kurar. Farklı şehirlerde yaptırdığı eserler Babürlü mimarisinin zirveye ulaştığının göstergesidir. Delhi'de Şahcihanabad adıyla kurduğu yeni yerleşim merkezinde yaptırdığı Lâl Kale ve Delhi Cuma Camii muhteşem eserlerdendir. Şah Cihan'ın namını dünyaya duyuran ise genç yaşta kaybettiği eşi için Agra'da inşa ettirdiği Tac Mahal'dir.

Şah Cihan'dan sonra oğlu Evrenğzîb Şah hükümdar olur (1658-1706). O da babası gibi güçlü bir padişaktır. Hindu nüfusu dengelemek adına Türkistan'dan çok sayıda Müslüman-Türk getirerek iskân ettirmesi ve onlara ordusunda görev vermesi, en mühim faaliyetlerindendir. Seçkin bir ilmî heyete Hanefî fıkhnın kıymetli fetva kitaplarından biri olan el-Fetâvâ'l-Hindiyye'yi hazırlar. Lahor'da, avlusunda Muhammed İkbal'in kabrinin de bulunduğu Padişah Mescidi onun döneminin önemli mimari eserlerindendir.

Evrenğzîb'in ölümünden sonra gerçekleşen taht kavgaları ve dış kaynaklı iç karışıklıklar Babürlü Devleti'nin istikrarını bozar. 1739'da İran'da hüküm süren Nadir Şah ve ardından Afgan Sultanı Ahmed Şah Dürani'nin saldırıları sonrasında Babür Devleti orta ve kuzey Hindistan'da dar bir alana hapsolür. Ülke toprakları Afganlılar, Sindliler, Pencaplılar, Keşmirîler, Bengalliler ve Güney Hint racaları arasında paylaşılır. Bu tarihten itibaren tüm Alt Kıta'ya yayılacak İngiliz sömürgeciliği başlar.

Babürlü Devleti son yüzyılını Büyük Britanya Krallığı'nın gölgesinde geçirir. 1826 yılında İngilizlere karşı başlatılan silahlı direniş hareketleri sonuç vermez. 1857'de Hindu ve Müslümanların İngilizlere karşı birlikte giriştikleri bağımsızlık mücadelesi de İngiliz ordusunun kanlı galibiyetiyle sonuçlanır. Son sultan II. Bahadır Şah'ın infazıyla Babür Devleti tarih sahnesinden silinir (1858).

XVIII. yüzyıl ortalarında Hint Alt Kıtası'nda yirmiyeye yakın eyaletiyle en geniş sınırlarına ulaşan Babürlü Devleti'nin, İngilizlerin yürüttüğü gizli faaliyetlerle içi oyulmuş, dengeler bölgeye yedi asırdır hâkim olan Müslümanlar aleyhine değişmiştir. 1947'de ikiye bölünen Alt Kıta'da insanlar bugün Hindistan, Pakistan ve Bengladeş'te üç ayrı çatı altında yaşamaktadırlar.

Agra

Yamuna nehrinin iki yakasında kurulan Agra, Hindistan Yarımadası'nda üç asır hüküm süren Delhi Sultanlığı'na bir süre başkentlik ettikten sonra Babür Şah'ın onlara son vermesiyle Babürlü Devleti'nin başkenti olur (1526).

Babürlüler döneminde gelişip büyüyen Agra hem yönetim merkezi hem de kalabalık bir ticaret ve sanat merkezi olarak önemini korur. Babürlü Devle-

ti'nin kültür ve medeniyet seviyesi diğer Babürlü başşehirleri olan Lahor, Fetihpur Sikri ve Delhi'de olduğu gibi Agra'da da zamana meydan okuyan cami, türbe, kale, saray, bahçe, köprü gibi eserler üzerinden okunabilir.

Agra'da Babürlü mimarisinin en orijinal başyapıtları olan türbeler ön plandadır: Babür Şah Türbesi, Ekber Şah Türbesi, İtimadüddeve Mirza Gıyas Bey Türbesi, Nurcihan Hatun Türbesi ve Tac Mahal. Bunlar içinde en meşhuru şüphesiz eşsiz bir sanat eseri olan ve Agra'yla bütünleşen Tac Mahal'dir.

Ekber Şah'ın Agra'da inşa ettirdiği Lâl Kale, yerel malzeme olan kırmızı kum taşından yapıldığı için bu adı almıştır. Kale içinde Cihangîrî Mahal isimli saray çokgen sütunları, dilimli kemerleri, geometrik ve bitkisel motifli süslemeleri ile dikkat çeker.

Ekber Şah'ın Agra'ya 35 kilometre mesafede kurduğu ve devlete on iki sene başkentlik yapan Fetihpur Sikri şehri bugün iyi korunmuş bir açık hava müzesi gibidir. Mescid-i Haram'dan sonra dünyanın en büyük camisi olması hedeflenen devasa büyüklükteki Fetihpur Sikri Ulu Camii ve zafer takı gibi duran heybetli ana giriş kapısı muhteşemdir.

Şah Cihan, Agra Kalesi'ni tadil ettirerek tezyinatlarıyla birer estetik harikası olan Dîvân-ı Âm ve Dîvân-ı Hâs isimli iki divanhane ve bir saray camii (Mûti Mescid) inşa ettirir. Cihanârâ Begüm Camii ve Nagina Camii de Agra'nın ayakta kalabilen güzel eserlerindendir.

Agra Kalesi

Bugün 1,5 milyon nüfuslu bir şehir olan Agra'da, Hindular yüzde 80'lik çoğunluğu teşkil eder. Müslüman nüfus yüzde 15 kadardır. Hindistan'ın genelinde görülen ekonomik dengesizlik Agra'da da dikkat çeker. Bir tarafta ihtişamlı sanat eserleri bir tarafta çoğunluğun sefalet içinde yaşadığı gecekonduvar insan zihninde ibretlik bir tezat oluşturmaktadır.

Tac Mahal (1632-1654)

Bir kadına duyulan aşkın hatırasının ebedileştiği bu şaheserin hikâyesi onun eşsiz güzelliğini taçlandırır niteliktedir: Ercümenâ Bânû Begüm, Cihangîr'in vezirlerinden İtimadüddeve'nin torunu, Asaf Han'ın kızıdır. Şah Cihan ile şehzadeyken evlenir, Şah Cihan hükümdar olduktan sonra Mümtaz Mahal adını alır. Şah'a canı içinden 14 can verir, on dördüncüsünü dünyaya getirirken 38 yaşında hayatını kaybeder. Ölüm şekli şehadetini, ölmezliğini müjdelirken Şah Cihan eşi için asırlardır insanlığı büyüleyen muazzam bir dünya makamı yaptırır.

Türbe, Yamuna nehri kenarında etrafı kırmızı kum taşından du-

varlarla çevrili bir külliye şeklindedir. Güney yönündeki büyük taç kapıdan girildiğinde İran bahçe mimarisi tarzında düzenlenmiş devasa yeşil alanın tam karşısında gelin gibi süzülmetedir Tac Mahal. Ana türbe binasından ayrı olarak bahçenin sağ ve sol tarafına simetrik bir şekilde yerleştirilen, üçer kubbeli yan binalardan biri kabul salonu ve misafirhane, diğeri mescittir.

Bembeyaz mermerden inşa edilen, sedef bir mücevher kutusu görünümündeki türbe, köşelerinde dört minare bulunan kare bir kaide üzerine oturur. Sekizgen şeklindeki yapının dört ana yönünde yer alan yüksek ve geniş eyvanlar iç mekâna açılsa da güney girişi hariç diğer eyvanlar cam mozaik tezyinatlı paravanlarla kapatılmıştır. Mermer sandukaların yer aldığı yüksek iç kubbeyle örtülü orta alana, cam mozaiklerden yansıyan ışığın ahengi baş döndürür. Soğan biçimli dış kubbe çok uzaklardan görüldüğünde bile insanı büyüleyecek evsiftadır. Ana kubbe etrafına yerleştirilen dört küçük kubbe heybeti zarafetle tamamlar.

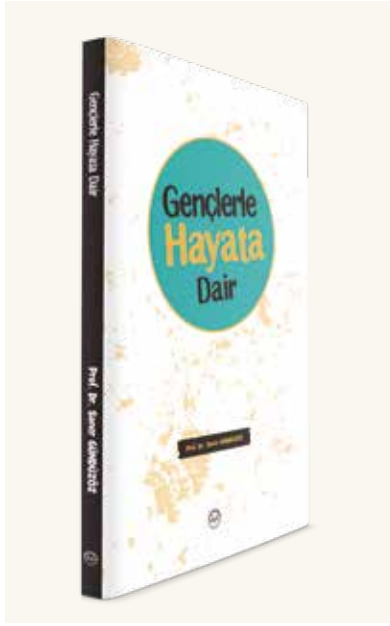
Tac Mahal'in ihtişamı kubbeler, eyvanlar, kemerler gibi zengin mimari unsurlarla sağlanırken kemer araları kitabelerle; duvarlar ve sandukalar mermer içine taş kakma tekniğiyle, altın, zümrüt, yakut, pırlanta, inci ve firuze gibi değerli taşlarla bezenmiş çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Dış cephede dört kapının üç tarafını saran mermer kuşağa bir Osmanlı hattatı tarafından Yasin suresinin tamamı hakkedilmiştir.

Hindistan Yarımadası'nda yedi asır hüküm süren Türk-İslam medeniyetinin Babürlüler tarafından vurulmuş mührüdür Tac Mahal. Onun güneşle bir anlaşması var gibidir. İnce mavi damarlı beyaz mermer libası, güneşten ödünç aldığı ışıkla sabahları tatlı bir pembe, öğlende süt beyazı, gün batımında parıltılar saçan altın rengini alır, seyredenlerin ruhunu tarifsiz hazlarla doyurur. Son yüzyılda İngiliz yağmasına maruz kalan şaheserin iç tezyinatında kullanılan değerli taşlar sökülüp alınır bağrından. Acıdır ama şaşırtıcı değildir. Bırakılan her iz sahibine aittir. ■

● **Hindistan Yarımadası'nda yedi asır hüküm süren Türk-İslam medeniyetinin Babürlüler tarafından vurulmuş mührüdür Tac Mahal. Onun güneşle bir anlaşması var gibidir.**

GENÇLERLE HAYATA DAİR

HİLAL KOÇ HANCI

Faydalı İnsan Olmak, Arınmanın Erdemi ve İbadet bölümlerinin her biri müstakil alt başlıklarla detaylı bir biçimde açıklanıyor. Konular ele alınırken ayetlerden alıntılar yapılması ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatından örnekler sunulması, İslam'ın karşı karşıya kaldığımız olaylara nasıl yorumlar getirdiğini resmediyor. Dipnotlarda kaynakların verilmesi okuyucunun daha geniş bilgilere kolayca ulaşmasını sağlıyor.

Hayatın anlamı üzerine bir giriş-gâh ile başlayan İncanın Dinamik Gücü bölümünde, imanın anlamı; Allah'ın sevgi ve merhametinin kâinata yansımaları; varlıklar üzerine düşünmenin sağladığı faydalar; hakikati inkârın hayata olumsuz etkileri ve Allah'ın varlığının delilleri ele alınıyor. Metnin akıcı üslubu ve zaman zaman sorulara yer verilmiş olması, okuyucunun dikkatini canlı tutmayı hedefliyor.

Allah kâinatı bir düzen üzerine yaratmış ve bu düzenin devamı için gerekli olan kuralları da insanlara bildirmiştir. Vahyin temel amacı hikmet, inanç, ahlak ve faziletin insanlara öğretilmesidir. Doğruluğu tartışılmaz olan ilahi bilginin kıyamete

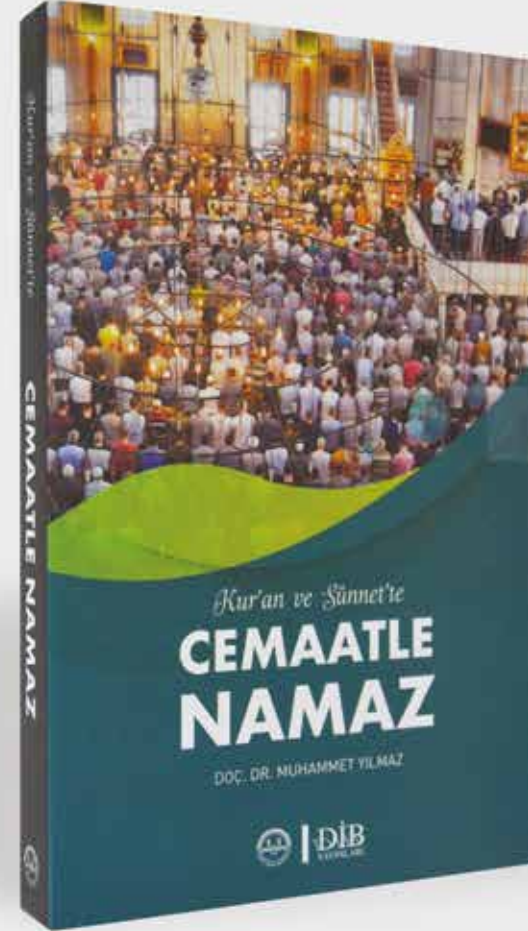
kadar insanlara yol göstererek rehberlik edeceği muhakkaktır. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'e hasredilen ikinci bölümde yazar, Allah ile kul arasındaki iletişimi çok yönlü olarak ele alıyor ve peygamberlerin hayatlarından kesitler sunuyor. Hayatın içinde var olmayı "Faydalı İnsan Olmak"la ilişkilendiren Gündüzöz, üçüncü bölümde de sosyal hayatın birçok veçhesinde insanın duruşu ile ilgili bilgiler veriyor. Evlilik ve eş seçiminin önemine, toplumun güçlü ve sağlam olmasında ailenin rolüne bu bölümde temas ediliyor.

Arınmanın Erdemi ve İbadet başlığı altında, İslam'ın ilme verdiği önem üzerinde duruluyor. Bilginin amaçsız bir eyleme mahkûm edilemeyecek kadar kıymetli olduğunun altı çiziliyor. Hz. Muhammed'in fayda vermeyen ilimden Allah'a sığındığına vurgu yapılarak amelin bilgiyi pekiştiren yönü öne çıkarılıyor. Eser, şekli ve şartları belirlenmiş ibadetlerin yanında, Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik her türlü salih amelin de ibadet kapsamında olduğunu söyleyerek son bölümde sonsuz mutluluğa ulaşmanın yollarını da hatırlatmış oluyor. ■

Kur'an-ı Kerim ve sünnetin ışığında gençlerle bir söyleşi yapmak niyetiyle kaleme alınan Gençlerle Hayata Dair kitabı, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından çıktı. Prof. Dr. Soner Gündüzöz'ün hazırladığı eser, insanın hayatı boyunca karşılaşılabileceği pek çok durumu sistematik çerçevede ele alıyor.

Gençlerle Hayata Dair dört bölümden müteşekkil. İncanın Dinamik Gücü, Kur'an ile Dirilmek,

YAYINLARIMIZ

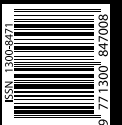
Bu çalışma, namazın insanoğlu için ne ifade ettiğini, bireye ve topluma neler kazandırdığını, namazı cemaatle kılmanın önemini ve her Müslümanın dikkat etmesi gereken hususları ortaya koymaktadır.

www.yayinsatis.diyaret.gov.tr

Onlar arasından ilimde derinleşmiş olanlarla müminler -ki bunlar sana indirilene ve senden önce indirilmiş olana iman ederler- namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah’a ve ahiret gününe inananlar başkadır. İşte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.

(Nisa, 4/162.)

FİYATI: 6 TL